

SODBA KURIĆ IN OSTALI

VELIKI SENAT

EVROPSKO SODIŠČE ZA ČLOVEKOVE PRAVICE

pritožba št. 26828/06

SODBA

26. junij 2012

Ta sodba je dokončna, vendar so mogoči uredniški popravki.

2 KURIĆ AND OTHERS v. SLOVENIA JUDGMENT

KURIĆ AND OTHERS v. SLOVENIA JUDGMENT 1

V zadevi Kurić in drugi proti Sloveniji

je Evropsko sodišče za človekove pravice na seji velikega senata v sestavi:

Nicolas Bratza, *predsednik*,

Jean-Paul Costa,

Françoise Tulkens,

Nina Vajić,

Dean Spielmann,

Boštjan M. Zupančič,

Anatoly Kovler,

Elisabeth Steiner,

Isabelle Berro-Lefèvre,

Päivi Hirvelä,

George Nicolaou,

Luis López Guerra,

Zdravka Kalaydjieva,

Nebojša Vučinić,

Guido Raimondi,

Ganna Yudkivska,

Angelika Nußberger, *sodniki*,

in Vincent Berger, *pravni svetovalec*,

po razpravi za zaprtimi vrati 6. julija 2011 in 11. aprila 2012

izreklo to sodbo, ki je bila izdana drugega navedenega dne:

POSTOPEK

1. Zadeva se je začela s pritožbo (št. 26828/06) proti Republiki Sloveniji, ki so jo po 34. členu Konvencije o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin (v nadaljnjem besedilu: konvencija) pri Sodišču 4. julija 2006 vložili Milan Makuc, hrvaški državljan, in deset drugih pritožnikov. Po smrti Makuca se je zadeva preimenovala v *Kurić in drugi proti Sloveniji*. Pred velikim senatom ostaja osem

pritožnikov (glej 15. odstavek).

2. Pritožnike so zastopali A. G. Lana in A. Saccucci, odvetnika iz Rima, ter A. Ballerini in M. Vano, odvetnika iz Genove (Italija).

3. Slovensko vlado (v nadaljnjem besedilu: vlada) je zastopal L. Bembič, državni pravobranilec.

4. Pritožniki so na podlagi 8. člena konvencije trdili, da jim je bil samovoljno odvzet status stalnega prebivalca, potem ko je Slovenija razglasila svojo neodvisnost leta 1991. Pritožili so se tudi na podlagi 13. člena konvencije, da niso imeli na voljo nobenega pravnega sredstva s tem v zvezi, in na podlagi 14. člena v povezavi z 8. členom konvencije, da so bili obravnavani diskriminacijsko. Na koncu so trdili, da so jim bile samovoljno odvzete pokojninske pravice v nasprotju s 1. členom protokola št. 1.

5. Pritožba je bila dodeljena tretjemu oddelku Sodišča (prvi odstavek 52. člena Poslovnika Sodišča), ki je 10. novembra 2006 sklenil, da o njej kot nujni zadevi obvesti toženo vlado po 40. členu Poslovnika Sodišča in da zanjo odobri prednostno obravnavo po 41. členu poslovnika.

6. 31. maja 2007 je tretji oddelek, ki so ga sestavljali sodniki: Corneliu Bîrsan, Boštjan M. Zupančič, Elisabet Fura, Alvina Gyulumyan, Egbert Myjer, David Thór Björgvinsson in Ineta Ziemele ter Santiago Quesada, sodni tajnik oddelka, sklenil, da obvesti toženo vlado o pritožbah na podlagi 8. člena samega in v povezavi s 13. in 14. členom konvencije ter na podlagi 1. člena protokola št. 1. Prav tako je bila sprejeta odločitev, da se bo hkrati odločalo o sprejemljivosti in utemeljenosti pritožbe (prvi odstavek 29. člena). Preostali del pritožbe je bil razglašen za nesprejemljivega.

7. Prejete so bile tudi pripombe tretje strani, srbske vlade, ki je uveljavljala pravico do posredovanja (prvi odstavek 36. člena konvencije in točka b prvega odstavka 44. člena poslovnika). Pripombe tretje strani so predložili tudi Equal Rights Trust, Open Society Justice Initiative, Mirovni inštitut – Inštitut za sodobne družbene in politične študije ter Pravno-informacijski center nevladnih organizacij, ki jim je predsednik senata dovolil, da posredujejo v pisnem postopku (drugi odstavek 36. člena konvencije in tretji odstavek 44. člena poslovnika). Tožena vlada in pritožniki so odgovorili na pripombe srbske vlade.

8. V zvezi z uradnim obvestilom po prvem odstavku 36. člena konvencije in točke a prvega odstavka 44. člena poslovnika vladi Hrvaške ter Bosne in Hercegovine nista želeli uveljavljati pravice do posredovanja v tej zadevi.

9. 13. julija 2010 je senat tretjega oddelka, ki so ga sestavljali sodniki: Josep Casadevall, Elisabet Fura, Corneliu Bîrsan, Boštjan M. Zupančič, Alvina Gyulumyan, Egbert Myjer in Ineta Ziemele ter Santiago Quesada, sodni tajnik oddelka, razglasil pritožbo za sprejemljivo glede pritožb osmih pritožnikov na podlagi 8., 13. in 14. člena konvencije ter soglasno razsodil, da sta bila kršena 8. in 13. člen konvencije in da proučitev pritožbe na podlagi 14. člena konvencije ni potrebna. Senat je tudi razsodil, da sorodnik pokojnega pritožnika Makuca nima pravnega razloga, da bi nadaljeval postopek namesto njega. Pritožbi Ljubomirja Petreša in Jovana Jovanovića, ki sta pridobila dovoljenje za stalno prebivanje, ter

preostali del pritožb drugih pritožnikov so bili razglašeni za nesprejemljive. Poleg tega je senat toženi vladi navedel primerne splošne in individualne ukrepe, ki jih mora sprejeti po 46. členu, in pridržal odločanje o pravičnem zadoščenju po 41. členu konvencije.

10. Vlada je 13. oktobra 2010 zahtevala, da se zadeva preda velikemu senatu na podlagi 43. člena konvencije in 73. člena poslovnika. Zbor velikega senata je 21. februarja 2011 ugodil tej zahtevi.

11. Sestava velikega senata je bila določena v skladu z določbami četrtega in petega odstavka 26. člena konvencije ter 24. člena poslovnika. 3. novembra 2011 se je končalo mandatno obdobje predsednika Sodišča Jeana-Paula Coste. Na tem mestu ga je nasledil Nicolas Bratza in prevzel predsedovanje velikemu senatu v obravnavani zadevi (drugi odstavek 9. člena poslovnika). Jean-Paul Costa je po poteku svojega mandata še naprej sodeloval pri obravnavanju zadeve v skladu s tretjim odstavkom 23. člena konvencije in četrtim odstavkom 24. člena poslovnika.

12. Pritožniki in tožena vlada so predložili svoja pisna stališča. Prejete so bile tudi pripombe tretje strani, Urada visokega komisarja ZN za begunce (UNHCR), ki mu je predsednik dovolil, da posreduje v pisnem postopku pred velikim senatom (drugi odstavek 36. člena konvencije in tretji odstavek 44. člena poslovnika). Open Society Justice Initiative je tudi predložil dopolnjeno in prečiščeno vlogo.

13. 6. julija 2011 je bila javna obravnava v stavbi za človekove pravice v Strasbourgu (tretji odstavek 59. člena poslovnika).

Pred Sodiščem so nastopili:

(a) *za toženo vlado*

L. Bembič, državni pravobranilec, *zastopnik*,

V. Klemenc, državna pravobranilka, *sozastopnica*,

N. Gregori, Ministrstvo za notranje zadeve,

J. Koselj, Ministrstvo za notranje zadeve,

I. Jeglič, Ministrstvo za notranje zadeve,

A. Snoj, Ministrstvo za notranje zadeve,

A. Jerman, Ministrstvo za notranje zadeve,

P. Pavlin, Ministrstvo za notranje zadeve,

S. Bardutzky, Ministrstvo za pravosodje, *svetovalci*;

(b) *za pritožnike*

A. G. Lana,

A. Saccucci, *pooblaščenca*,

N. Kogovšek Šalamon,

A. Sironi, *svetovalki*.

14. Veliki senat je poslušal nagovore Lana, Saccuccija in Bembiča ter njihove odgovore na vprašanja sodnikov. Pritožniki in tožena vlada so predložili dodatne informacije v pisni obliki.

DEJSTVA

I. OKOLIŠČINE ZADEVE

15. Prvi pritožnik, Mustafa Kurić, se je rodil leta 1935 in živi v Kopru (Slovenija). Je oseba brez državljanstva. Drugi pritožnik, Velimir Dabetić, se je rodil leta 1969 in živi v Italiji. Je oseba brez državljanstva. Tretja pritožnica, Ana Mezga, je hrvaška državljanka. Rodila se je leta 1965 in živi v Portorožu (Slovenija). Četrta pritožnica, Ljubenka Ristanović, je srbska državljanka. Rodila se je leta 1968 in živi v Srbiji. Peti pritožnik, Tripun Ristanović, sin četrte pritožnice, se je rodil leta 1988 in trenutno živi v Sloveniji. Je državljan Bosne in Hercegovine. Šesti pritožnik, Ali Berisha, se je rodil leta 1969 na Kosovu. Po najnovejših razpoložljivih podatkih je srbski državljan. Trenutno živi v Nemčiji. Sedmi pritožnik, Ilfan Sadik Ademi, se je rodil leta 1952. Živi v Nemčiji in je zdaj makedonski državljan. Osmi pritožnik, Zoran Minić, se je rodil leta 1972. Po navedbah vlade je srbski državljan.

A. Ozadje zadeve

1. Državljanstvo v SFRJ

16. Socialistična federativna republika Jugoslavija (v nadaljnjem besedilu: SFRJ) je bila zvezna država, sestavljena iz šestih republik: Bosna in Hercegovina, Hrvaška, Srbija, Slovenija, Črna gora in Makedonija. Državljan SFRJ so imeli za notranje namene "dvojno državljanstvo", kar pomeni, da so bili državljani SFRJ in tudi ene od šestih republik. Do leta 1974 je zvezno državljanstvo prevladovalo nad republiškim: republiško državljanstvo je lahko imel le državljan Jugoslavije.

17. Ureditev državljanstva je bila podobna v vseh republikah SFRJ, pri čemer je veljalo temeljno načelo pridobitve državljanstva po zakonskem očetu oziroma nezakonski materi (*ius sanguinis*). Načeloma je otrok pridobil državljanstvo po svojih starših; če so bili starši državljani različnih republik, so se dogovorili o državljanstvu otroka. Z datumom pridobitve državljanstva druge republike je prejšnje republiško državljanstvo osebe prenehalo.

18. Od leta 1947 so se državljske knjige vodile na ravni republik in ne na ravni zvezne države. Od leta 1974 so se državljski podatki za novorojene otroke vnašali v rojstno matično knjigo in od leta 1984 so se prenehali vnašati v državljsko knjigo, ker so bili vsi podatki o državljanstvu vneseni v rojstno matično knjigo.

19. Državljan SFRJ so se svobodno gibali v zvezni državi in so lahko prijavi stalo prebivališče, kjer so se naselili, kjer koli na njenem ozemlju. Polno uživanje različnih civilnih, ekonomskih, socialnih in celo političnih pravic državljanov

SFRJ je bilo vezano na stalno prebivališče.

20. Državljanji SFRJ, ki so živeli v tedanji Socialistični republiki Sloveniji in so bili državljani ene od drugih republik SFRJ tako kot pritožniki, so stalno prebivališče v Sloveniji prijavili enako kot slovenski državljani. Tuji državljani so lahko pridobili tudi stalno prebivališče v SFRJ po drugem postopku.

2. Osamosvojitev Slovenije in izbris

21. Med razpadom Jugoslavije je Slovenija sprejela ukrepe za osamosvojitev. 6. decembra 1990 je takratna Skupščina Republike Slovenije sprejela *Izjavo o dobrih namelih*, ki je zagotavljala vsem osebam s stalnim prebivališčem na slovenskem ozemlju, da bodo lahko pridobili slovensko državljanstvo, če bodo to želeli (glej 200. odstavek).

22. 25. junija 1991 je Slovenija razglasila svojo neodvisnost. Sprejeta je bila vrsta zakonov, imenovana "osamosvojitvena zakonodaja". Vključevala je *Zakon o državljanstvu Republike Slovenije*, *Zakon o tujcih* (glej 205.– 207. odstavek), *Zakon o nadzoru državne meje* in *Zakon o potnih listinah državljanov Republike Slovenije*.

23. Takrat je bilo v Sloveniji v nasprotju z nekaterimi drugimi republikami nekdanje SFRJ prebivalstvo relativno homogeno, saj je imelo približno 90 % od dveh milijonov prebivalcev slovensko državljanstvo. Približno 200.000 prebivalcev Slovenije (oziroma 10 % prebivalstva), med njimi tudi pritožniki, je bilo državljanov drugih republik nekdanje SFRJ. Ta delež tudi v grobem kaže narodnostni izvor slovenskega prebivalstva takrat.

24. V skladu z *Izjavo o dobrih namelih* je 13. člen ustavnega zakona iz leta 1991 določal, da imajo državljani drugih republik nekdanje SFRJ, ki so imeli 23. decembra 1990, na dan plebiscita o neodvisnosti Slovenije, prijavljeno stalno prebivališče v Republiki Sloveniji in so v njej tudi dejansko živeli, enake pravice in dolžnosti kot državljani Republike Slovenije, razen pridobitve nepremičnin, dokler ne pridobijo državljanstva Republike Slovenije po 40. členu Zakona o državljanstvu oziroma do poteka roka iz 81. člena Zakona o tujcih (25. december 1991 – glej 202., 205. in 207. odstavek).

25. Zakon o državljanstvu, ki je začel veljati 25. junija 1991, je v 40. členu določal, da državljani republik nekdanje SFRJ, ki niso bili državljani Slovenije (v nadaljnjem besedilu: državljani republik nekdanje SFRJ), lahko pridobijo slovensko državljanstvo, če izpolnjujejo tri pogoje: do 23. decembra 1990 (dan plebiscita) so pridobili status stalnega prebivalca v Sloveniji, dejansko so živeli v Sloveniji in v šestih mesecih po začetku veljavnosti Zakona o državljanstvu so zaprosili za državljanstvo. Kot je navedeno v 24. odstavku, je ta rok potekel 25. decembra 1991. Po tem datumu so se manj ugodni pogoji za pridobitev državljanstva z naturalizacijo, določeni v 10. členu zakona o državljanstvu, začeli uporabljati tudi za državljane drugih republik nekdanje SFRJ (glej 205. odstavek).

26. Po uradnih podatkih je 171.132 državljanov republik nekdanje SFRJ, ki so živeli v Sloveniji, zaprosilo za državljanstvo nove države po 40. členu Zakona o državljanstvu in ga pridobilo. Predvideva se, da se je dodatnih 11.000 oseb odselilo

iz Slovenije.

27. Po drugem odstavku 81. člena Zakona o tujcih so državljani republik nekdanje SFRJ, ki niso zaprosili za slovensko državljanstvo v predpisanem roku ali katerih prošnje so bile zavrnjene, postali tujci. Določbe Zakona o tujcih so se začele uporabljati za državljane nekdanje SFRJ dva meseca po poteku roka (to je 26. februarja 1992) ali dva meseca po tem, ko je v upravnem postopku izdana odločba, s katero je bila prošnja za državljanstvo zavrnjena, postala dokončna (glej 207. odstavek).

28. Po razglasitvi neodvisnosti je Ministrstvo za notranje zadeve (v nadaljnjem besedilu: ministrstvo) poslalo občinskim upravnim organom več neobjavljenih notranjih navodil (okrožnice, navodila, depeše) v zvezi z izvajanjem osamosvojitvene zakonodaje, zlasti Zakona o tujcih. Z okrožnico z dne 26. junija 1991 je ministrstvo dalo upravnim organom navodilo, da se državljani drugih republik SFRJ, ki živijo v Sloveniji, od takrat v vseh upravnih postopkih štejejo za tujce in da imajo v skladu s 13. členom ustavnega zakona iz leta 1991 enake pravice in dolžnosti kot državljani Republike Slovenije do poteka ustreznih rokov (glej 24. odstavek). Dalo je tudi tehnična navodila za potne liste in tujce.

Ministrstvo je 30. julija 1991 obvestilo občinske upravne organe, da se na podlagi Brionske deklaracije med ministrsko trojko Evropske skupnosti in predstavniki Slovenije, Hrvaške, Srbije in Jugoslavije uveljavljanje osamosvojitvene zakonodaje na področju notranjih zadev ustavi za tri mesece. V tem obdobju se državljani drugih republik SFRJ ne bodo obravnavali kot tujci. Izdani sta bili še dve upravni okrožnici, 5. in 18. februarja 1992, ki sta opozarjali na splošne težave pri izvajanju Zakona o tujcih. V prvi okrožnici je bilo navedeno, da se pri urejanju statusa tujcev osebni dokumenti državljanov drugih republik SFRJ, ki so jih izdali slovenski upravni organi, obdržijo ter da se njihovi potni listi prekličejo in uničijo.

29. 26. februarja 1992, ko se je začel uporabljati drugi odstavek 81. člena Zakona o tujcih, so občinski upravni organi izbrisali iz Registra stalnega prebivalstva (v nadaljnjem besedilu: register) tiste osebe, ki niso zaprosile za slovensko državljanstvo ali ga pridobile in jih po navedbah vlade prenesli v Register tujcev brez dovoljenja za prebivanje.

30. Ministrstvo je 27. februarja 1992 v svojih navodilih občinskim upravnim organom navedlo, da bo treba urediti pravni status teh oseb. Opozorilo jih je, da se pričakujejo številne težave; pravni status teh oseb je treba urediti in hkrati je treba začeti "čistiti evidence". Poleg tega je opozorilo, da bodo dokumenti teh oseb, čeprav so jih izdali slovenski organi in so formalno veljavni, dejansko postali neveljavni zaradi spremembe v statusu oseb po zakonu (*ex lege*). Ministrstvo je tudi navedlo razlago 23. in 28. člena zakona o tujcih ob odpovedi prebivanja in prisilni odstranitvi.

31. Pritožniki so navedli, da osebe, katerih imena so bila izbrisana iz registra, niso prejele uradnega obvestila. Poudarili so, da ni bil predviden noben poseben postopek za ta namen in da niso bili izdani nikakršni uradni dokumenti. Da so postali tujci, so spoznali šele, ko so na primer poskušali podaljšati svoje osebne dokumente (osebno izkaznico, potni list, vozniško dovoljenje). Vlada pa je trdila,

da so bili poleg objave v uradnem listu slovenski prebivalci obveščeni o novi zakonodaji v javnih medijih in z obvestili. V nekaterih občinah naj bi prebivalce obveščali tudi osebno.

32. Po uradnih podatkih iz leta 2002 je 26. februarja 1992 status stalnega prebivalca izgubilo 18.305 državljanov nekdanje SFRJ, od teh je bilo 2400 takih, ki jim je bilo zavrnjeno državljanstvo. Postali so znani kot izbrisani in med njimi so bili tudi pritožniki v obravnavani zadevi. Novi podatki o izbrisanih so bili zbrani leta 2009 (glej 69. odstavek).

33. Posledično so izbrisani postali tujci ali osebe brez državljanstva, ki so prebivali v Sloveniji nezakonito. V splošnem so imeli težave z ohranitvijo zaposlitve in voznških dovoljenj ter s pridobitvijo pokojnin. Prav tako niso mogli zapustiti države, saj brez veljavnih dokumentov niso mogli vanjo ponovno vstopiti. Številne družine so bile razdeljene, saj so nekateri člani živeli v Sloveniji, drugi pa v eni od drugih držav naslednic nekdanje SFRJ. Med izbrisanimi je bilo 5360 mladoletnih oseb. V večini primerov so jim odvzeli osebne dokumente. Nekateri od izbrisanih so Slovenijo zapustili prostovoljno. Nekaterim je bil izrečen ukrep izгона iz države in so bili iz Slovenije prisilno izgnani.

34. Po 26. februarju 1992 je prijava stalnega prebivališča državljanov drugih republik nekdanje SFRJ prenehala, če niso pridobili novega dovoljenja za prebivanje. Toda po 82. členu Zakona o tujcih so dovoljenja za stalno prebivanje, izdana tujcem, državljanom držav, ki niso bile republike nekdanje SFRJ, veljala tudi po začetku veljavnosti Zakona o tujcih (glej 207. odstavek).

35. 4. junija 1992 je takratni minister za notranje zadeve poslal dopis (št. 0016/1-S-010/3-91) vladi, s katerim jo je obvestil o nerešenih vprašanjih v zvezi z izvajanjem Zakona o tujcih glede na veliko oseb iz drugih republik nekdanje SFRJ, ki so živeli v Sloveniji brez urejenega statusa. Navedel je tudi, da so bile po njegovem mnenju med osamosvajanjem upošteevane vse pravice državljanov drugih republik SFRJ, živečih v Sloveniji, ki izhajajo iz mednarodnih konvencij in dvostranskih pogodb. Vlada je trdila, da je na podlagi tega dopisa ukrepala in določbe Zakona o tujcih razložila prožneje (glej 36. odstavek), da bi omilila posledice izbrisa. Poleg tega je bila 15. junija 1992 občinskim upravnim organom poslana še ena upravna okrožnica z navodili o izvajanju Zakona o tujcih. V njej so bila obravnavana številna nerešena vprašanja, ki so se nanašala na primer na dodelitev vojaških stanovanj, prijavo začasnih beguncev iz Bosne in Hercegovine, vodenje evidenc, pošiljanje osebnih podatkov iz registra prebivalcev in postopke v zvezi s tujci. Osebne izkaznice, ki so jih slovenski organi izdali tujcem, je bilo treba uničiti. Za državljane nekdanje SFRJ s stalnim prebivališčem v Sloveniji so bili zlasti določeni datumi, ki se vnesejo v register: ko so postali slovenski državljani ali ko so postali tujci po 81. členu Zakona o tujcih (26. februar 1992 ali dva meseca po prejemu odločbe o zavrnitvi slovenskega državljanstva).

36. 3. septembra 1992 je vlada sklenila, da pri določanju obdobja treh let prebivanja v Sloveniji, predpisanega za izdajo dovoljenja za stalno prebivanje, upošteva obdobje pred začetkom veljavnosti Zakona o tujcih. Tako je bilo v obdobju med letoma 1992 in 1997 izdanih skupaj 4893 dovoljenj za stalno

prebivanje.

37. 28. junija 1994 je konvencija začela veljati za Slovenijo.

38. Slovenski parlament je vložil zahtevo za referendum o tem, ali bi bilo treba državljanstvo, podeljeno državljanom nekdanje SFRJ na podlagi 40. člena zakona o državljanstvu, preklicati. Ustavno sodišče je 20. novembra 1995 razsodilo, da je ta zahteva protiustavna.

39. V naslednjih letih so številne nevladne organizacije, med njimi Amnesty International in Helsinški monitor ter slovenski varuh človekovih pravic izdali poročila, v katerih so opozorili na položaj izbrisanih.

3. Odločba Ustavnega sodišča RS z dne 4. februarja 1999 in nadaljnji razvoj dogodkov

40. 24. junija 1998 je ustavno sodišče razglasilo pobudo za presojo ustavnosti prvega odstavka 16. člena in drugega odstavka 81. člena Zakona o tujcih (glej 27. in 207. odstavek), ki sta jo leta 1994 vložila dva posameznika, katerih imeni sta bili leta 1992 izbrisani iz registra, za delno sprejemljivo.

41. Z odločbo z dne 4. februarja 1999 (U-I-284/94) je ustavno sodišče razglasilo, da je 81. člen Zakona o tujcih v neskladju z ustavo, ker ne določa pogojev za pridobitev stalnega prebivališča za osebe, na katere se nanaša njegov drugi odstavek. Ugotovilo je, da so organi imena državljanov republik nekdanje SFRJ, ki niso zaprosili za slovensko državljanstvo, brez obvestila izbrisali iz registra in jih iz lastnega nagiba (*ex proprio motu*) vnesli v evidenco tujcev. Ugotovilo je tudi, da ni bilo nobene pravne podlage za ta ukrep; v samem Zakonu o evidenci nastanitve občanov in o registru prebivalstva (*ex lege*) odjava ni bila predvidena.

42. Določbe Zakona o tujcih so bile na splošno namenjene ureditvi statusa tujcev, ki so v Slovenijo prišli po njeni osamosvojitvi, ne pa tistih, ki so tam že živeli. Medtem ko je 82. člen Zakona o tujcih urejal pravni status tujcev, katerih države izvora niso bile republike nekdanje SFRJ, pa za osebe iz nekdanje SFRJ ni bilo podobne določbe. Posledično so bile te osebe v manj ugodnem pravnem položaju kot tujci, ki so v Sloveniji živeli že pred njeno osamosvojitvijo.

43. V zakonodajnem postopku leta 1991 je bil vložen predlog za posebno določbo, ki bi urejala začasni položaj v Sloveniji živečih državljanov nekdanje SFRJ, ki niso zaprosili za slovensko državljanstvo. Zakonodajalec je menil, da njihovega položaja ne bi smel urejati Zakon o tujcih, temveč sporazum med državami naslednicami nekdanje SFRJ. Ker taki sporazumi niso bili sklenjeni, predvsem zaradi vojne na Hrvaškem ter v Bosni in Hercegovini, je njihov položaj ostal neurejen. Po mnenju ustavnega sodišča in z vidika sodobnega razvoja varstva človekovih pravic bi morali položaj oseb, ki so imele stalno prebivališče na ozemlju po letu 1990 razpadlih držav in državljanstvo države predhodnice, ne pa tudi države naslednice, urejati mednarodni sporazumi.

44. Zato je bil 81. člen razglašen za protiustavnega, saj ni določal pogojev, pod katerimi bi lahko osebe, ki niso zaprosile za slovensko državljanstvo ali jim je bilo zavrnjeno, zaprosile za stalno prebivanje po poteku predpisanega roka. S tem je nastala pravna praznina in kršena so bila načela pravne države, pravne varnosti in

enakosti.

45. Poleg tega se določbe Zakona o tujcih, ki urejajo pridobitev stalnega in začasnega prebivališča za tujce, ki vstopajo v Slovenijo (13. in 16. člen Zakona o tujcih – glej 207. odstavek), ne bi smele uporabljati za urejanje statusa državljanov republik nekdanje SFRJ, ki so utemeljeno pričakovali, da novi pogoji za ohranitev stalnega prebivališča v Sloveniji ne bodo strožji od tistih, določenih v 13. členu ustavnega zakona (glej 202. odstavek) in 40. členu Zakona o državljanstvu (glej 205. odstavek), ter da se bo njihov status določal v skladu z mednarodnim pravom.

46. Ustavno sodišče je nadalje ugotovilo, da prvi odstavek 16. člena Zakona o tujcih ni protiustaven, ker se nanaša le na tujce, ki v Slovenijo vstopajo po osamosvojitvi.

47. Zakonodajalcu je bil določen rok šest mesecev, da spremeni protiustavne določbe. Medtem je ustavno sodišče razsodilo, da noben državljan nekdanje SFRJ, ki je imel 23. decembra 1990 prijavljeno stalno prebivališče v Sloveniji in je tam dejansko prebival, ne sme biti prisilno izgnan iz Slovenije na podlagi 28. člena Zakona o tujcih.

48. Ustavno sodišče je tudi opozorilo, da lahko neurejen status državljanov republik nekdanje SFRJ, ki so se znašli v negotovem pravnem položaju, med drugim povzroči kršitve pravice do spoštovanja družinskega življenja, kot je zavarovana z 8. členom konvencije (izvlečki iz te odločbe so navedeni v 214. odstavku).

49. Posledično je bil 8. julija 1999 sprejet Zakon o urejanju statusa državljanov drugih držav naslednic nekdanje SFRJ v Republiki Sloveniji (v nadaljnjem besedilu: ZUSDDD), da uredi pravni status izbrisanih s poenostavitvijo zahtev za pridobitev dovoljenja za stalno prebivanje.

50. Po 1. členu ZUSDDD so bili državljani drugih držav naslednic nekdanje SFRJ, ki so imeli 23. decembra 1990, na dan plebiscita, ali 25. junija 1991, na dan osamosvojitve, prijavljeno stalno prebivališče na slovenskem ozemlju in so dejansko prebivali tam, upravičeni do dovoljenja za stalno prebivanje ne glede na določbe Zakona o tujcih. Prošnjo so morali vložiti v treh mesecih. V 3. členu ZUSDDD so bile predvidene nekatere izjeme za tiste, ki so bili kazensko obsojeni. Vsem, ki so izpolnjevali navedene pogoje (glej 210. odstavek), so bila izdana dovoljenja za prebivanje z učinkom za naprej (*ex nunc*).

51. Ustavno sodišče je pri razsojanju o drugi pobudi za presojo ustavnosti (U-I-295/99) 18. maja 2000 razveljavilo del 3. člena ZUSDDD zaradi protiustavnosti, ker je ugotovilo, da so v njem določene zahteve za pridobitev stalnega prebivališča strožje od pogojev za razveljavitev dovoljenja za stalno prebivanje po Zakonu o tujcih.

4. Odločbe Ustavnega sodišča RS v drugih primerih, ki so jih predložili izbrisani

52. Ustavno sodišče je na podlagi svoje temeljne odločbe z dne 4. februarja 1999 (glej 41.–48. odstavek) izdalo več odločb v posameznih primerih, ki so jih predložili nekateri izbrisani.

53. 1. julija 1999 (Up-333/96) je obravnavalo primer pritožnika, ki mu je bilo zavrnjeno podaljšanje vozniškega dovoljenja zaradi izbrisa njegovega imena iz registra. Ustavno sodišče je ugotovilo, da je bil po njegovi odločbi z dne 4. februarja 1999 pripravljen predlog ZUSDDD, ki pa še ni bil sprejet. Odločilo je, naj pritožnik uživa status, ki bi ga imel pred potekom roka, določenega v drugem odstavku 81. člena Zakona o tujcih (glej 27. odstavek), dokler ZUSDDD ne začne veljati. Upravnim organom je bilo odrejeno, da vpišejo stalno prebivališče pritožnika v register na naslovu, kjer je živel, preden je bilo njegovo ime nezakonito izbrisano iz registra, in da mu podaljšajo vozniško dovoljenje.

54. Podobna odločba (Up-60/97) je bila sprejeta 15. julija 1999 glede pritožnikov, ki so bili vsi člani ene družine in državljani ene od republik nekdanje SFRJ ter jim je bilo zavrnjeno stalno prebivališče po 16. členu Zakona o tujcih, ker je njihov oče izgubil zaposlitev.

55. Ustavno sodišče je 18. novembra 1999 (Up-20/97) in 16. decembra 1999 (Up-152/97) v primerih, povezanih s plačilom vojaške pokojnine dvema izbrisanima osebama, razveljavilo sodbo vrhovnega sodišča in vrnilo zadevo v ponovno odločanje.

56. Ustavno sodišče je 20. septembra 2001 v primeru (Up-336/98), povezanem s pravico osebe do preživitve, razveljavilo odločbe organov nižje stopnje in vrnilo zadevo v ponovno odločanje.

57. Ustavno sodišče je obravnavalo tudi številne zadeve, ki so jih predložili izbrisani in so bile povezane s pogoji za pridobitev slovenskega državljanstva. V odločbi z dne 6. julija 1995 (Up-38/93) je razsodilo, da je pogoj "dejanskega življenja v Sloveniji" v 40. členu Zakona o državljanstvu (glej 25. in 205. odstavek) lahko izpolnjen, kadar je bilo prebivanje osebe v Sloveniji prekinjeno zaradi opravičljivih razlogov, če so druge okoliščine dokazovale, da je bilo središče njenih življenjskih interesov na slovenskem ozemlju. Razveljavilo je odločbo vrhovnega sodišča, ker so bili podobni primeri obravnavani različno, in vrnilo zadevo v ponovno odločanje.

5. Odločba Ustavnega sodišča RS z dne 3. aprila 2003

58. Pri razsojanju o pobudi za presojo ustavnosti ZUSDDD, sprejetega 8. julija 1999, je ustavno sodišče 3. aprila 2003 v primeru (U-I-246/02), ki so ga predložili Društvo izbranih prebivalcev Slovenije in drugi izbrisani, odločilo, da je ZUSDDD protiustaven, ker ni priznaval stalnega prebivanja za nazaj od datuma izbrisa, ni opredelil pomena izraza "dejansko življenje" iz 1. člena in ni uredil pridobitve stalnega prebivališča za državljane republik nekdanje SFRJ, ki so bili prisilno izgnani iz Slovenije na podlagi 28. člena Zakona o tujcih.

59. Čeprav točno število oseb, ki so bile prisilno izgnane, ni bilo znano, je ustavno sodišče menilo, da je bilo verjetno majhno, saj se je neurejen status izbranih na splošno dopuščal. Razveljavilo je tudi trimesečni rok za vložitev prošnje za stalno prebivanje, ker je bil nerazumno kratek, in odredilo zakonodajalcu, da v šestih mesecih popravi protiustavne določbe izpodbijanega zakona. Ustavno sodišče je tudi pripomnilo, da je stalno prebivališče pomembno za zavarovanje nekaterih

pravic in ugodnosti, kot so pravica do vojaške pokojnine, socialni dodatki in podaljšanje vozniškega dovoljenja.

60. V 8. točki izreka odločbe je ustavno sodišče odredilo ministrstvu, da iz lastnega nagiba (*ex proprio motu*) izda odločbe o ugotovitvi stalnega prebivanja v Sloveniji z učinkom za nazaj (*ex tunc*) z veljavnostjo od 26. februarja 1992, dneva izbrisa, vsem, ki so že imeli dovoljenja z učinkom za naprej (*ex nunc*) v skladu z ZUSDDD ali Zakonom o tujcih (izvlečki iz te odločbe so navedeni v 215. odstavku).

61. Parlament je 25. novembra 2003 sprejel Zakon o izvršitvi 8. točke odločbe Ustavnega sodišča Republike Slovenije št. U-I-246/02-28, znan tudi pod imenom "tehnični zakon". Ta zakon je predpisal postopek za izdajo dovoljenj za stalno prebivanje z učinkom za nazaj (*ex tunc*) državljanom republik nekdanje SFRJ, ki so imeli 23. decembra 1990 in 25. februarja 1992 prijavljeno stalno prebivališče v Sloveniji in so že pridobili dovoljenje za stalno prebivanje po ZUSDDD ali Zakonu o tujcih.

62. Toda 4. aprila 2004 je bil referendum o tem, ali naj se tehnični zakon izvaja. Udeležba je bila 31,54-odstotna; 94,59 % veljavnih glasov je bilo proti izvajanju zakona, zato zakon nikoli ni začel veljati.

63. Medtem je ustavno sodišče s sklepom (U-II-3/03), izdanim 22. decembra 2003, določilo svojo odločbo z dne 3. aprila 2003 (glej 58.–60. odstavek) za pravno podlago za to, da ministrstvo izda dopolnilna dovoljenja za prebivanje; ministrstvo je moralo izvesti odločbo.

64. Poleg tega je ustavno sodišče 2. marca 2006 v posamičnem primeru (Up-211/04), ki ga je predložil eden od izbranih, ki je trdil, da je bil odsoten iz Slovenije zaradi vojnega stanja, razveljavilo sodbe vrhovnega sodišča, s katerimi je bila zavrnjena njegova prošnja za dovoljenje za stalno prebivanje po ZUSDDD, in vrnilo zadevo upravnemu sodišču. Naročilo je upravnemu sodišču, naj ustrezno presodi pogoj "dejanskega življenja na ozemlju Republike Slovenije" od 23. decembra 1990 in razloge za pritožnikovo odsotnost iz Slovenije.

65. Ustavno sodišče je zlasti presodilo, da dejstvo, da je zakonodajalec zamujal z odpravo neskladnosti, ni preprečevalo sodiščem presojanja v skladu z odločbo ustavnega sodišča z dne 3. aprila 2003 (glej 58.–60. odstavek).

66. Leta 2004 je ministrstvo izbranim izdalo 4034 dovoljenj z učinkom za nazaj zgolj na podlagi omenjene odločbe ustavnega sodišča. Izdajanje teh dovoljenj iz lastnega nagiba (*ex proprio motu*) je bilo začasno prekinjeno in se je nadaljevalo leta 2009 zaradi spremembe vlade (glej 70. odstavek).

67. Po navedbah vlade je bilo do 30. junija 2007 vloženih 13.355 prošenj na podlagi ZUSDDD. Posledično je bilo izdanih 12.236 dovoljenj za stalno prebivanje.

68. Po državnozborskih volitvah 21. septembra 2008 je bila novembra 2008 imenovana nova vlada. Kot enega svojih prednostnih ciljev je navedla ureditev statusa izbranih v skladu z odločbami ustavnega sodišča.

69. Po posodobitvi informacijskega sistema je ministrstvo zbralo nove podatke o izbranih in izdalo poročilo, v katerem je navedlo, da je bilo 24. januarja 2009 25.671 oseb izbranih iz registra; od teh je 7899 pozneje pridobilo slovensko

državljanstvo; 7313 je bilo še vedno živih. Nadaljnjih 3630 oseb je pridobilo dovoljenje za prebivanje. Preostalih 13.426 izbranih ta dan ni imelo urejenega statusa v Sloveniji in njihovo takratno prebivališče je bilo neznano.

70. Leta 2009 je ministrstvo iz lastnega nagiba (*ex proprio motu*) ponovno začelo izdajati odločbe o ugotovitvi stalnega prebivanja v Sloveniji z učinkom za nazaj (*ex tunc*) z veljavnostjo od 26. februarja 1992 po 8. točki izreka odločbe ustavnega sodišča iz leta 2003 (glej 60. odstavek) tistim osebam, ki so že imele dovoljenja z učinkom za naprej (*ex nunc*). Izdanih je bilo 2347 takih odločb.

6. Spremenjeni in dopolnjeni ZUSDDD

71. Nato je ministrstvo pripravilo spremembe in dopolnitve ZUSDDD (v nadaljnjem besedilu: spremenjeni in dopolnjeni ZUSDDD), ki so urejale neskladnosti med ZUSDDD in ustavo na podlagi odločbe ustavnega sodišča z dne 3. aprila 2003, zlasti glede tistih oseb, ki so bile prisilno izgnane, in tistih, ki so morale zapustiti Slovenijo zaradi drugih razlogov, povezanih z izbrisom. Spremenjeni in dopolnjeni ZUSDDD je bil sprejet 8. marca 2010.

72. 12. marca 2010 je enaintrideset poslancev zahtevalo, da se razpiše referendum o spremenjenem in dopolnjenem ZUSDDD, med drugim zato, ker ni uredil vprašanja odškodnin izbranim; zato je bil začetek veljavnosti zakona odložen. Državni zbor je 18. marca 2010 odločil, da bi imela odložitev začetka veljavnosti spremenjenega in dopolnjenega ZUSDDD ali njegova zavrnitev na referendumu protiustavne posledice, in zadevo je predložil ustavnemu sodišču.

73. Ustavno sodišče se je v svoji odločbi z dne 10. junija 2010 (U-II-1/10) sklicevalo na svoje prejšnje odločbe in ugotovilo, da so določbe spremenjenega in dopolnjenega ZUSDDD skladne z ustavo. Menilo je, da spremenjeni in dopolnjeni zakon zagotavlja trajno rešitev za status tistih izbranih, ki niso mogli urediti svojega statusa, vključno z njihovimi otroki, ter za izdajanje posebnih odločb z učinkom za nazaj tistim, ki jim je bilo podeljeno slovensko državljanstvo, ne da bi bilo zahtevano predhodno dovoljenje za stalno prebivanje. Ustavno sodišče ni dovolilo referendumu, ker je menilo, da bi imela morebitna zavrnitev spremenjenega in dopolnjenega ZUSDDD protiustavne posledice. Ugotovilo je tudi, da je zamuda pri izvršitvi njegove odločbe iz leta 2003 pomenila novo kršitev ustave.

74. Ustavno sodišče je v 43. točki odločbe trdilo, da je zakonodajalec s sprejetjem spremenjenega in dopolnjenega ZUSDDD, ki predvideva veljavnost statusa stalnega prebivalca za nazaj, vzpostavil moralno zadoščenje kot posebno obliko poravnave škode izbranim. Če je bila posameznikom zaradi izbrisa povzročena škoda, bi se lahko zastavilo vprašanje o morebitni odškodninski odgovornosti države na podlagi 26. člena ustave, če bi bili izpolnjeni drugi v tem členu predvideni pogoji in ustrezni zakonski pogoji. V vsakem primeru spremenjeni in dopolnjeni ZUSDDD sam po sebi ne vzpostavlja nove vrste odškodninske odgovornosti države ali nove pravne podlage za uveljavljanje odškodninskih zahtevkov. Zakonodajalec lahko zakonito sprejme posebno zakonodajo o omejitvi odgovornosti države, kakor je bilo to na primer storjeno za žrtve druge svetovne

vojne. Ustavno sodišče je trdilo, da dejstvo, da spremenjeni in dopolnjeni ZUSDDD ni urejal vprašanja denarne odškodnine, ni protiustavno.

75. Predsednik Državnega zbora se je 15. junija 2010 javno opravičil izbrisanim; ministrica za notranje zadeve je storila prav tako 22. junija 2010.

76. Spremenjeni in dopolnjeni ZUSDDD je bil 24. junija 2010 objavljen v uradnem listu. Začel je veljati 24. julija 2010, nekaj dni po izdaji sodbe senata. Pred začetkom njegove veljavnosti je bilo vloženih 13.600 prošenj za dovoljenje za prebivanje, od katerih je bilo odobrenih 12.345.

77. 1. člen spremenjenega in dopolnjenega ZUSDDD se je uporabljal za tujce, ki so bili 25. junija 1991 državljani drugih republik nekdanje SFRJ in so imeli 23. decembra 1990 ali 25. junija 1991 prijavljeno stalno prebivališče v Sloveniji ter so od takrat tam dejansko prebivali ne glede na Zakon o tujcih. Zagotovil je, da izbrisani lahko pridobijo dovoljenja za stalno prebivanje z učinkom za naprej (*ex nunc*) in za nazaj (*ex tunc*). Uredil je tudi status otrok izbranih in predvidel izdajo odločb z učinkom za nazaj tistim izbranim, ki jim je bilo podeljeno slovensko državljanstvo, ne da bi prej pridobili dovoljenje za stalno prebivanje.

78. Predvsem pa je 1. člen opredelil pomen izraza "dejansko življenje" v Sloveniji, ki je bil prvi pogoj za pridobitev statusa stalnega prebivalca, kot stanje, ko ima oseba središče svojih življenjskih interesov v Sloveniji, kar se presoja na podlagi osebnih, družinskih, ekonomskih, socialnih in drugih vezi, ki kažejo na obstoj dejanskih in trajnih povezav med osebo in Slovenijo.

79. Nadalje je določal, da je pogoj "dejanskega življenja" lahko izpolnjen tudi ob upravičeni odsotnosti, ki je daljša od enega leta (prisilna odstranitev iz Slovenije, odsotnost kot posledica izbrisa, onemogočena vrnitev zaradi vojnega stanja v drugih državah naslednicah SFRJ). Ob daljši odsotnosti je pogoj "dejanskega življenja" izpolnjen za pet let, za naslednjih pet let pa le, če se je oseba poskušala vrniti v Slovenijo (glej 211. odstavek).

80. Po podatkih, ki jih je predložila vlada, so območne upravne enote od 24. junija 2010 do 31. maja 2011 prejele 173 prošenj za dovoljenje za stalno prebivanje z učinkom za naprej (*ex nunc*) in 84 prošenj za dopolnilno dovoljenje z učinkom za nazaj (*ex tunc*). Vključno z dovoljenji, ki jih je izdalo ministrstvo, je bilo izdanih 64 dovoljenj za stalno prebivanje z učinkom za naprej (*ex nunc*) in 111 dovoljenj za stalno prebivanje z učinkom za nazaj (*ex tunc*); v nekaterih primerih so jih organi izdali iz lastnega nagiba (*ex proprio motu*). Nekaj postopkov še ni bilo končanih. Rok za predložitev prošenj po spremenjenem in dopolnjenem ZUSDDD poteče 24. julija 2013.

81. Društvo civilna iniciativa izbranih prebivalcev je skupaj z dvainpetdesetimi drugimi posamezniki 26. aprila 2011 ustavnemu sodišču predložilo pobudo za presojo ustavnosti spremenjenega in dopolnjenega ZUSDDD (U-I-85/11). Ta postopek še teče.

82. Poleg tega je eden od izbranih vložil ustavno pritožbo proti odločitvi vrhovnega sodišča o zavrnitvi njegove zahteve za odškodnino v znesku 50.492,40 evra zaradi izgube zaposlitve in nepremoženjske škode. Glede premoženjske škode je vrhovno sodišče menilo, da državni organi niso ravnali nezakonito in se zato 26.

člen ustave ne uporabi. Ustavno sodišče je 5. julija 2011 (Up-1176/09) zavrnilo ustavno pritožbo in potrdilo stališče vrhovnega sodišča, da ne glede na odločbo, s katero je ustavno sodišče pozneje razveljavilo izpodbijano določbo zakona o državljanstvu, ne moremo trditi, da so upravni organi ali sodišča ravnali nezakonito ob dejanskem stanju. Poleg tega se niso mogle upoštevati temeljne odločbe ustavnega sodišča o izbrisu, ker je bila izguba zaposlitve povezana z zavrnitvijo podelitve slovenskega državljanstva pritožniku in ne z zavrnitvijo izdaje dovoljenja za stalno prebivanje.

83. Vlada je 21. julija 2011 predložila okoli trideset pravnomočnih sodb sodišč prve in druge stopnje ter vrhovnega sodišča v odškodninskih tožbah, ki so jih vložili izbrisani. Vsi odškodninski zahtevki so bili na koncu zavrnjeni, predvsem zaradi nespoštovanja predpisanih rokov, čeprav so v nekaterih primerih sodišča na začetku ugotovila, da so bili odškodninski zahtevki utemeljeni. Enajst zadev, ki so jih sprožili izbrisani, je bilo takrat še v obravnavi pred vrhovnim sodiščem. Končno je 7. novembra 2011 vlada predložila novo odločbo, ki jo je ustavno sodišče izdalo 26. septembra 2011 (Up-108/11) v zadevi, ki jo je predložil eden od izbrisanih in zahteval odškodnino za premoženjsko in nepremoženjsko škodo. Pri tej zadevi je na začetku sodišče prve stopnje v vmesni sodbi razsodilo, da so razlogi za odškodninsko odgovornost države. Toda vrhovno sodišče je potrdilo odločitev drugostopenjskega sodišča, ki je zahtevek zavrnilo zaradi poteka zakonskega roka. Ustavno sodišče je potrdilo to odločitev.

B. Okoliščine posameznih pritožnikov

84. Pred 25. junijem 1991, ko je Slovenija razglasila svojo neodvisnost, so bili pritožniki državljani SFRJ in ene od njenih sestavnih republik razen Slovenije. Status stalnega prebivalca v Sloveniji so pridobili kot državljani SFRJ in ga ohranili do 26. februarja 1992, ko so bila njihova imena izbrisana iz registra.

85. Po začetku veljavnosti spremenjenega in dopolnjenega ZUSDDD 24. julija 2010 so Mustafa Kurić, Ana Mezga, Tripun Ristanović, Ali Berisha, Ilfan Sadik Ademi in Zoran Minić prejeli dovoljenja za stalno prebivanje z učinkom za naprej (*ex nunc*) in za nazaj (*ex tunc*). Velimir Dabetić in Ljubenka Ristanović nista zaprosila za dovoljenje za prebivanje. V nadaljevanju je povzetek posebnih okoliščin vsakega pritožnika.

1. Mustafa Kurić

86. Mustafa Kurić se je rodil 8. aprila 1935 v Šipovem (Bosna in Hercegovina). Po navedbah vlade njegovo državljanstvo ni znano. Po končani osnovni šoli se je izučil za čevljarja. V Slovenijo se je preselil, ko je bil star dvajset let, in se leta 1965 naselil v Kopru. Leta 1976 je pri Občini Koper najel majhen lokal in odprl obrt. Stalno prebivališče v Sloveniji je imel prijavljeno od 23. julija 1970 do 26. februarja 1992.

87. Leta 1991 je resno zbolel in je bil tri mesece v bolnišnici, kar je po njegovih trditvah razlog, da ni vložil prošnje za slovensko državljanstvo. Navedel je, da mu

je bilo zagotovljeno, da bo še imel priložnost zaprositi zanj. Vlada je potrdila, da je bil pritožnik v bolnišnici. Toda iz bolnišnice je bil odpuščen že 15. junija 1991.

88. Pritožnik ni nikoli prejel nobenega uradnega obvestila, da nima več pravnega statusa v Sloveniji.

89. Leta 1993 je v pritožnikovem stanovanju izbruhnil požar in izgubil je večino svojih dokumentov. Ko je na Občini Koper zaprosil za izdajo nadomestnih dokumentov, so ga obvestili, da je bilo njegovo ime izbrisano iz registra.

90. Pritožnik je še naprej opravljal svojo dejavnost in plačeval najemnino vse do poznih 90. let prejšnjega stoletja, ko so ga začele mučiti finančne težave. Ker ni mogel več plačevati najemnine, je izgubil pravico do uporabe lokala. Brez kakršnih koli identifikacijskih dokumentov je tvegala, da ga bodo izgnali, če bi potoval iz svoje občine, v kateri je policija dopuščala njegovo prisotnost.

91. Pritožnik je navedel, da je v 90. letih večkrat poskušal urediti svoj status na Upravni enoti Koper, vendar po njegovih trditvah ni dobil odgovora ali navodila, kaj naj stori. Leta 2005 je ministrstvu poslal dopis, v katerem je zaprosil za slovensko državljanstvo. Odgovora ni prejel. Vlada pa je trdila, da Mustafa Kurić nikoli ni zaprosil za dovoljenje za prebivanje v Sloveniji.

92. Pritožnik je nadalje trdil, da je leta 2006 sprožil postopek za uveljavljanje pokojninskih pravic pri Zavodu za pokojninsko in invalidsko zavarovanje. Zavod mu je 14. maja 2006 poslal dopis z izpisom let zaposlitve ter zahteval, da predloži potrdilo o državljanstvu. Po poizvedbi zastopnika vlade pa je Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje 29. oktobra 2007 sporočil, da pritožnik pri njem ni sprožil nobenega uradnega postopka.

93. Pritožnik je 7. maja 2007 zaprosil za slovensko državljanstvo kot oseba brez državljanstva. Njegova prošnja je bila 27. julija 2007 zavrnjena.

94. Pritožnik je 29. januarja 2008 ponovno zaprosil za slovensko državljanstvo na podlagi 10. člena Zakona o državljanstvu. Upravna enota Koper je 10. junija 2009 zavrnila njegovo prošnjo. Pritožnik te zavrnitve ni izpodbijal pred upravnim sodiščem.

95. Pritožnik je 24. februarja 2009 zaprosil za dovoljenje za stalno prebivanje. 2. novembra 2010 sta mu bili izdani dovoljenji za prebivanje z učinkom za naprej (*ex nunc*) in za nazaj (*ex tunc*). Dovoljenji sta mu bili vročeni 26. novembra 2010.

96. Pritožnik je trdil, da je imel tudi po prejetju dovoljenja za prebivanje številne težave, zlasti pri uveljavljanju pokojninskih pravic, in hude zdravstvene težave.

2. Velimir Dabetić

97. Velimir Dabetić se je rodil 22. septembra 1972 v Kopru (Slovenija). Je oseba brez državljanstva. V Sloveniji je imel stalno prebivališče prijavljeno od 29. septembra 1971 do 26. februarja 1992. Njegovi starši in dva brata so bili rojeni v Črni gori in so bili tako kot pritožnik iz registra izbrisani leta 1992. Pritožnikova mati je dobila slovensko državljanstvo leta 1997, oče pa leta 2004. Pritožnik je končal osnovno šolo in dveletno poklicno izobraževanje na srednji kovinarski šoli. Trenutno brez vsakega pravnega statusa živi v Italiji.

98. Pritožnik je navedel, da se je leta 1991 preselil v Italijo, vendar pa je ostal

stalno prijavljen v Kopru (Slovenija) vse do dogodkov leta 1992. Po lastnih navedbah je na Upravni enoti Koper prejel napačne informacije. Vlada je navedla, da pritožnik v Italiji živi od leta 1989 in ne od leta 1991. Tako ni imel prebivališča v Sloveniji, ko se je osamosvojila.

99. Pritožnik je navedel, da mu je, ko je na Upravni enoti Koper skušal zaprositi za slovensko državljanstvo, uslužbenec rekel, naj predloži slovensko delovno knjižico. Pritožnik je navedel, da dela v Italiji na podlagi zakonitega delovnega dovoljenja in da takega dokumenta ne more predložiti. Uslužbenec je po navedbah odvrnil, naj pritožniku podeli državljanstvo Italija in ne Slovenija.

100. Pritožnik je navedel tudi, da je za izbris izvedel pozneje kot drugi pritožniki. Leta 2002, ko mu je potekel potni list SFRJ, so mu italijanski organi zavrnilo podaljšanje dovoljenja za prebivanje (*permesso di soggiorno*) in mu odredili vrnitev v Slovenijo. Čeprav se je skušal v Slovenijo vrniti zakonito, si tam stanja ni mogel urediti. Vlada je trdila, da pritožnik nikoli ni pravilno zaprosil za izdajo dovoljenja za prebivanje v Sloveniji.

101. 26. novembra 2003 je pritožnik zaprosil ministrstvo, naj izda dopolnilno odločbo z učinkom za nazaj (*ex tunc*), s katero bi uredilo njegov status po izdaji odločbe ustavnega sodišča z dne 3. aprila 2003, ne da bi prej oddal prošnjo za dovoljenje za stalno prebivanje z veljavnostjo od dneva izdaje (*ex nunc*).

102. 29. novembra 2003 je pritožnik na podlagi prehodne določbe 19. člena v letu 2002 sprejetega Zakona o spremembah in dopolnitvah Zakona o državljanstvu zaprosil za slovensko državljanstvo.

103. 9. februarja 2004 je pritožnik vložil tožbo zaradi molka upravnega organa pri Upravnem sodišču, Oddelek v Novi Gorici, saj mu ni bila izdana dopolnilna odločba za nazaj.

104. 20. maja 2005 je upravno sodišče pritožnikovo tožbo zavrglo.

105. 14. novembra 2005 je ministrstvo zavrnilo pritožnikovo prošnjo za slovensko državljanstvo, saj mu ni uspelo dokazati, da v Sloveniji dejansko živi deset let in da je tu neprekinjeno živel zadnjih pet let.

106. Hkrati je pritožnik na italijanskem ministrstvu za notranje zadeve zaprosil za status osebe brez državljanstva.

107. V zadnjih letih je italijanska policija pritožnika večkrat ustavila in pridržala. Poleg tega so mu 20. aprila 2006 odredili, naj v petih dneh zapusti državo. Pozneje so mu dovolili ostati v Italiji, saj je zaprosil za priznanje statusa osebe brez državljanstva, postopek pa je še tekel.

108. Pritožnika so obtožili tudi nezakonite priselitve na italijansko ozemlje. 19. junija 2006 ga je okrožno sodišče v Mantovi oprostilo, ker ni imel državljanstva in ker ni bilo pričakovati, da bo prostovoljno odšel iz Italije. Takrat je bila njegova prošnja za status osebe brez državljanstva v postopku reševanja. Prošnjo so nazadnje zavrnilo iz razloga, da tujec, ki nezakonito prebiva na italijanskem ozemlju, ni upravičen do tega statusa.

109. Pritožnik je navedel, da živi v izredno težkih razmerah. Po spremenjenem in dopolnjenem ZUSDDD ni sprožil nobenih postopkov.

110. Ana Mezga se je rodila 4. junija 1965 v Čakovcu (Hrvaška). Je hrvaška državljanka. Leta 1979 se je preselila v Ljubljano (Slovenija) in si našla zaposlitev. Končala je osem razredov osnovne šole, stalno prebivališče v Sloveniji pa je imela prijavljeno od 28. julija 1980 do 26. februarja 1992.

111. Po navedbah pritožnice je po rojstvu drugega otroka leta 1992 spoznala, da je bilo njeno ime izbrisano iz registra. Delodajalec ji je skrajšal dopust za nego in varstvo otroka in jo opredelil kot presežek. Marca 1993 jo je ob rutinski kontroli ustavila policija. Ker ni imela osebnih dokumentov, so jo pridržali na policijski postaji in nato v prehodnem domu za tujce, vendar pa so jo po plačilu denarne kazni izpustili. Pritožnica meni, da se je ob tem pridržanju pokazalo, da je izgubila pravni status.

112. Pozneje se je preselila v Piran, kjer je spoznala H. Š., slovenskega državljana, s katerim ima dva otroke, ki sta oba slovenska državljana. Navedla je, da za urejanje statusa ni sprožila nobenega postopka, saj nikakor ni izpolnjevala pogojev po veljavni zakonodaji.

113. Po začetku veljavnosti ZUSDDD, 13. decembra 1999, je Ana Mezga zaprosila za dovoljenje za stalno prebivanje. Ministrstvo jo je petkrat opozorilo, naj dopolni prošnjo in jo obvestilo, da bi lahko zaprosila za izdajo dovoljenja za stalno prebivanje tudi zaradi združitve družine.

114. 14. aprila 2004 je pritožnica od ministrstva zahtevala, naj ji izda dopolnilno odločbo po 8. točki izreka odločbe ustavnega sodišča z dne 3. aprila 2003 (glej 60. odstavek).

115. 29. aprila 2004 je pritožnica na podlagi prehodne določbe 19. člena v letu 2002 sprejetega Zakona o spremembah in dopolnitvah Zakona o državljanstvu zaprosila za slovensko državljanstvo.

116. 15. oktobra 2004 se je udeležila sestanka na Upravni enoti Piran zaradi postopka za izdajo dovoljenja za stalno prebivanje. 25. oktobra 2004 so jo prosili, naj prošnjo dopolni.

117. 5. novembra 2004 je Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje potrdil, da ima v evidenci zavedeno pritožnično zaposlitev v Sloveniji.

118. 6. decembra 2004 je ministrstvo ustavilo postopek v zvezi s pritožnično prošnjo za dovoljenje za stalno prebivanje zaradi njene nedejavnosti in nezmožnosti dokazovanja, da od 23. decembra 1990 dejansko živi v Sloveniji.

119. V postopku za pridobitev državljanstva je 18. novembra 2005 ministrstvo pritožnici postavilo rok dva meseca za dopolnitev prošnje. Med drugim bi bila morala dokazati, da od 23. decembra 1990 dejansko živi v Sloveniji.

120. 13. junija 2006 je ministrstvo zavrnilo prošnjo za pridobitev slovenskega državljanstva.

121. 10. avgusta 2007 je pritožnica zaprosila za izdajo dovoljenja za začasno prebivanje kot družinski član slovenskega državljana.

122. 13. septembra 2007 je bilo pritožnici izdano dovoljenje za začasno prebivanje z veljavnostjo do 13. septembra 2012.

123. 22. julija 2010 je pritožnica zaprosila za izdajo dovoljenja za stalno prebivanje po spremenjenem in dopolnjenem ZUSDDD. 1. marca 2011 sta bili pritožnici

podeljeni dovoljenji za prebivanje z veljavnostjo od dneva izdaje (*ex nunc*) in za nazaj (*ex tunc*). Dovoljenji sta ji bili podeljeni 2. marca 2011.

124. Pritožnica navaja, da je imela težave pri urejanju zdravstvenega zavarovanja in socialne denarne podpore tudi po prejemu dovoljenja za stalno prebivanje. Imela je hude zdravstvene težave.

4. Ljubenka Ristanović

125. Ljubenka Ristanović se je rodila 19. novembra 1968 v Zavidovičih (Bosna in Hercegovina). Trenutno je srbska državljanica. V Ljubljano (Slovenija) se je preselila leta 1986 zaradi iskanja zaposlitve. Poročila se je in 20. avgusta 1988 rodila sina, petega pritožnika Tripuna Ristanovića. Ljubenka Ristanović je imela stalno prebivališče v Sloveniji prijavljeno od 6. avgusta 1986 do 20. novembra 1991.

126. Ljubenka Ristanović trdi, da je mislila, da bo kot stalna prebivalica Slovenije samodejno pridobila slovensko državljanstvo. Toda Ljubenka Ristanović in njen sin sta bila leta 1994 izgnana iz Slovenije. Navedla je, da je za izbris izvedela takrat. Njen mož, ki je imel takrat delovno dovoljenje in dovoljenje za začasno prebivanje, pa je ostal v Sloveniji. Pozneje je dobil dovoljenje za stalno prebivanje.

127. Po navedbah tožene vlade se je Ljubenka Ristanović odselila iz občine, ne da bi odjavila stalno prebivališče, zaradi česar je bil njen osebni karton iz registra stalnega prebivalstva prenesen v kartoteko "odseljenih, a neodjavljenih oseb".

128. Pritožnica je navedla, da je živela v Srbiji kot begunka in bila več let brez vseh osebnih dokumentov. Leta 2004 je pridobila srbsko osebno izkaznico in leta 2005 srbski potni list. Navedla je, da s sinom nista zaprosila za dovoljenje za stalno prebivanje oziroma za slovensko državljanstvo, ker več let nista izpolnjevala pogoja za dejansko prebivanje v Sloveniji po veljavni zakonodaji.

129. Ljubenka Ristanović po spremenjenem in dopolnjenem ZUSDDD ni sprožila nobenih postopkov. Navedla je, da ima hude zdravstvene težave.

5. Tripun Ristanović

130. Tripun Ristanović se je rodil 20. avgusta 1988 v Ljubljani (Slovenija). Je sin četrte pritožnice, Ljubanke Ristanović. Je državljan Bosne in Hercegovine. Tripun Ristanović je imel stalno prebivališče v Sloveniji prijavljeno od 20. avgusta 1988 do 26. februarja 1992.

131. Leta 1994 je bil Tripun Ristanović, takrat mladoletnik, skupaj z materjo izgnan iz Slovenije.

132. Z materjo sta več let živela v Srbiji kot begunca. Leta 2004 so organi Bosne in Hercegovine Tripunu Ristanoviću izdali osebno izkaznico in potni list. Ker ni imel srbskih dokumentov, je po lastnih navedbah v Srbiji živel v stalnem strahu pred izgonom iz države.

133. 9. novembra 2010 je zaprosil za izdajo dovoljenja za stalno prebivanje po spremenjenem in dopolnjenem ZUSDDD. 10. marca 2011 sta bili pritožniku podeljeni dovoljenji za prebivanje z veljavnostjo od dneva izdaje (*ex nunc*) in za

nazaj (*ex tunc*). 11. marca 2011 sta mu bili dostavljeni in pritožnik se je vrnil v Slovenijo.

134. Po navedbah vlade je pritožnik na ustavno sodišče vložil pobudo za presojo ustavnosti spremenjenega in dopolnjenega ZUSDDD. Pobuda je bila združena s pobudami, ki jih je vložilo Društvo civilna iniciativa izbrisanih prebivalcev in drugi posamezniki. Postopek trenutno še poteka (glej 81. odstavek).

6. Ali Berisha

135. Ali Berisha se je rodil 23. maja 1969 v Peči (Kosovo) in je pripadnik romske etnične skupnosti. Po navedbah vlade je srbski državljan. V Slovenijo se je preselil leta 1985. Do 31. maja 1991 je delal v tovarni v Mariboru. V Sloveniji je imel stalno prebivališče prijavljeno od 6. oktobra 1987 do 26. februarja 1992.

136. Leta 1991 naj bi nekaj časa preživel na Kosovu pri svoji bolni materi. Zaradi tega takrat tudi ni zaprosil za slovensko državljanstvo.

137. Leta 1993 je pritožnika pridržala slovenska obmejna policija, ko je ponovno vstopil v državo po obisku sorodnikov v Nemčiji. Odvzeli so mu potni list SFRJ in ga za deset dni zadržali v prehodnem domu za tujce. Pritožnik trdi, da je za izbris izvedel takrat. 3. julija 1993 so ga nato izgnali v Tirano (Albanija), po njegovih navedbah brez kakršne koli odločbe. Albanska policija ga je vrnila v Slovenijo, ker ni imel veljavnega potnega lista. Ponovno so ga namestili v prehodni dom, iz katerega je ponoči pobegnil.

138. Leta 1993 je pritožnik pobegnil v Nemčijo, kjer so mu iz humanitarnih razlogov, namreč zaradi negotovih razmer na Kosovu, izdali dovoljenje za začasno prebivanje.

139. 9. avgusta 1996 se je poročil z M. M., ki je bila rojena na Kosovu in je prav tako pripadnica romske etnične skupnosti. Med bivanjem v Nemčiji so se jima med letoma 1997 in 2003 rodili štirje otroci.

140. Leta 2005 so nemški organi zavrnili pritožnikovo prošnjo za ponovno podaljšanje dovoljenja za prebivanje, saj so menili da so splošne razmere na Kosovu dovolj stabilne, da se lahko vrne. Postavili so mu rok, naj skupaj z družino zapusti Nemčijo do 30. septembra 2005.

141. Na neugotovljeni datum so pritožnik in člani njegove družine v Nemčiji vložili prošnjo za azil.

142. Pozneje se je pritožnik z družino vrnil v Slovenijo.

143. 13. julija 2005 je pritožnik z družino oddal prošnjo za dovoljenje za začasno prebivanje. 25. julija 2005 so zaprosili tudi za izdajo dovoljenj za stalno prebivanje po ZUSDDD.

144. Ker so menili, da jim grozi izgon iz države, so pritožnik in njegovi družinski člani 26. septembra 2005 oddali tudi prošnje za azil. Poleg tega je pritožnik zaprosil za status begunca.

145. Po umiku prošenj za azil je ministrstvo 19. oktobra 2005 ustavilo postopek. Prav tako je ministrstvo odredilo, da se pritožnik in člani njegove družine vrnejo v Nemčijo. 28. oktobra 2005 je bil izdan nalog za izgon, vendar pa ni bil izvršen. 10. novembra 2005 je bil izdan nov nalog za izgon, ki je kot datum navedel 18.

november 2005. Pritožnik je sprožil postopek pred upravnim sodiščem. 15. novembra 2005 je bilo njegovemu predlogu ugodeno.

146. Takrat je bil primer zaradi prizadevanj Amnesty International deležen precejšnje pozornosti domače in tuje skupnosti.

147. 27. februarja 2006 je družina ponovno zaprosila za azil v Sloveniji. Živel so v azilnem domu.

148. 28. aprila 2006 je pritožnik vložil tožbo pred upravnim sodiščem zaradi molka upravnega organa v postopku za izdajo dovoljenja za stalno prebivanje zase, svojo ženo in štiri otroke.

149. 19. julija 2006 so nemški organi obvestili slovenske, da je po Dublinski uredbi za obravnavo prošelj za azil družine Berisha pristojna Nemčija.

150. 28. julija 2006 se je v Sloveniji rodil peti pritožnikov otrok.

151. 30. oktobra 2006 je ministrstvo glede na navedeno odločitev nemških organov odločilo, da ni pristojno za obravnavo prošelj za azil pritožnika in njegove družine in da bodo predani Nemčiji. Ministrstvo je tudi prejelo nove dokaze, da so Berisha in člani njegove družine zaprosili za azil v Nemčiji, kjer so v ta namen tudi prejeli denarno pomoč.

152. 5. novembra 2006 so pritožnik in člani njegove družine sprožili postopek pred upravnim sodiščem in izpodbijali sklep ministrstva. Istega dne so zaprosili tudi za neizvršitev izpodbijane odločbe in umaknili prošnjo za azil (glej 147. odstavek).

153. Po pritožnikovih besedah ga je ministrstvo 7. novembra 2006 skupaj z družino znova skušalo premestiti v Nemčijo. 15. novembra 2006 je upravno sodišče razveljavilo nalog za izgon. Ministrstvo je vložilo ugovor.

154. 28. decembra 2006 je vrhovno sodišče potrdilo sklep ministrstva z dne 30. oktobra 2006, da je po Dublinski uredbi za odločitev o pritožnikovi prošnji za azil pristojna Nemčija.

155. 1. februarja 2007 so pritožnika in njegovo družino izročili Nemčiji, kjer živijo in imajo status "toleriran" (*Duldung*).

156. Ne pritožnik ne člani njegove družine niso nikoli zaprosili za slovensko državljanstvo.

157. V azilnem postopku je ustavno sodišče 18. aprila 2008 zavrnilo pritožnikovo ustavno pritožbo.

158. 19. oktobra 2010 sta bili Aliju Berishi izdani dovoljenji za stalno prebivanje z veljavnostjo od dneva izdaje (*ex nunc*) in za nazaj (*ex tunc*) na podlagi prošnje, vložene 25. julija 2005 (glej 143. odstavek). 24. novembra 2010 sta mu bili izročeni prek slovenskega konzulata v Münchnu.

159. Pritožnik, ki trenutno še vedno živi v Nemčiji, je navedel, da se še ne more vrniti v Slovenijo, ker njegova žena in pet otrok tam nimajo nobenega pravnega statusa in ne izpolnjujejo pogojev za združitev družine po Zakonu o tujcih.

160. Na neugotovljeni datum je pritožnik vložil odškodninski zahtevek na državnem pravobranilstvu, ki pa je bil zavrnjen. Po navedbah tožene vlade ni sprožil sodnega postopka.

161. Ilfan Sadik Ademi se je rodil 28. julija 1952 v Skopju (Nekdanja jugoslovanska republika Makedonija) in je pripadnik romske etnične skupnosti. Zdaj je makedonski državljani. Leta 1977 se je preselil v Slovenijo, kjer je delal do leta 1992. V Sloveniji je imel stalno prebivališče prijavljeno od 27. septembra 1977 do 26. februarja 1992.

162. Pritožnik je po lastnih navedbah leta 1991 zamudil rok za prošnjo za slovensko državljanstvo. Leta 1993 ga je ustavila policija med rutinsko kontrolo. Ker ni imel veljavnih osebnih dokumentov, so njega in člane njegove družine izgnali na Madžarsko. Pritožnik je navedel, da je za izbris izvedel takrat. Kmalu za tem so se pritožnik in njegova družina preselili na Hrvaško, od koder so nezakonito vstopili v Slovenijo.

163. 23. novembra 1992 je pritožnik prek odvetnika zaprosil za slovensko državljanstvo.

164. Pritožnik se je nato preselil v Nemčijo, kjer se je izrekel za osebo brez državljanstva; izdana sta mu bila dovoljenje za začasno prebivanje in potni list za tujce.

165. 9. februarja 1999 je na veleposlaništvu Nekdanje jugoslovanske republike Makedonije zaprosil za izdajo potnega lista, vendar je bila prošnja zavrnjena, ker ni bil njen državljani.

166. 16. februarja 2005 je pritožnik zaprosil za izdajo dovoljenja za stalno prebivanje po ZUSDDD. 20. aprila 2005 ga je ministrstvo zaprosilo, naj prošnjo dopolni z dokazilom o državljanstvu.

167. 26. maja 2005 je bila njegova prošnja zavrnjena, ker je pritožnik oseba brez državljanstva. Ministrstvo je navedlo, da se ZUSDDD uporablja samo za državljane drugih držav naslednic nekdanje SFRJ.

168. 11. julija 2005 je ministrstvo odgovorilo na pritožnikovo prošnjo, s katero je predlagal nadaljnjo obravnavo njegove prošnje za slovensko državljanstvo iz leta 1992. Obvestilo ga je, da ne izpolnjuje pogojev za slovensko državljanstvo po leta 2002 sprejetem Zakonu o spremembah in dopolnitvah Zakona o državljanstvu, ker ni dokazal, da je preteklih deset let živel v Sloveniji.

169. 9. septembra 2005 je bila njegova prošnja za slovensko državljanstvo zavrnjena.

170. 31. julija 2007 je pritožnik ponovno zaprosil za izdajo dovoljenja za stalno prebivanje po ZUSDDD. 31. marca 2008 je bila njegova prošnja zavrnjena, in sicer ponovno zato, ker pritožnik ni državljani ene od držav naslednic nekdanje SFRJ. Pritožnik je sprožil postopek pred upravnim sodiščem.

171. 18. februarja 2009 je upravno sodišče podprlo odločbo ministrstva in zavrnilo pritožnikovo prošnjo za dovoljenje za stalno prebivanje. Pritožnik se je pritožil.

172. 6. oktobra 2010 je vrhovno sodišče pritožbi ugodilo in poslalo primer v ponovno obravnavo. Ugotovilo je, da je v vmesnem obdobju začel veljati spremenjeni in dopolnjeni ZUSDDD, zato je treba pritožnikovo prošnjo obravnavati po novi zakonodaji. Med postopkom je pritožnik predložil makedonski potni list, izdan 19. avgusta 2010.

173. 20. aprila 2011 sta bili Ilfanu Sadiku Ademiju podeljeni dovoljenji za

prebivanje z veljavnostjo od dneva izdaje (*ex nunc*) in za nazaj (*ex tunc*). Dovoljenji sta mu bili izročeni dne 23. maja 2011.

174. Pritožnik, ki ima hude zdravstvene težave, trenutno živi med Slovenijo in Nemčijo, kjer so mu začasno dovoljenje medtem ukinili.

8. Zoran Minić

175. Zoran Minić se je rodil 4. aprila 1972 v Podujevu (Kosovo). Po navedbah vlade je srbski državljan. Leta 1977 se je z družino preselil v Slovenijo. Pritožnik je končal osnovno šolo in triletno srednjo poklicno kuharsko šolo. Stalno prebivališče v Sloveniji je imel prijavljeno od 1. avgusta 1984 do 26. februarja 1992.

176. Po pritožnikovih navedbah je leta 1991 obiskal svoje stare starše na Kosovu, zato je skupaj z družino za en mesec zamudil rok za vlogo prošnje za slovensko državljanstvo, saj je bilo zaradi vojne na Kosovu težko zbrati vse potrebne dokumente. Po navedbah vlade ni dokazov, da je Minić leta 1991 zaprosil za slovensko državljanstvo. Poleg tega iz pritožnikove delovne knjižice izhaja, da je bil od leta 1992 do leta 1999 zaposlen v Podujevu. Poročil se je s srbsko državljanke, s katero ima štiri otroke.

177. Po navedbi pritožnika je ugotovil, da je bil izbrisan skupaj z drugimi člani družine, ko je poskušal urediti svoj status v Sloveniji. Zaradi nevzdržnih življenjskih razmer brez pravnega statusa v Sloveniji je bil prisiljen, da se začasno preseli na Kosovo.

178. V Slovenijo se je večkrat vrnil. Leta 2002 je Zorana Minića v Sloveniji prišla policija, saj je delal brez dovoljenja. Uveden je bil postopek o prekršku, naloženo mu je bilo plačilo denarne kazni, 5. junija 2002 pa je bil brez izdaje kakršne koli odločbe izgnan na Madžarsko, in to kljub odločbi ustavnega sodišča z dne 4. februarja 1999 (glej 41.–48. odstavek).

179. Pritožnik je izjavil, da veliko let ni zaprosil za pravni status v Sloveniji zato, ker ni izpolnjeval pogojev za slovensko državljanstvo niti za dovoljenje za stalno prebivanje po tedaj veljavni zakonodaji. Njegovi materi je bilo leta 2000 podeljeno slovensko državljanstvo, njegovim bratom oziroma sestrām pa leta 2003.

180. Po izdaji odločbe ustavnega sodišča z dne 3. aprila 2003 (glej 58.–60. odstavek) je pritožnik 15. septembra 2003 zaprosil za slovensko državljanstvo na podlagi 19. člena dopolnjenega in spremenjenega Zakona o državljanstvu.

181. Med 26. aprilom in 9. oktobrom 2004 je ministrstvo pritožnika petkrat pozvalo, naj dopolni prošnjo s predložitvijo dokazov, med drugim o tem, da od 23. decembra 1990 dalje neprekinjeno živi v Sloveniji. Ker tega ni storil, je bil povabljen na ministrstvo na zaslišanje.

182. Na zaslišanju je 17. decembra 2004 potrdil pravilnost podatkov iz delovne knjižice, da je namreč od 8. januarja 1992 do 6. aprila 1999 delal v Podujevu (Kosovo) in da torej od 23. decembra 1990 dalje ni neprekinjeno živel v Sloveniji.

183. 21. februarja 2006 je bila skladno s tem zavržena njegova prošnja za slovensko državljanstvo. Odločba je bila Zoranu Miniću vročena med njegovim obiskom v Sloveniji med 28. junijem in 2. julijem 2006.

184. 17. julija 2006 je pritožnik sprožil postopek pred upravnim sodiščem.
185. 30. junija 2006 je zaprosil za izdajo dovoljenja za stalno prebivanje po ZUSDDD.
186. 29. marca 2007 je bil zaslišan na ministrstvu. 14. julija 2007 je pritožnik predložil dodatne dokumente v podporo svoji prošnji.
187. 18. julija 2007 je ministrstvo zavrnilo pritožnikovo prošnjo, saj ni izpolnjeval pogoja za dejansko življenje v Sloveniji.
188. 19. septembra 2007 je pritožnik sprožil postopek pred upravnim sodiščem.
189. 10. septembra 2008 je v upravnem postopku o pritožnikovi prošnji za slovensko državljanstvo ustavno sodišče zavrglo ustavno pritožbo, ki jo je vložil pritožnik.
190. 26. novembra 2008 je upravno sodišče zavrnilo odločbo ministrstva z dne 18. julija 2007 (glej 187. odstavek) in vrnilo zadevo v ponovno odločanje.
191. 24. julija 2009 je ministrstvo spet zavrnilo pritožnikovo prošnjo, saj ni izpolnjeval pogoja dejanskega življenja v Sloveniji.
192. Pritožnik je nato sprožil postopek pred upravnim sodiščem. Izjavil je, da je bil leta 1992 nujno zadržan na Kosovu in se je od takrat vračal v Slovenijo, kadar je bilo le mogoče, vendar so mu vojna in druge okoliščine preprečile pogosto vračanje. Poleg tega je bil Srb s Kosova, ki mu je bil podeljen status razseljene osebe v Srbiji, ko je bila požgana njegova hiša na Kosovu. Večkrat je poskušal urediti svoj status v Sloveniji, vendar je bil leta 2002 izgnan. Njegovi starši, brat in sestra so bili vsi slovenski državljani.
193. 19. januarja 2011 je upravno sodišče razveljavilo odločbo ministrstva in vrnilo zadevo v ponovno odločanje z navedbo, da je treba njegovo zahtevo obravnavati v skladu s spremenjenim in dopolnjenim ZUSDDD.
194. 4. maja 2011 sta bili pritožniku podeljeni dovoljenji za stalno prebivanje z učinkom za naprej (*ex nunc*) in z učinkom za nazaj (*ex tunc*). Dovoljenji sta mu bili podeljeni 9. junija 2011.
195. 1. junija 2011 je pritožnik vložil odškodninski zahtevek na državnem pravobranilstvu. Njegov zahtevek je bil zavrnjen zaradi poteka zakonsko predpisanega roka z obrazložitvijo, da je bil seznanjen s škodo, ki mu je bila povzročena z izbrisom, ko je zaprosil za slovensko državljanstvo ali dovoljenje za stalno prebivanje.

II. UPOŠTEVANO MEDNARODNO IN NOTRANJE PRAVO IN PRAKSA

A. Notranje pravo in praksa

1. *Zakonodaja nekdanje Socialistične republike Slovenije*

(a) **Zakon o državljanstvu Socialistične republike Slovenije (Uradni list SRS, št. 23/76)**

196. 1. člen tega zakona je določal, da je vsak državljani Socialistične republike Slovenije hkrati državljani SFRJ, s čimer je bila vzpostavljena primarnost republiškega državljanstva.

(b) Zakon o gibanju in prebivanju tujcev (Uradni list SFRJ, št. 56/80, s spremembami in dopolnitvami)

197. Ta zakon je jasno razlikoval med dovoljenjem za začasno ali stalno prebivanje tujca na ozemlju države in začasnim ali stalnim prebivališčem državljanov SFRJ, ki je pomenil dejanski kraj njegovega prebivanja.

(c) Zakon o evidenci nastanitve občanov in o registru prebivalstva (Uradni list SRS, št. 6/83 in 11/91)

198. Ta zakon je urejal prijavo in odjavo stalnega in začasnega prebivališča in vodenje registrov prebivalstva na ozemlju Slovenije.

199. Leta 1991 je bil spremenjen njegov 5. člen, tako da se je besedilo glasilo:

"Prijava stalnega prebivališča in prijava spremembe naslova stanovanja je obvezna za vse občane, kadar se v nekem naselju stalno naselijo ali spremenijo naslov stanovanja. Odjava stalnega prebivališča pa je obvezna za občane, ki se odselijo z območja Republike Slovenije."

2. Zakonodaja Republike Slovenije

(a) Izjava o dobrih namenih (Uradni list RS, št. 44/90-I)

200. Namen Izjave o dobrih namenih, sprejete 6. decembra 1990 ob pripravah na plebiscit o neodvisnosti Slovenije, je bil, da je na poti v neodvisnost izrazila zavezo države nekaterim vrednotam. Ustrezna določba tega dokumenta določa:

... "Slovenska država zagotavlja ... vsem pripadnikom drugih narodov in narodnosti pravico do vsestranskega kulturnega in jezikovnega razvoja, vsem s stalnim bivališčem v Sloveniji pa, da lahko pridobijo državljanstvo Slovenije, če to želijo."

(b) Temeljna ustavna listina o samostojnosti in neodvisnosti Republike Slovenije (Uradni list RS, št. 1/91-I)

201. Ustrezne določbe Temeljne ustavne listine o samostojnosti in neodvisnosti Republike Slovenije, objavljene 25. junija 1991, določajo:

točka III

"Republika Slovenija zagotavlja varstvo človekovih pravic in temeljnih svoboščin vsem osebam na ozemlju Republike Slovenije ne glede na njihovo narodno pripadnost brez sleherne diskriminacije skladno z Ustavo Republike Slovenije in veljavnimi mednarodnimi pogodbami ..."

(c) Ustavni zakon za izvedbo Temeljne ustavne listine o samostojnosti in neodvisnosti Republike Slovenije (Uradni list RS, št. 1/91-I)

202. Ustrezne določbe ustavnega zakona iz leta 1991 določajo:

13. člen

"Državljanii drugih republik [nekdanje SFRJ], ki so na dan plebiscita o neodvisnosti in samostojnosti Republike Slovenije 23. decembra 1990 imeli prijavljeno stalno prebivališče v Republiki Sloveniji in tukaj tudi dejansko živijo, so do pridobitve državljanstva Republike Slovenije po 40. členu zakona o državljanstvu Republike Slovenije oziroma do izteka rokov po 81. členu zakona o tujcih izenačeni v pravicah in dolžnostih z državljani Republike Slovenije ...«

(d) Ustava Republike Slovenije (Uradni list RS, št. 33/91-I)

203. Ustrezne določbe Ustave Republike Slovenije določajo:

8. člen

"Zakoni in drugi predpisi morajo biti v skladu s splošno veljavnimi načeli mednarodnega prava in z mednarodnimi pogodbami, ki obvezujejo Slovenijo. Ratificirane in objavljene mednarodne pogodbe se uporabljajo neposredno."

14. člen

"V Sloveniji so vsakomur zagotovljene enake človekove pravice in temeljne svoboščine, ne glede na narodnost, raso, spol, jezik, vero, politično ali drugo prepričanje, gmotno stanje, rojstvo, izobrazbo, družbeni položaj ali katerokoli drugo osebno okoliščino.

Vsi so pred zakonom enaki."

26. člen

"Vsakdo ima pravico do povračila škode, ki mu jo v zvezi z opravljanjem službe ali kakšne druge dejavnosti državnega organa, organa lokalne skupnosti ali nosilca javnih pooblastil s svojim protipravnim ravnanjem stori oseba ali organ, ki tako službo ali dejavnost opravlja.

Oškodovanec ima pravico, da v skladu z zakonom zahteva povračilo tudi neposredno od tistega, ki mu je škodo povzročil."

(e) Zakon o ustavnem sodišču (Uradni list RS, št. 15/94, s spremembami in dopolnitvami)

204. Ustrezne določbe Zakona o ustavnem sodišču določajo:

59. člen

"Ustavno sodišče z odločbo ustavno pritožbo kot neutemeljeno zavrne ali pa ji ugodi in posamični akt v celoti ali deloma odpravi ali razveljavi in zadevo vrne organu, ki je pristojen za odločanje."

60. člen

"1. Če ustavno sodišče razveljavi ali odpravi posamični akt, lahko odloči tudi o sporni pravici oziroma svoboščini, če je to nujno zaradi odprave posledic, ki so na podlagi odpravljenega posamičnega akta že nastale ali če to terja narava ustavne pravice oziroma svoboščine, in če je na podlagi podatkov v spisu možno odločiti.

2. Odločbo iz prejšnjega odstavka izvrši organ, ki je pristojen za izvršitev posamičnega akta, ki ga je ustavno sodišče razveljavilo ali odpravilo in nadomestilo s svojo odločbo. Če po veljavnih predpisih ni pristojnega organa, ga določi ustavno sodišče."

(f) Zakon o državljanstvu Republike Slovenije (Uradni list RS, št. 1/91-I, 30/91 in 96/02)

205. Ustrezne določbe Zakona o državljanstvu določajo:

10. člen

"Pristojni organ lahko osebo, ki prosi za naturalizacijo, po prostem preudarku sprejme v državljanstvo Republike Slovenije, če je to v skladu z nacionalnim interesom. Pri tem mora oseba izpolnjevati naslednje pogoje:

- (1) da je dopolnila 18 let;
- (2) da ima odpust iz dosedanjega državljanstva ali da izkaže, da ga bo dobila, če bo sprejeta v državljanstvo Republike Slovenije;
- (3) da dejansko živi v Sloveniji 10 let, od tega neprekinjeno zadnjih 5 let pred vložitvijo prošnje;
- (4) da ima zagotovljen trajen vir preživljanja najmanj v višini, ki omogoča materialno in socialno varnost;
- (5) da obvlada slovenski jezik za potrebe vsakdanjega sporazumevanja;
- (6) da ni bila v državi, katere državljan je, ali v Sloveniji obsojena na zaporno kazen, daljšo od enega leta, za kaznivo dejanje, za katero se storilec preganja po uradni dolžnosti, če je to dejanje kaznivo tako po predpisih njene države kot tudi po predpisih Republike Slovenije;
- (7) da ji ni bila izrečena odpoved prebivanja v Republiki Sloveniji;
- (8) da njen sprejem v državljanstvo Republike Slovenije ne predstavlja nevarnosti za javni red, varnost ali obrambo države."

39. člen

"Za državljana Republike Slovenije velja po tem zakonu, kdor je po dosedanjih predpisih imel državljanstvo Republike Slovenije in Socialistične federativne republike Jugoslavije."

40. člen

"Državljan druge republike, ki je imel na dan plebiscita o neodvisnosti in samostojnosti Republike Slovenije dne 23. decembra 1990 prijavljeno stalno prebivališče v Republiki Sloveniji in tukaj tudi dejansko živi, pridobi državljanstvo Republike Slovenije, če v šestih mesecih od uveljavitve tega zakona vloži vlogo pri za

notranje zadeve pristojnem upravnem organu občine, na območju katere ima stalno prebivališče ..."

206. 14. novembra 2002 je bil Zakon o državljanstvu Republike Slovenije dopolnjen. Ustrezno besedilo se glasi:

19. člen

"Za sprejem v državljanstvo Republike Slovenije lahko v roku enega leta od dneva uveljavitve tega zakona zaprosi polnoletna oseba, ki je imela na dan 23. decembra 1990 na območju Republike Slovenije prijavljeno stalno prebivališče in od tega dne dalje v Republiki Sloveniji tudi neprekinjeno živi, če izpolnjuje pogoje iz ... tega zakona.

Pri odločanju na podlagi prejšnjega odstavka lahko pristojni organ glede izpolnjevanja pogoja iz ... tega zakona upošteva dolžino prebivanja osebe v državi, njene osebne, družinske, gospodarske, socialne in druge vezi, ki jo vežejo na Republiko Slovenijo, ter posledice, ki bi jih za osebo povzročila zavrnitev prošnje za sprejem v državljanstvo Republike Slovenije."

...

(g) Zakon o tujcih (Uradni list RS, št. 1/91-I)

207. Ustrezne določbe Zakona o tujcih se glasijo:

13. člen

"Tujec, ki pride na območje Republike Slovenije z veljavnim potnim listom, sme prebivati v njej tri mesece oziroma toliko časa, kolikor mu to dovoljuje izdani vizum, če z mednarodno pogodbo ni določeno drugače ...

Če želi tujec na območju Republike Slovenije prebivati dlje, kot je to določeno s prejšnjim odstavkom, in je prišel zaradi šolanja, specializacije, zaposlitve, zdravljenja, opravljanja kakšne poklicne dejavnosti ali je sklenil zakonsko zvezo z državljanom Republike Slovenije, ima na območju države nepremično premoženje, uživa pravico, ki izvira iz dela v državi, oziroma ima drug upravičen razlog, zaradi katerega bi bilo njegovo daljše prebivanje v državi potrebno, mora ... zaprositi za dovoljenje za začasno prebivanje."

16. člen

"Dovoljenje za stalno prebivanje se lahko izda tujcu, ki najmanj tri leta neprekinjeno prebiva na območju Republike Slovenije na podlagi dovoljenja za začasno prebivanje in izpolnjuje pogoje iz drugega odstavka 13. člena tega zakona, ki opravičujejo stalno prebivanje na območju Republike Slovenije ..."

23. člen

"Tujcu, ki prebiva na območju Republike Slovenije na podlagi tujega potnega lista, izdanega vizuma ali dovoljenja za vstop ali v skladu z mednarodno pogodbo ... ali mu je bilo izdano dovoljenje za začasno prebivanje ..., se lahko prebivanje odpove:

- (i) če to terjajo razlogi javnega reda, varnosti ali obrambe države;
- (ii) če zavrača izpolnjevanje odločitev državnih organov;
- (iii) če gre za ponavljajoče se ali hujše kršitve tujca zoper javni red in mir, varnost državne meje ali tega zakona;
- (iv) če ga je obsodilo tuje ali naše sodišče za kaznivo dejanje na zaporno kazen najmanj treh mesecev;
- (v) če ostane brez sredstev za preživljanje in mu preživljanje za čas prebivanja na območju Republike Slovenije ni kako drugače zagotovljeno;
- (vi) če gre za zavarovanje zdravja ljudi."

28. člen

"Tujca, ki ne zapusti ozemlja Republike Slovenije v roku, ki mu ga je določil pristojni organ oziroma republiški upravni organ, pristojen za notranje zadeve, kot tudi tujca, ki prebiva v Republiki Sloveniji dalj, kot je določeno v prvem odstavku 13. člena tega zakona, ali prebiva dalj, kot mu je z odločbo dovoljeno začasno prebivanje, lahko pooblaščen uradna oseba organa za notranje zadeve privede do državne meje ali do diplomatsko-konzularnega predstavništva države, katere državljan je, in ga napoti čez državno mejo ali izroči predstavnikom tuje države.

Za tujca, ki ne zapusti območja Republike Slovenije po prejšnjem odstavku in ga iz kakršnih koli razlogov ni mogoče takoj odstraniti, obstaja pa sum, da se bo ukrepu skušal izogniti, odredi republiški upravni organ, pristojen za notranje zadeve, bivanje v prehodnem domu za tujce, vendar največ za 30 dni.

Tujcu, ki zaradi objektivnih okoliščin ne more takoj zapustiti ozemlja Republike Slovenije in ima sredstva za preživljanje, lahko republiški upravni organ, pristojen za notranje zadeve, določi tudi drug kraj prebivanja."

81. člen

"Do dokončnosti odločbe v upravnem postopku za sprejem v državljanstvo Republike Slovenije določbe tega zakona ne veljajo za državljane SFRJ, ki so državljani druge republike, in v roku šest mesecev od uveljavitve zakona o državljanstvu Republike Slovenije zaprosijo za sprejem v državljanstvo Republike Slovenije po 40. členu navedenega zakona.

Za državljane SFRJ, ki so državljani druge republike, ki ne zaprosijo za državljanstvo Republike Slovenije v roku iz prejšnjega odstavka ali jim je izdana negativna odločba, začnejo veljati določbe tega zakona dva meseca po preteku roka, v katerem bi lahko zaprosili za sprejem v državljanstvo Republike Slovenije, oziroma od izdaje dokončne odločbe."

82. člen

"... Dovoljenja za stalno prebivanje, izdana po Zakonu o gibanju in prebivanju tujcev ..., veljajo še naprej za vse tujce, ki so imeli ob uveljavitvi tega zakona stalno prebivališče na območju Republike Slovenije."

208. Da bi omogočila pridobitev dovoljenja za stalno prebivanje državljanov drugih nekdanjih republik SFRJ, ki niso zaprosili za slovensko državljanstvo ali niso dobili dovoljenja za prebivanje po Zakonu o tujcih, je vlada 3. septembra 1992 sprejela sklep:

"...pri obravnavanju prošenj za izdajo dovoljenja za stalno prebivanje tujcev iz 16. člena Zakona o tujcih ... naj Ministrstvo za notranje zadeve upošteva, da je izpolnjen pogoj za stalno prebivanje na območju Republike Slovenije takrat, ko je imel tujec prijavljeno stalno prebivališče najmanj tri leta in tukaj dejansko živi, preden so zanj začele veljati določbe Zakona o tujcih."

(h) Zakon o tujcih iz leta 1999 (Uradni list RS, št. 61/99, 108/2002, 112/2005, 107/2006, 71/2008 in 64/2009)

209. Zakon o tujcih iz leta 1999 je nadomestil Zakon o tujcih iz leta 1991. V naslednjih letih so bile sprejete številne spremembe in dopolnitve Zakona o tujcih iz leta 1999. Leta 2011 ga je nadomestil nov Zakon o tujcih (Uradni list RS, št. 50/2011).

(i) Zakon o urejanju statusa državljanov drugih držav naslednic nekdanje SFRJ v Republiki Sloveniji (v nadaljevanju: ZUSDDD) (Uradni list RS, št. 61/99 in 54/2000).

210. Ustrezne določbe ZUSDDD, ki so bile sprejete po odločbi ustavnega sodišča z dne 4. februarja 1999 (glej 41.–48. odstavek), določajo:

1. člen

"Državljanu druge države naslednice nekdanje SFRJ (v nadaljevanju: tujec), ki je na dan 23. decembra 1990 imel na območju Republike Slovenije prijavljeno stalno prebivališče in od tega dne dalje v Republiki Sloveniji tudi dejansko živi, oziroma tujcu, ki je na dan 25. junija 1991 prebival v Republiki Sloveniji in od tega dne dalje v njej tudi dejansko neprekinjeno živi, se, ne glede na določila Zakona o tujcih, ... izda dovoljenje za stalno prebivanje, če izpolnjuje pogoje, določene v tem zakonu."

2. člen

"Prošnja za izdajo dovoljenja za stalno prebivanje se vloži v roku treh mesecev po uveljavitvi tega zakona ...

Tujec, ki je vložil vlogo za sprejem v državljanstvo Republike Slovenije po 40. členu Zakona o državljanstvu Republike Slovenije ..., pa mu je bila izdana negativna odločba, lahko vloži prošnjo iz prejšnjega odstavka v roku treh mesecev po uveljavitvi tega zakona oziroma od dokončnosti odločbe, če postane odločba dokončna po uveljavitvi tega zakona ..."

211. 24. julija 2011 je začel veljati spremenjeni in dopolnjeni ZUSDDD (*Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o urejanju statusa državljanov drugih držav*

naslednic nekdanje SFRJ v Republiki Sloveniji, Uradni list RS, št. 50/10).

1. č člen zakona določa:

"Dejansko življenje v Republiki Sloveniji po tem zakonu pomeni, da ima posameznik v Republiki Sloveniji središče življenjskih interesov, ki se presoja na podlagi njegovih osebnih, družinskih, ekonomskih, socialnih ali drugih vezi, ki kažejo, da med posameznikom in Republiko Slovenijo obstajajo dejanske in trajne povezave. Upravičena odsotnost iz Republike Slovenije zaradi razlogov iz tretjega odstavka tega člena ne pomeni prekinitve dejanskega življenja v Republiki Sloveniji.

Pogoj dejanskega življenja v Republiki Sloveniji je izpolnjen, če je oseba zapustila Republiko Slovenijo in odsotnost v neprekinjenem trajanju ni trajala dlje kot leto dni, ne glede na razlog odsotnosti.

Pogoj dejanskega življenja v Republiki Sloveniji je izpolnjen tudi, če je odsotnost trajala več kot leto dni in gre za upravičeno odsotnost iz naslednjih razlogov:

- če je oseba zapustila Republiko Slovenijo zaradi posledic izbrisa iz registra stalnega prebivalstva;
- če je oseba zapustila Republiko Slovenijo, ker jo je poslala na delo, študij ali na zdravljenje pravna oseba iz Republike Slovenije ali v primeru mladoletne osebe njeni starši oziroma skrbniki, ali če je bila zaposlena na ladji z matičnim pristaniščem v Republiki Sloveniji, za čas napotitve na delo, študij ali zdravljenje oziroma za čas zaposlitve na ladji;
- če je oseba zapustila Republiko Slovenijo, ker ni mogla pridobiti dovoljenja za prebivanje v Republiki Sloveniji zaradi neizpolnjevanja pogojev in ji je bila prošnja za izdajo dovoljenja zavrnjena, zavržena ali je bil postopek ustavljen;
- če se oseba ni mogla vrniti v Republiko Slovenijo zaradi vojnih razmer v drugih državah, naslednicah nekdanje SFRJ ali iz zdravstvenih razlogov;
- če je bila oseba prisilno odstranjena iz Republike Slovenije na podlagi 28. člena ... ali 50. člena Zakona o tujcih ..., razen če je bila prisilno odstranjena zaradi izrečene stranske kazni izгона tujca iz države, zaradi storjenega kaznivega dejanja;
- če je bil osebi zavrnen vstop v Republiko Slovenijo, razen v primeru, če ji je bil vstop zavrnen zaradi izrečene stranske kazni izгона tujca iz države, zaradi storjenega kaznivega dejanja ...

Če je odsotnost zaradi razlogov iz prejšnjega odstavka, razen iz druge alineje, trajala več kot pet let, se šteje, da je bil pogoj dejanskega življenja izpolnjen za obdobje petih let, v nadaljnjem obdobju petih let pa samo, če ravnanja osebe kažejo na to, da se je v času odsotnosti poskušala vrniti v Republiko Slovenijo in nadaljevati z dejanskim življenjem v Republiki Sloveniji.

Po tem zakonu izdano dovoljenje za stalno prebivanje ali izdana posebna odločba glede dovoljenja za stalno prebivanje in prijavljenega stalnega prebivališča za nazaj

ali na podlagi 8. točke odločbe Ustavnega sodišča Republike Slovenije, št. U-I-246/02-28 z dne 3. 4. 2003 (Uradni list RS, št. 36/03) izdana dopolnilna odločba ne pomeni izpolnjenega pogoja dejanskega življenja v Republiki Sloveniji v postopkih, ki se vodijo po zakonu, ki ureja državljanstvo Republike Slovenije."

(j) Pravilnik o obrazcu za prijavo oziroma odjavo stalnega prebivališča, o obrazcu osebnega kartona in kartona gospodinjestev ter o načinu vodenja in vzdrževanja registra stalnega prebivalstva (Uradni list RS, št. 27/92).

212. Ustrezna določba tega pravilnika določa:

5. člen

"V evidenci stalnega prebivalstva so podatki o državljanih Republike Slovenije, ki imajo prijavljeno stalno prebivališče na območju občine.

V evidenci stalnega prebivalstva pristojni organ označi državljane Republike Slovenije, ki začasno, za več kot tri mesece odpotujejo v tujino, in osebe, ki jim je organ odklonil prijavo stalnega prebivališča ..."

(k) Zakon o državnem pravobranilstvu (Uradni list RS, št. 94/07)

213. Ustrezna določba Zakona o državnem pravobranilstvu določa:

14. člen

"Kdor namerava začeti pravdni ali drug postopek proti subjektu, ki ga zastopa državno pravobranilstvo, mora predhodno predlagati državnemu pravobranilstvu, da se sporno razmerje reši pred uvedbo pravnega ali drugega postopka. Državno pravobranilstvo mora čim prej, najkasneje pa v 30 dneh, ustrezno ukrepati in predlagatelja obvestiti o stališču do njegovega predloga."

3. Sodna praksa Ustavnega sodišča Republike Slovenije

(a) Odločba Ustavnega sodišča z dne 4. februarja 1999 (U-I-284/94)

214. Ustrezni deli odločbe Ustavnega sodišča z dne 4. februarja 1999 (glej 41.–48. odstavek) določajo:

"Ustavno sodišče je v postopku za presojo ustavnosti, začetem na pobudo B. M. in V.T. ..., na seji 4. februarja 1999 odločilo:

1. Zakon o tujcih (Uradni list RS, št. 1/91-1, 44/97 in 50/98) je v neskladju z ustavo, ker ne določa pogojev za pridobitev dovoljenja za stalno prebivanje oseb iz drugega odstavka 81. člena po poteku roka, v katerem bi lahko zaprosile za sprejem v državljanstvo Republike Slovenije, če tega niso storile, ali po dnevu, ko je postala odločba o nesprejemu v državljanstvo Republike Slovenije dokončna.

3. Ugotovljeno neskladnost iz prvega odstavka izreka mora zakonodajalec odpraviti v šest mesecih od dneva objave te odločbe v Uradnem listu Republike Slovenije.

4. Do odprave ugotovljene neskladnosti iz prvega odstavka izreka se zoper državljana druge republike nekdanje Socialistične federativne republike Jugoslavije ne sme izreči ukrep prisilne odstranitve tujca iz 28. člena Zakona o tujcih, če je imel na dan plebiscita 23. 12. 1990 na območju Republike Slovenije prijavljeno stalno prebivališče in v Republiki Sloveniji tudi dejansko živi.

Obrazložitev:

...

14. Ustavno sodišče ugotavlja, da se določbi drugega odstavka 13. člena in prvega odstavka 16. člena ZTuj za državljane drugih republik, ki niso pridobili državljanstva Republike Slovenije, ne bi smeli uporabljati. Prav tako ne bi smeli pristojni organi opraviti prenosa teh oseb iz obstoječega registra stalnega prebivalstva v evidenco tujcev iz lastnega nagiba (*ex proprio motu*) brez vsake odločbe ali obvestila prizadeti osebi. Za tako ravnanje niso imeli zakonske podlage. Zakon o evidenci nastanitve občanov in o registru prebivalstva, na katerega se sklicuje vlada v svojih pojasnilih, ne pozna izbisa stalnega prebivališča na podlagi samega zakona.

Prav tako vlada nima zakonskega pooblastila, da s sklepom kot posamičnim aktom določi način izvajanja zakonskih določb. Na podlagi 120. člena ustave upravni organi opravljajo svoje delo samostojno v okviru in na podlagi ustave in zakonov. Ko je vlada ugotovila, da ZTuj v praksi ni mogoče uporabiti tudi za državljane drugih republik, bi morala zakonodajalcu predlagati ureditev njihovega pravnega statusa, ne pa s sklepom poseči v zakonodajno pristojnost.

15. Iz navedenih razlogov so bila z ZTuj, ki v prehodnih določbah ne ureja pravnega statusa državljanov drugih republik kot tujcev v Republiki Sloveniji, ki so imeli v Republiki Sloveniji stalno prebivališče in so na njenem ozemlju tudi dejansko živeli, kršena načela pravne države iz 2. člena ustave. Zato so se državljani drugih republik s potekom rokov, določenih v drugem odstavku 81. člena, znašli v negotovem pravnem položaju. Iz besedila prehodne določbe, ki napotuje na uporabo določb ZTuj, te osebe niso mogle razbrati, kakšen položaj naj bi imele kot tujci in katere določbe zakona naj zanje veljajo. Zato ustavno sodišče ugotavlja, da je bilo zaradi neurejenega pravnega položaja državljanov drugih republik kot tujcev v Republiki Sloveniji kršeno načelo varstva zaupanja v pravo, ki je eno izmed načel pravne države.

16. Načelo varstva zaupanja v pravo posamezniku zagotavlja, da mu država njegovega pravnega položaja ne bo poslabšala brez utemeljenega razloga. Državljanji drugih republik, ki se niso odločili za slovensko državljanstvo, povsem upravičeno niso mogli pričakovati, da bodo izenačeni s tujci, ki šele prihajajo v Republiko Slovenijo, in da bodo izgubili stalno prebivališče, in še to brez vsakršnega obvestila." ..."

(b) Odločba Ustavnega sodišča z dne 3. aprila 2003 (U-I-246/02)

215. Ustrezni deli odločbe ustavnega sodišča z dne 3. aprila 2003 (glej 58.–60. odstavek) določajo:

"Ustavno sodišče je v postopku za preizkus pobud in v postopku za presojo

ustavnosti, začetim na pobude Društva izbrisanih prebivalcev Slovenije, Ptuj, in drugih, ki jih zastopata M. K. in N. M. P. iz Ljubljane, na seji 3. aprila 2003 odločilo:

1. Zakon o urejanju statusa državljanov drugih držav naslednic nekdanje SFRJ v Republiki Sloveniji (Uradni list RS, št. 61/99 in 64/01) je v neskladju z Ustavo, ker državljanom drugih republik nekdanje SFRJ, ki so bili 26. 2. 1992 izbrisani iz registra stalnega prebivalstva, od navedenega dne ne priznava stalnega prebivanja.

2. Zakon o urejanju statusa državljanov drugih držav naslednic nekdanje SFRJ v Republiki Sloveniji je v neskladju z ustavo, ker ne ureja pridobitve dovoljenja za stalno prebivanje državljanov drugih republik nekdanje SFRJ iz prejšnjega odstavka izreka, ki jim je bil izrečen ukrep prisilne odstranitve tujca iz 28. člena Zakona o tujcih (Uradni list RS, št. 1/91-I in 44/97).

3. 1. člen Zakona o urejanju statusa državljanov drugih držav naslednic nekdanje SFRJ v Republiki Sloveniji je v neskladju z ustavo iz razlogov, navedenih v obrazložitvi te odločbe.

4. Prvi in drugi odstavek 2. člena Zakona o urejanju statusa državljanov drugih držav naslednic nekdanje SFRJ v Republiki Sloveniji se v delih, v katerih določata rok treh mesecev za vložitev prošnje za izdajo dovoljenja za stalno prebivanje, razveljavita. ...

7. Ugotovljene neskladnosti iz prvega, drugega in tretjega odstavka izreka mora zakonodajalec odpraviti v šestih mesecih od dneva objave te odločbe v Uradnem listu Republike Slovenije.

8. Z dovoljenjem za stalno prebivanje, izdanim na podlagi Zakona o urejanju statusa državljanov drugih držav naslednic nekdanje SFRJ v Republiki Sloveniji ali na podlagi Zakona o tujcih (Uradni list RS, št. 1/91-I in 44/97) ali na podlagi Zakona o tujcih (Uradni list RS, št. 61/99) se ugotavlja stalno prebivanje državljanov drugih republik nekdanje SFRJ v Republiki Sloveniji od 26. 2. 1992 dalje, če so bili tega dne izbrisani iz registra stalnega prebivalstva. Ministrstvo za notranje zadeve jim mora po uradni dolžnosti izdati dopolnilne odločbe o ugotovitvi njihovega stalnega prebivanja v Republiki Sloveniji od 26. 2. 1992 dalje.

Obrazložitev:

...

15. Ker izpodbijani zakon državljanom drugih republik ne omogoča pridobitve stalnega prebivanja od dneva, ko jim formalnopravno ni bilo priznano, ter tako odpravlja ugotovljeno protiustavnost le delno, je v neskladju z ustavo. Načelo pravne varnosti kot eno od načel pravne države iz 2. člena ustave zahteva, da položaj navedenih oseb ne ostane v določenem obdobju pravno neurejen. Stalno prebivališče je pomembna navezna okoliščina za uveljavljanje določenih pravic in pravnih koristi, ki jih navedene osebe niso mogle uveljavljati zaradi pravno neurejenega stanja. Njihov položaj v Republiki Sloveniji je bil zaradi neurejenega stanja pravno negotov, saj so s pridobitvijo položaja tujca izgubili stalno prebivališče na območju Republike Slovenije in se znašli v neurejenem položaju ali v bistveno slabšem pravnem položaju (npr. začasno prebivališče), ki je za nekatere od prizadetih oseb trajal tudi do deset let.

Da pravni položaj državljanov drugih republik še vedno ni pravno urejen, je razvidno iz priporočila, ki ga je Državni zbor sprejel ob obravnavi sedmega letnega poročila varuha človekovih pravic za leto 2001 (Uradni list RS, št. 2/03) ...

22. Državljeni drugih republik zaradi nepriznanja stalnega prebivanja od dneva, ko se je zaradi osamosvojitve Republike Slovenije spremenil njihov pravni status v status tujca, niso mogli uveljaviti pravic, ki bi jim pripadale kot tujcem s stalnim prebivanjem v Republiki Sloveniji. Pobudniki jih izrecno ne opredeljujejo, iz odločb ustavnega sodišča pa izhaja, da je šlo predvsem za pravice do akontacije vojaške pokojnine, pravice do varstvenega dodatka in za nemožnost zamenjave vozniškega dovoljenj. .."

B. Mednarodne listine in dokumenti

1. Arbitražna komisija konference o Jugoslaviji

216. Arbitražno komisijo konference o Jugoslaviji (splošno znana kot Badinterjeva arbitražna komisija, ki ji je predsedoval Robert Badinter) je ustanovil Svet ministrov Evropske gospodarske skupnosti 27. 8. 1991 za pravno svetovanje konferenci o Jugoslaviji. Badinterjeva arbitražna komisija je izdala petnajst strokovnih mnenj o "glavnih pravnih vprašanjih" v zvezi z razpadom SFRJ. 217. Komisija je v strokovnem mnenju št. 9 obravnavala način razrešitve vprašanj nasledstva držav, ki so nastala po razpadu SFRJ. Odločila je, da jih je treba rešiti z medsebojnimi dogovori različnih držav naslednic.

2. Svet Evrope

(a) Konvencije v zvezi z državljanstvom

218. Temeljni dokument Sveta Evrope v zvezi z državljanstvom je Evropska konvencija o državljanstvu, ki je bila sprejeta 6. novembra 1997 in je začela veljati 1. marca 2000. Slovenija je ni podpisala. Ustrezni odstavki se glasijo:

18. člen

"1. Pri zadevah z državljanstvom ob nasledstvu držav bodo države pogodbenice spoštovale načela vladavine prava, pravila v zvezi s človekovimi pravicami in načeli, vsebovanimi v ... tej konvenciji ..., zlasti zato, da se prepreči brezdržavljanstvo.

2. Pri odločanju o dodelitvi ali odvzemu državljanstva ob nasledstvu držav bo vsaka država pogodbenica upoštevala zlasti:

- (a) pristne in dejanske vezi obravnavane osebe z državo;
- (b) običajno prebivališče osebe ob nasledstvu držav;
- (c) voljo osebe;

(d) krajevni izvor osebe.

...”

219. 19. maja 2006 je Svet Evrope sprejel Konvencijo o preprečevanju brezdržavljanstva v zvezi z nasledstvom držav. Ta konvencija je začela veljati 1. maja 2009. Slovenija te konvencije ni podpisala. Ustrezni odstavki se glasijo:

5. člen

"1. Država naslednica bo svoje državljanstvo podelila osebam, ki so ob nasledstvu držav imele državljanstvo države predhodnice in so oziroma bi ostale brez državljanstva kot posledica nasledstva držav v tistem času:

(a) so običajno prebivale na ozemlju, ki je postalo ozemlje države naslednice ali

(b) niso običajno prebivale v nobeni od teh držav, vendar so bile ustrezno povezane z državo naslednico.

2. Za pododstavek b prvega odstavka ustrezne povezave vključujejo med drugim:

(a) pravno zavezo teritorialni enoti države predhodnice, ki je postalo ozemlje države naslednice;

(b) rojstvo na ozemlju, ki je postalo ozemlje države naslednice;

(c) zadnje običajno prebivališče na ozemlju države predhodnice, ki je postalo ozemlje države naslednice."

11. člen

"Države bodo sprejele potrebne ukrepe, da se zagotovi, da imajo osebe dovolj informacij o pravilih in postopkih v zvezi s pridobitvijo njihovega državljanstva.«

(b) Okvirna konvencija za zaščito narodnih manjšin

220. 26. maja 2005 je svetovalni odbor za Okvirno konvencijo za zaščito narodnih manjšin sprejel svoje drugo mnenje v zvezi s Slovenijo in izrazil svojo zaskrbljenost zaradi težavnega položaja izbrisanih. 1. decembra 2005 je vlada predložila svoje pisne pripombe (glej ustrezni del poročila *Kurić in drugi proti Sloveniji*, št. 26828/06, 262. odstavek, 13. julij 2010 – v nadaljnjem besedilu: "sodba senata").

221. 14. junija 2006 je Odbor ministrov Sveta Evrope sprejel sklep ResCMN (2006) 6 o izvajanju Okvirne konvencije za varstvo narodnih manjšin v Sloveniji. Ugotovil je, da položaj izbrisanih vzbuja skrb.

(c) Komisar Sveta Evrope za človekove pravice

222. Komisar Sveta Evrope za človekove pravice je večkrat obravnaval vprašanje izbrisanih in priporočil vladi, naj popravi položaj (glej ustrezne izvlečke iz komisarjevih poročil v 264.–265. odstavku sodbe senata).

223. Po svojih obiskih, na katerih se je pogovarjal o izbrisanih s slovenskimi organi, je pošiljal pisma tedanjemu predsedniku vlade. V svojem pismu je 10. maja 2011 izrazil zadovoljstvo ob odločenosti vlade, da poišče rešitev za izbrisane. Pozdravil je uveljavitev spremenjenega in dopolnjenega ZUSDDD. Kljub temu je izrazil zaskrbljenost, da zakon ni popolnoma odpravil negativnega učinka izbrisa. Samo 127 izbrisanih je tedaj vložilo prošnje na podlagi novega zakona, od katerih je bilo 32 zavrženih. Po njegovem mnenju je bila izpolnitev pogoja dejanskega prebivanja za tiste, ki so zapustili Slovenijo za več kot deset let, še naprej vprašljiva. Zaskrbljen je bil tudi zaradi neobstoja kakršnega koli načina za povrnitev škode izbrisanim na državni ravni. Dodal je, da so številni izbrisani postali osebe brez državljanstva in opozoril na dokumente mednarodnega prava Sveta Evrope za preprečevanje in zmanjševanje brezdržavljanstva in potrebo, da jih Slovenija ratificira.

(d) Evropska komisija proti rasizmu in nestrpnosti

224. 13. februarja 2007 je Evropska komisija proti rasizmu in nestrpnosti ("ECRI") objavila svoje tretje poročilo o Sloveniji, ki ga je sprejela 30. junija 2006. To poročilo opisuje položaj izbrisanih in vsebuje priporočila vladi (glej 266. odstavek sodbe senata za ustrezne izvlečke).

3. Združeni narodi

225. Leta 1961 so Združeni narodi sprejeli Konvencijo o zmanjševanju brezdržavljanstva. Slovenija je ni ratificirala.

226. Leta 1999 je Mednarodna pravna komisija Združenih narodov sprejela osnutke členov o državljanstvu fizičnih oseb v zvezi z državami naslednicami. 6. člen osnutkov členov se glasi:

"Vsaka država mora brez nepotrebnega odlašanja sprejeti zakonodajo o državljanstvu in drugih problemih v zvezi z nasledstvom držav skladno z določbami teh osnutkov členov. Sprejeti mora primerne ukrepe, da bodo osebe v razumnem roku obveščene o učinku zakonodaje na njihovo državljanstvo, o vseh izbirah, ki jih imajo po tej zakonodaji, ter o posledicah, ki jih bo izvajanje teh izbir imelo na njihov status.«

227. 24. 8. 2010 je Odbor Združenih narodov za odpravo rasne diskriminacije izdal sklepe ugotovitve in med drugim navaja:

"Ob upoštevanju sprejetja zakona, ki ureja pravni status izbrisanih oseb, marca 2010 je odbor še naprej zaskrbljen zaradi položaja Neslovencev iz nekdanje Jugoslavije, vključno z Bosanci, etničnimi Albanci s Kosova, Makedonci in Srbi, katerih pravni status ostaja nerazrešen in imajo zato težave pri dostopu do socialnih in ekonomskih pravic, kot so dostop do zdravstvenih storitev, socialne varnosti, izobraževanja in zaposlitve. Odbor prav tako z zaskrbljenostjo ugotavlja, da novi zakon ne predvideva nobene navzven usmerjene akcije, ki bi bila namenjena izbrisanim osebam, živečim v tujini, da bi jih obvestili o obstoju tega novega zakona ...

Odbor priporoča državi pogodbenici, da:

(a) dokončno razreši pravni status vseh prizadetih državljanov nekdanje Socialistične federativne republike Jugoslavije, ki zdaj živijo v Sloveniji;

(b) zagotovi polno uživanje njihovih ekonomskih in socialnih pravic, vključno z dostopom do zdravstvenih storitev, socialnega zavarovanja, izobraževanja in zaposlovanja;

(c) začne obveščati izbrisane, ki trenutno živijo zunaj Slovenije, o novih zakonodajnih ukrepih in možnostih za njihovo uporabo;

(d) vsem posameznikom, ki jih je prizadel izbris, zagotovi polno povrnitev škode, vključno s povrnitvijo v prejšnje stanje, zadoščenjem, nadomestilom, ponovno usposobitvijo in jamstvi za neponovitev.

228. 20. 6. 2011 je Odbor Združenih narodov proti mučenju izdal sklepne ugotovitve in med drugim navaja:

"Odbor je sicer seznanjen s sprejetimi zakonodajnimi ukrepi za spremembo Zakona o urejanju statusa državljanov drugih držav naslednic nekdanje SFRJ v Republiki Sloveniji, da bi odpravili določbe, razglašene za protiustavne, vendar z zaskrbljenostjo ugotavlja, da državi pogodbenici ni uspelo uveljaviti tega zakona in obnoviti pravic do stalnega prebivališča za osebe, znane kot izbrisani, ki izvirajo iz drugih jugoslovanskih republik in jim je bilo stalno prebivališče v Sloveniji leta 1992 nezakonito odvzeto ter so se že vrnil v druge republike nekdanje Socialistične republike Jugoslavije. Odbor izraža zaskrbljenost, da so t. i. izbrisani in tudi tisti, ki pripadajo romski skupnosti, še vedno diskriminirani (3. in 16. člen).

Odbor glede na svoj splošni komentar št. 2 (2008) o 2. členu, ki ga morajo izvajati države pogodbenice, opozarja, da je posebna zaščita manjšin ali na družbeni rob odrinjenih posameznikov ali posebej ogroženih skupin del obveznosti države pogodbenice v skladu s konvencijo. V zvezi s tem odbor priporoča, da država pogodbenica sprejme ukrepe za vrnitev statusa stalnega prebivališča t. i. izbrisanim, ki so bile vrnjeni drugim državam nekdanje Socialistične federativne republike Jugoslavije. Odbor tudi spodbuja državo pogodbenico, naj omogoči popolno vključitev izbrisanih v družbo, tudi tistih, ki pripadajo romski skupnosti, in jim zagotovi pravične postopke pri prošnjah za državljanstvo."

PRAVO

I. PREDHODNA VPRAŠANJA

A. Obseg zadeve

1. Ugotovitve senata

229. Med postopkom pred senatom so pristojni organi 3. marca 2009 pritožnikoma Ljubomirju Petrešu in Jovanu Jovanoviću, ki sta oba že imela dovoljenje za stalno prebivanje z učinkom za naprej (*ex nunc*), izdano leta 2006, iz lastnega nagiba (*ex proprio motu*) podelili še dovoljenje za stalno prebivanje z učinkom za nazaj (*ex tunc*), in sicer od 26. februarja 1992.

230. Sklicujoč se na sodbe v zadevah *Shevanova proti Latviji* ((izbris) [VS], št. 58822/00, 48.–50. odstavek, 7. december 2007) in *Kaftailova proti Latviji* ((izbris) [VS], št. 59643/00, 52.–54. odstavek, 7. december 2007), je senat razsodil, da je izdaja dovoljenj za prebivanje z učinkom za nazaj "učinkovito" in "zadostno" pravno sredstvo za pritožbe Ljubomirja Petreša in Jovana Jovanovića po 8., 13. in 14. členu konvencije ter da ta dva pritožnika ne moreta več trditi, da sta "žrtvi" zatrtjevanj kršitev konvencije (glej 309.–311. odstavek sodbe senata).

231. Senat je tudi razsodil, da so bile pritožbe pritožnikov o pomanjkanju možnosti za pridobitev slovenskega državljanstva v letu 1991 časovno (*ratione temporis*) neskladne z določbami konvencije in jih je zato razglasil za nesprejemljive v smislu tretjega in četrtega odstavka 35. člena konvencije (glej zadevo *Makuc in drugi proti Sloveniji* (sklep), št. 26828/06, 162.–165. odstavek, 31. maj 2007; glej tudi 355. odstavek sodbe senata).

2. Navedbe strank pred velikim senatom

(a) Pritožnika

232. Pritožnika sta v bistvu zahtevala od velikega senata, da razveljavi ugotovitev senata, ker je razglasil pritožbo v zvezi s Ljubomirjem Petrešem in Jovanom Jovanovićem za nesprejemljivo. Zgolj ureditve njunega pravnega statusa po mnogih letih nezakonitega poseganja v njuno pravico do spoštovanja zasebnega in družinskega življenja ni mogoče šteti za "učinkovito" in "zadostno" popravo krivic iz njunih pritožb po 8., 13. in 14. členu konvencije (sklicevala sta se na zadevo *Aristimuño Mendizabal proti Franciji*, št. 51431/99, 79. odstavek, 17. januar 2006). Pritožnika tudi nista mogla uveljavljati primerne nadomestila pred državnimi sodišči ali državnim pravobranilstvom za škodo, ki sta jo utrpela v daljšem obdobju.

a) Vlada

233. Vlada je zahtevala od velikega senata, naj potrdi ugotovitev senata, da sta pritožnika izgubila svoj status "žrtve". Med trajanjem postopka pred senatom sta jima bili izdani dovoljenja za stalno prebivanje z učinkom za naprej (*ex nunc*) in za nazaj (*ex tunc*) ter dodeljeno pravično zadoščenje za kršitev njunih pravic po 8. členu konvencije. Vsekakor pa veliki senat ni mogel obravnavati tistih delov pritožbe, ki jih je senat razglasil za nesprejemljive (sklicevali so se na zadevo *Sisojeva in drugi proti Latviji* (izbris) [VS], št. 60654/00, 61. odstavek, ESČP 2007-I).

3. Presoja velikega senata

234. Zadeva, predložena velikemu senatu, v skladu z ustaljeno sodno prakso Sodišča nujno zajema vse vidike pritožbe, ki jih je predhodno v svoji sodbi obravnaval senat. Vsebinsko in obseg zadeve, predložene velikemu senatu, tako omejuje sklep senata o sprejemljivosti (glej zadevi *K. in T. proti Finski* [VS], št. 25702/94, 140.–141. odstavek, ESČP 2001-VII; *Azinas proti Cipru* [VS], št. 56679/00, 32. odstavek, ESČP 2004-III; in *Kovačić in drugi proti Sloveniji* [VS], št. 44574/98, 45133/98 in 48316/99, 194. odstavek, 3. oktober 2008).

235. To pomeni, da veliki senat lahko obravnava zadevo v celoti, če je bila razglašena za sprejemljivo, ne more pa obravnavati tistih delov pritožbe, ki jih je senat razglasil za nesprejemljive. Sodišče ne vidi razloga, da bi odstopilo od tega načela v tej zadevi (glej *Sisojeva in drugi*, 59.–62. odstavek).

236. Skratka, Sodišče meni, da pri tej zadevi ni več pristojno za obravnavo pritožb pritožnikov Ljubomirja Petreša in Jovana Jovanovića. Prav tako ne more obravnavati pritožb o pomanjkanju možnosti za pridobitev slovenskega državljanstva v letu 1991, ki so bile razglašene za nesprejemljive zaradi časovne (*ratione temporis*) neskladnosti z določbami konvencije (glej 231. odstavek).

237. Zato bo veliki senat obravnaval samo pritožbe drugih pritožnikov (Mustafa Kurić, Velimir Dabetić, Ana Mezga, Ljubenka Ristanović, Tripun Ristanović, Ali Berisha, Ilfan Sadik Ademi in Zoran Minić), ki se nanašajo na posledice izbrisa na status stalnega prebivalca v Sloveniji.

B. Ugovori vlade, da je pritožba stvarno (*ratione materiae*) in časovno (*ratione temporis*) neskladna s konvencijo in je bila vložena prepozno

1. Ugovori vlade

238. Vlada je pred senatom ugovarjala, da so bile pritožbe pritožnikov glede posledic izbrisa na njihov status stalnega prebivalca stvarno (*ratione materiae*) in časovno (*ratione temporis*) neskladne z določbami konvencije. Konvencija ni urejala državljanstva ali stalnega prebivanja in osamosvojitvena zakonodaja je začela veljati prej, izbris je bil leta 1992, t. j. pred 28. junijem 1994, ko je konvencija začela veljati za Slovenijo. Poznejši postopki pa so bili neločljivo povezani z začetnim dogodkom (glej 278.–281. odstavek sodbe senata).

239. Poleg tega je vlada trdila, da pritožniki niso upoštevali šestmesečnega roka, določenega v prvem odstavku 35. člena konvencije, saj spornega stanja ni mogoče šteti kot "trajajoče stanje" (glej 282. odstavek sodbe senata).

2. Sodba senata

240. Senat je zavrnil vse te ugovore, pri čemer je predvsem ugotavljal, da bi lahko

upošteval dejstva pred ratifikacijo, če bi jih bilo mogoče šteti za vzrok trajajočega stanja, ki presega ta datum, ali pa bi bila lahko pomembna za razumevanje dejstev po tem datumu (glej zlasti [*Hutten-Czapska proti Poljski*](#) [VS], št. 35014/97, 147.–153. odstavek, ESČP 2006 VIII). Posledice izbrisa, ki je bil 3. aprila 2003 ugotovljen za protiustavnega, so 28. junija 1994 še vedno bile in še naprej slabo vplivale na pritožnike po več kot petnajstih letih od začetka veljavnosti konvencije za Slovenijo (glej 303.–306. odstavek sodbe senata):

3. Presoja velikega senata

241. Veliki senat ugotavlja, da je vlada ponovno poudarila navedene ugovore v svojem memorandumu, vložnem pri velikem senatu. Toda ob upoštevanju trditev vlade ne vidi razloga, da ne bi upošteval ugotovitev senata.

242. Ugovori vlade, da je pritožba stvarno (*ratione materiae*) in časovno (*ratione temporis*) neskladna z določbami konvencije in da je bila vložena prepozno, se torej zavrnejo.

C. Ugovor vlade o pomanjkanju statusa žrtve

243. Vlada je navedla, da šest pritožnikov (Mustafa Kurić, Ana Mezga, Tripun Ristanović, Ali Berisha, Ilfan Sadik Ademi in Zoran Minić), ki so jim bila izdana dovoljenja za stalno prebivanje z učinkom za naprej (*ex nunc*) in za nazaj (*ex tunc*), po sodbi senata iz leta 2010 (glej 95., 123., 133., 158., 173. in 194. odstavek) ne more več trditi, da so žrtve dejstev, o katerih se pritožujejo v smislu 34. člena konvencije.

244. Pritožniki so izpodbijali to stališče.

1. Trditve strank

a) Vlada

245. Vlada je trdila, da je nesporno, da je bil izbris nezakonit in da je ustvaril protiustavni položaj. Republika Slovenija je to priznala na simbolični in pravni ravni. 15. junija 2010 se je predsednik Državnega zbora javno opravičil izbrisanim, prav tako pa 22. junija 2010 tudi ministrica za notranje zadeve (glej 75. odstavek). Glede pravne ravni je ustavno sodišče vse od leta 1999 večkrat ugotovilo, da je bil izbris protiustaven (glej 41.–48., 52.–56., 58.–60. in 214.–215. odstavek). Navedba pritožnikov, da je Republika Slovenija še naprej zanikala nezakonitost izbrisa, je torej netočna. Izvedene so bile pomembne dejavnosti, da bi v celoti zadostili odločbam ustavnega sodišča in popravili nezakonitost in protiustavnost izbrisa.

246. Spremenjeni in dopolnjeni ZUSDDD, ki je bil sprejet 8. marca 2010 in je začel veljati 24. julija 2010 (glej 71., 76.–79. in 211. odstavek), je odpravil preostale protiustavnosti v notranji zakonodaji, pri čemer je pritožnikom, ki še niso rešili svojega pravnega statusa, ponudil možnost za prošnjo za dovoljenje za stalno

prebivanje z učinkom za naprej (*ex nunc*) in za nazaj (*ex tunc*). S tem posebnim pravnim sredstvom je zakonodajalec zagotovil moralno zadoščenje kot posebno obliko poprave posledic kršitev, ki izvirajo iz izbrisa.

247. Pravni status šestih pritožnikov (Mustafa Kurić, Ana Mezga, Tripun Ristanović, Ali Berisha, Ilfan Sadik Ademi in Zoran Minić), ki so jim bila izdana dovoljenja za stalno prebivanje z učinkom za naprej (*ex nunc*) in za nazaj (*ex tunc*) skladno s sodbo senata, je bil izenačen s pravnim statusom Ljubomirja Petreša in Jovana Jovanovića, ki sta po razsoji senata izgubila status žrtve. Pritožba v zvezi z njima naj se torej razglasi za nesprejemljivo.

248. Isto bi moralo veljati za preostala pritožnika (Velimir Dabetić in Ljubinka Ristanović), ki nista nikoli začela postopka v Sloveniji, da bi zaprosila za dovoljenje za stalno prebivanje.

249. V nasprotju s tem, kar so zatrjevali pritožniki, dovoljenje za stalno prebivanje vsekakor ni bilo zgolj "list ničvrednega papirja". Imetnika je povezoval s sedemindvajsetimi različnimi pravicami socialnega varstva, vključno s pokojninskimi pravicami, izobraževanjem, zdravjem in dostopom do trga dela. Glede teh pravic so bili stalni prebivalci izenačeni s slovenskimi državljani. Niso uživali istih političnih pravic, vendar so lahko volili na lokalnih volitvah.

250. Glede odškodninskih zahtevkov 26. člen ustave (glej 203. odstavek) zagotavlja pravico do nadomestila za škodo, ki jo povzroči civilni organ. Pritožniki in drugi izbrisani so imeli možnost sprožiti civilno tožbo za povračilo premoženjske in nepremoženjske škode v skladu z Obligacijskim zakonikom iz leta 2001 in bi lahko vložili ustavno pritožbo. V triinštiridesetem odstavku odločbe z dne 10. junija 2010 je ustavno sodišče razsodilo, da "izdaja odločb na podlagi ZUSDDD in spremenjenega in dopolnjenega ZUSDDD sama po sebi ne pomeni nove vrste državne odškodninske odgovornosti ali nove pravne podlage za uveljavljanje odškodninskih zahtevkov" (glej 74. odstavek). Uveljavljanje odškodninskih zahtevkov je bilo mogoče tudi na podlagi 14. člena Zakona o državnem pravobranilstvu (glej 213. odstavek).

251. Vlada se je v svojih vlogah po obravnavi sklicevala na odločbo ustavnega sodišča z dne 5. julija 2011 v eni od zadev, ki jo je vložila izbrisana oseba, iz katere izhaja, da ustavno sodišče še ni zavzelo stališča do vprašanja državne odgovornosti za škodo, povzročeno z izbrisom (glej 82. odstavek). Poleg tega ustavno sodišče 26. septembra 2011 ni sprejelo v obravnavo ustavne pritožbe, ki jo je vložil eden od izbrisanih (glej 83. odstavek).

252. Vlada je navedla, da noben pritožnik ni zahteval odškodnine pri domačih sodiščih. Le Ali Berisha in Zoran Minić sta vložila odškodninski zahtevek pri državnem pravobranilstvu, ki pa ga je zavrnilo. Ali Berisha ni sprožil sodnega postopka (glej 160. odstavek).

(b) Pritožniki

253. Šest pritožnikov, ki so jim bila med trajanjem postopka pred velikim senatom izdana dovoljenja za stalno prebivanje z učinkom za naprej (*ex nunc*) in za nazaj (*ex tunc*), še vedno sami sebe štejejo za žrtve kršitve človekovih pravic, ki jih je povzročil izbris, ker niso prejeli nobenega ustreznega zadoščenja za kršitve konvencije.

254. Čeprav iz zgodnejše sodne prakse in tudi nekaterih poznejših sodb izhaja, da lahko pritožnik preneha biti žrtev, če je med trajanjem postopka kršitev odpravljena (med drugim so se sklicevali na zadeve *Maaouia proti Franciji* (dec.), št. 39652/98, ESČP 1999 II; *Pančenko proti Latviji* (dec.), št. 40772/98, 28. oktober 1999 in *Mikheyeva proti Latviji* (dec.), št. 50029/99, 12. september 2002), pa je nedavna sodna praksa po 8. členu konvencije jasno pokazala, da priznanje kršitve ni dovolj; potrebno je bilo tudi primerno zadoščenje, vključno s povrnitvijo škode zaradi hudih posledic, ki so jih utrpeli pritožniki v daljšem obdobju (sklicevali so se na zadeve *Aristimuño Mendizabal*, 79. odstavek; *Mengesha Kimfe proti Švici*, št. 24404/05, 41.–49. odstavek, 29. julij 2010; in *Agraw proti Švici*, št. 3295/06, 27.–34. odstavek, 29. julij 2010). Sodišče je tudi ugotovilo, da je razlika med zadevami, ki vključujejo izgon nedržavljanov, in zadevami, ki se nanašajo na neureditev pravnega statusa pritožnika v daljšem obdobju. V prvi skupini zadev pritožnik ni mogel več trditi, da je žrtev, če ukrep izгона ni bil izveden ali če mu je bilo izdano dovoljenje za prebivanje (pritožniki so se sklicevali na *Sisojeva in drugi*, 100. odstavek, in na *Kaftailova*, 52.–54. odstavek). Po drugi strani pa je v drugi skupini zadev (*Aristimuño Mendizabal*, *Mengesha Kimfe* in *Agraw*) Sodišče jasno ugotovilo, da izdaja dovoljenj za prebivanje ni dovolj, predvsem zaradi časa, potrebnega za njihovo dodelitev. Ta pritožba je bila bolj podobna drugi skupini zadev.

255. Izdaje dovoljenj za prebivanje šestim pritožnikom, kar je bil ukrep, ki je preprečil nadaljevanje kršitve, ni mogoče šteti (vsaj vsebinsko) za priznanje kršitve slovenskih organov, zaradi katere se pritožniki pritožujejo. Organi so še naprej zanikali, da so bila njihova dejanja nezakonita. V primerjavi z latvijskimi zadevami je bil tukaj odvzem statusa stalnega prebivalca izveden kot očitna kršitev notranje zakonodaje. Končno pa je bil učinek za nazaj dovoljenj za stalno prebivanje zgolj ugotovitvene narave, saj pritožniki po domači zakonodaji niso mogli prejeti ustreznega zadoščenja. Zaradi tega so bila dovoljenja zgolj "list papirja".

256. Pravni status iz lastnega nagiba (*ex proprio motu*) bi morala država Velimirju Dabetiću in Ljubenkii Ristanović urediti z izdajo dovoljenja za stalno prebivanje z učinkom za nazaj v skladu z odločbami ustavnega sodišča.

257. Končno pa spremenjeni in dopolnjeni ZUSDDD ni vseboval posebnih določb v zvezi s premoženjskim in nepremoženjskim nadomestilom. Poleg tega bi bilo uveljavljanje odškodnin pred državnimi sodišči na podlagi običajnih pravil o odškodninski odgovornosti praktično nemogoče. Po zadnjih statističnih podatkih je ministrstvo do maja 2011 obravnavalo 157 odškodninskih zahtevkov. Domača sodišča so pravnomočno zavrnila enainštirideset zahtevkov. Samo petnajst je bilo spodbijanih pred vrhovnim sodiščem in pet od teh je bilo zavrnjenih. Poleg tega je osem izbranih vložilo zahteve neposredno pri sodiščih. Nihče ni bil uspešen (glej 83. odstavek). Glavni razlog za zavrnitev zahtevkov je bila uporaba zastaralnega roka iz Obligacijskega zakonika: tri leta od tedaj, ko je žrtev izvedela za škodo in pet let od tedaj, ko je bila škoda povzročena. Domača sodišča so do zdaj štela, da je 12. marec 1999 datum, ko je bila v uradnem listu objavljena prva temeljna odločba ustavnega sodišča.

2. Sodba senata

258. Senat ni imel priložnosti odločati o ugovoru, ki se je nanašal na dejstva po izreku sodbe (glej 243. odstavek).

3. Presoja velikega senata

259. Sodišče ponovno poudarja, da so, prvič, domači organi odgovorni za popravilo vseh zatrjevanih kršitev konvencije. Zato je vprašanje, ali pritožnik lahko trdi, da je žrtev zatrjevana kršitve, v skladu s konvencijo pomembno na vseh stopnjah postopka (glej med drugim *Burdov proti Rusiji*, št. 59498/00, 30. odstavek, ESČP 2002-III). Odločba ali ukrep v korist pritožnika načeloma še ni dovolj, da se pritožnik reši statusa žrtve v smislu 34. člena konvencije, če državni organi niso izrecno ali vsebinsko priznali kršitve konvencije in tudi ponudili zadoščenja (glej na primer *Eckle proti Nemčiji*, 15. julij 1982, 69. in naslednji odstavek, serija A št. 51; *Dalban proti Romuniji* [VS], št. 28114/95, 44. odstavek, ESČP 1999-VI; *Scordino proti Italiji* (št. 1) [VS], št. 36813/97, 179.–180. odstavek, ESČP 2006 V; in *Gäfgen proti Nemčiji* [VS], št. 22978/05, 115. odstavek, ESČP 2010).

260. Glede tega, kakšen je "primeren" in "zadosten ukrep" za popravilo kršitve pravice iz konvencije na ravni države, je sodišče že večkrat ugotovilo, da je to odvisno od vseh okoliščin zadeve, predvsem ob upoštevanju narave kršitve konvencije (glej na primer *Gäfgen*, 116. odstavek).

261. Sodišče je pri več zadevah na podlagi 8. člena konvencije v zvezi z izgonom ali izročitvijo nedržavljanov razsodilo, da je ureditev pritožnikovega prebivanja ali to, da pritožnik ni bil več ogrožen z izgonom ali izročitvijo, tudi če zadeva še vedno poteka pred sodiščem, načeloma "dovolj" za popravilo pritožbe po 8. členu (glej *Pančenko*; *Yang Chun Jin*, drugače *Yang Xiaolin proti Madžarski* (izbris), št. 58073/00, 20.–23. odstavek, 8. marec 2001; *Mikheyeva*; *Fjodorova in drugi proti Latviji* (dec.), št. 69405/01, 6. april 2006; *Sisojeva in drugi*, 102.–104. odstavek; *Shevanova*, 48.–50. odstavek; in *Kaftailova*, 52.–54. odstavek).

262. Poleg tega je imelo sodišče na podlagi različnih členov konvencije že priložnost navesti, da je pritožnikov status "žrtve" lahko odvisen tudi od višine nadomestila, dodeljenega na državni ravni, kadar je primerno ali vsaj mogoče zahtevati in prejeti nadomestilo za nastalo škodo, ob upoštevanju dejstev, glede katerih se pritožuje pred Sodiščem (glej na primer, *Gäfgen*, 118. odstavek, v zvezi s pritožbo na podlagi 3. člena; *Normann proti Danski* (sklep), št. 44704/98, 14. junij 2001, in *Scordino* (št. 1), 202. odstavek, v zvezi s pritožbo na podlagi 6. člena, *Jensen in Rasmussen proti Danski* (sklep), št. 52620/99, 20. marec 2003, v zvezi s pritožbo na podlagi 11. člena). Ta ugotovitev se smiselno uporablja za pritožbe v zvezi s kršitvijo 8. člena.

263. V zvezi s to zadevo veliki senat ponovno poudarja, da ni pristojen za pritožbi Ljubomirja Petreša in Jovana Jovanovića, ker ju je senat po izdaji dovoljenja za prebivanje z učinkom za nazaj (*ex tunc*) (glej 236. odstavek) razglasil za nesprejemljivi.

264. Za pritožnike Mustafa Kurića, Ano Mezga, Tripuna Ristanovića, Alija Berisho, Ilfana Sadika Ademija in Zorana Minića pa take postopkovne ovire ni. Veliki senat je torej pristojen za proučitev, ali teh šest pritožnikov, ne glede na to, da jim je bilo izdano dovoljenje za stalno prebivanje z učinkom za naprej (*ex nunc*) in za nazaj (*ex tunc*), še vedno lahko trdi, da so žrtve zatrtjevanih kršitev. Ta obravnava lahko torej da drugačne ugotovitve od tistih, do katerih je prišel senat v zvezi z Ljubomirjem Petrešem in Jovanom Jovanovićem ne glede na podobnost spornih dejstev. Taka ugotovitev je neizogibna posledica omejenega obsega pristojnosti velikega senata (glej 235. odstavek).

265. Veliki senat meni, da je prvi pogoj za izgubo statusa žrtve priznanje državnih organov izpolnjen. Upravni organi so po odločbi ustavnega sodišča, ki je ugotovilo, da je veljavna zakonodaja neustavna, ter po uveljavitvi sprememb in dopolnil ZUSDDD izdali dovoljenje za stalno prebivanje šestim prosilcem. Poleg tega sta junija 2010 vlada in Državni zbor javno priznala kršitve pravic pritožnikov. Ugotovitev kršitve državnih organov je bila torej vsebinska (smiselno glej *Scordino* (št. 1), 194. odstavek).

266. Veliki senat nadalje ugotavlja, da je Sodišče v številnih drugih primerih, ki se nanašajo na urejanje statusa tujcev, vključno s primeri v primerljivih okoliščinah po razpadu prejšnje države, menilo, da pritožniki po izdaji dovoljenja niso več žrtve domnevnih kršitev konvencije in je njihove pritožbe razglasilo za nesprejemljive oziroma je ugotovilo, da so dogovori za ureditev statusa, ki so bili dani na voljo pritožnikom, učinkovito in zadostno pravno sredstvo za njihove pritožbe po 8. členu konvencije ter se je zato odločilo, da te primere črta s svojega seznama. Sodišče je upoštevalo tudi to, da pritožnikom ni več grozilo tveganje izгона (glej *Pančenko*; *Mikheyeva*; *Fjodorova in drugi*; *Sisojeva in drugi*, 102.–104. odstavek; *Shevanova*, 48.–50. odstavek; *Kaftailova*, 54. odstavek). V nekaterih od teh primerov pa je Sodišče ugotovilo, da so bili pritožniki vsaj delno soodgovorni za nastale težave pri urejanju svojega statusa (glej *Shevanova*, 47. in 49. odstavek; *Kaftailova*, 50. odstavek; *Sisojeva in drugi*, 94. odstavek).

267. Čeprav se ti primeri nanašajo na konkretne probleme, veliki senat ugotavlja, da je ena od značilnosti sedanjega primera splošna zaskrbljenost glede človekovih pravic, ki jo je povzročil izbris. Poleg tega je to stanje pri večini pritožnikov trajalo skoraj dvajset let kljub temeljnim odločbam ustavnega sodišča, ki se več kot desetletje niso upoštevale (glej *Makuc in drugi*, 168. odstavek). Ob upoštevanju dolgega obdobja, v katerem so pritožniki trpeli zaradi ogroženosti in pravne negotovosti ter resnosti posledic, ki jih je imel zanje izbris, veliki senat v nasprotju s senatom meni, da priznanje kršitve človekovih pravic in izdaja dovoljenj za stalno prebivanje pritožnikom Mustafu Kuriću, Ani Mezga, Tripunu Ristanoviću, Aliju Berishi, Ilfanu Sadiku Ademiju in Zoranu Miniću niso primerne in zadostne poprave krivic na državni ravni (smiselno glej *Aristimuño Mendizabal*, 67.–69. odstavek in 70.–72. odstavek; *Mengesha Kimfe*, 41.–47. in 67.–72. odstavek ter *Agraw*, 30.–32. in 50.–55. odstavek).

268. Glede možnosti, da zahtevajo in dobijo odškodnino na državni ravni, Sodišče ugotavlja, da nihče od izbranih do zdaj ni prejel zadoščenja za utrpelo škodo v

obliki končne in zavezujoče sodbe, čeprav več postopkov čaka na rešitev (glej 83. odstavek). Poleg tega državno pravobranilstvo nobenemu pritožniku ni ugodno rešilo zahtevka za odškodnino. Njihove možnosti, da bi prejeli odškodnino v Sloveniji, so zato trenutno preveč oddaljene, da bi lahko vplivale na sedanji primer (smiselno glej *Dalban*, 44. odstavek).

269. Za konec Sodišče ugotavlja, da šest pritožnikov, ki jim je bilo izdano dovoljenje za stalno prebivanje z veljavnostjo od dneva izdaje (*ex nunc*) in za nazaj (*ex tunc*) med trajanjem postopka pred velikim senatom, še vedno lahko trdi, da so žrtve zatrtjevanih kršitev. Predhodni ugovor vlade v zvezi s tem je torej treba zavreči.

270. Končno, glede ugovora vlade, da druga dva pritožnika (Velimir Dabetić in Ljubinka Ristanović), ki nista sprožila ustreznih postopkov za pridobitev dovoljenja za stalno prebivanje v Sloveniji, nimata statusa žrtve, Sodišče ugotavlja, da tega ni treba obravnavati, ker so pritožbe teh pritožnikov v vsakem primeru neutemeljene zaradi neizčrpanja notranjih pravnih sredstev (glej 293.–294. odstavek).

D. Ugovor vlade, da notranja pravna sredstva niso bila izčrpana.

271. Vlada je ugovarjala, da pritožniki niso izčrpali notranjih pravnih sredstev.

1. Trditve strank

a) Vlada

272. Vlada je pred velikim senatom ugovarjala, da trije pritožniki (Velimir Dabetić, Tripun Ristanović in Ljubinka Ristanović) niso nikoli zaprosili za dovoljenje za prebivanje. Sklicujoč se na sodbi *Kaftailova* in *Shevanova* (52.–54. odstavek oziroma 48.–50. odstavek), so izjavili, da so bili pritožniki dolžni ravnati v skladu z zakonom in si prizadevati za ureditev svojega statusa v Sloveniji. Po Zakonu o upravnem postopku ni bilo na razpolago nobenega postopka, ki bi vladi omogočil, da iz lastnega nagiba (*ex proprio motu*) izda dovoljenja za prebivanje brez predhodno vložene prošnje. Posledično je bilo Tripunu Ristanoviću, ki je medtem predložil prošnjo v skladu s spremenjenim in dopolnjenim ZUSDDD, izdano dovoljenje z veljavnostjo od dneva izdaje (*ex nunc*) in za nazaj (*ex tunc*) (glej 133. odstavek).

273. Poleg tega nobeden od pritožnikov ni izkoristil razpoložljivih pravnih poti za pridobitev dovoljenja za stalno prebivanje po Zakonu o tujcih in tudi ne po ZUSDDD. Po izčrpanju razpoložljivih pravnih sredstev v administrativnih postopkih (prošnja za dovoljenje za prebivanje, administrativni postopki, pritožbe zaradi domnevnega neukrepanja organov) bi morali pritožniki za vsak posamezen primer vložiti ustavno pritožbo. V velikem številu slovenskih primerov je Sodišče presodilo, da je ustavna pritožba učinkovito pravno sredstvo.

274. Ob upoštevanju temeljnih odločb ustavnega sodišča o izbrisanih z dne 4. februarja 1999 in 3. aprila 2003 (glej 41.–48., 58.–60. in 214.–215. odstavek) s precedenčnim učinkom bi lahko pritožniki uspešno zavarovali svoje pravice do

dovoljenja za prebivanje pred ustavnim sodiščem, ki ima na podlagi 60. člena Zakona o ustavnem sodišču polno jurisdikcijo (glej 204. odstavek). Ustavno sodišče je v številnih zadevah, ki so jih sprožili izbrisani, odredilo ponovni vnos njihovih imen v register do sprejetja novega zakona in tako zapolnilo pravno praznino, nastalo zaradi opustitve zakonodajalca, da bi izvršil odločbo ustavnega sodišča. Ustavno sodišče je nekaj primerov tudi vrnilo vrhovnemu sodišču ali pa razveljavilo sodbe nižjih sodišč (glej 52.–56. odstavek). Nobeden od pritožnikov ni vložil take posamične pritožbe, ki je bila teoretično in praktično dosegljivo, ustrezno in učinkovito pravno sredstvo.

275. Poleg tega bi posamezniki lahko vložili pobudo za presojo ustavnosti ustrezne zakonodaje. Odločitve o takih pobudah veljajo za vse (*erga omnes*) in so zavezujoče. Dejstvo, da zakonodajalec ni izvršil odločb v določenem roku, ne pomeni, da se niso dale uveljaviti v posamičnih pravnih in upravnih postopkih. V nasprotju z Ustavnim sodiščem Bosne in Hercegovine (vlada navaja zadevo *Tokić in drugi proti Bosni in Hercegovini*, št. 12455/04, 14140/05, 12906/06 in 26028/06, 57.–59. odstavek, 8. julij 2008) bi Ustavno sodišče Republike Slovenije lahko učinkovito odpravilo domnevne kršitve.

276. Vlada je tudi opozorila, da je 8. marca 2010, pred sprejetjem sodbe senata, Državni zbor že sprejel sistemski zakon (spremenjeni in dopolnjeni ZUSDDD), ki ureja status izbrisanih z učinkom za naprej (*ex nunc*) in za nazaj (*ex tunc*), v skladu z odločbo ustavnega sodišča iz leta 2003 (glej 71., 76.–79. in 211. odstavek). Ustavno sodišče je v svoji odločitvi o referendumu 10. junija 2010 upoštevalo, da bi moral spremenjeni in dopolnjeni ZUSDDD omogočati trajno rešitev statusa tistih izbrisanih, ki niso mogli urediti svojega statusa, in ni dovolilo izvedbe referenduma (glej 73. odstavek). 24. junija 2010 je bil spremenjeni in dopolnjeni ZUSDDD objavljen v uradnem listu in je začel veljati 24. julija 2010, skoraj takoj po razglasitvi sodbe senata (glej 76. odstavek). Pritožniki so tako imeli na voljo novo pravno pot z možnostjo vložitve ustavne pritožbe. Rok za oddajo prošenj za dovoljenje za stalno prebivanje po spremenjenem in dopolnjenem ZUSDDD se bi iztekel 24. julija 2013 (glej 80. odstavek).

277. Izvajanje tega zakona so redno spremljali pooblaščen organi. Do 31. maja 2011 je bilo po spremenjenem in dopolnjenem ZUSDDD izdanih štiriinšestdeset dovoljenj za prebivanje z veljavnostjo od dneva izdaje (*ex nunc*) in 111 z veljavnostjo za nazaj (*ex tunc*). Tako je na podlagi ZUSDDD, pa tudi spremenjenega in dopolnjenega ZUSDDD približno 12.500 izbrisanih uredilo svoj status (glej 67., 76. in 80. odstavek). Pritožniki, ki še niso prejeli dovoljenja za stalno prebivanje, morajo zaprositi zanj na podlagi spremenjenega in dopolnjenega ZUSDDD.

278. V vsakem primeru pa po mnenju vlade pritožnikom ni uspelo dokazati obstoja posebnih okoliščin, zaradi katerih jim ne bi bilo treba izčrpati notranjih pravnih sredstev (vlada navaja *Akdivar in drugi proti Turčiji*, 16. september 1996, 69. odstavek, *Poročilo o sodbah in sklepih* 1996-IV).

(b) Pritožniki

279. Pritožniki so trdili, da notranja pravna sredstva, ki so jim bila na voljo, na splošno niso bila "dostopna", "ustrezna" in "učinkovita", kot zahteva 1. odstavek

35. člena konvencije, saj nobeno od njih ni omogočalo obravnave vsebine ustreznih pritožb po konvenciji in določitve ustreznega zadoščenja, posebno še glede na dolgotrajno in sistematično zavračanje upravnih organov, da bi spoštovali odločitev ustavnega sodišča, ter na znatne in neupravičene zamude zakonodajalca pri sprejemanju novega zakona. Sprejetje argumentov vlade bi pomenilo, da se ustavnemu sodišču naloži breme razsojanja o vsakem posamičnem primeru, tako da ponavlja svoje prejšnje ugotovitve splošnih pomanjkljivosti v ustreznih pravnih predpisih.

280. Poleg tega je bilo na podlagi prejšnjega ZUSDDD zavrnjenih 1250 prošenj za stalno prebivanje (glej 67. in 76. odstavek), kar je kazalo na obstoj resnih pomanjkljivosti v pravnem okviru tistega časa. Za mnoge izbrisane in ne le za pritožnike je bilo objektivno nemogoče izpolniti zahteve ZUSDDD, za katerega je ustavno sodišče v vsakem primeru ugotovilo, da je neustaven. Neučinkovitost pravnih sredstev je nazorno prikazal primer Zorana Minića, ki je moral kljub dvema sodbama, ki ju je izreklo upravno sodišče v njegovo korist, dolgo čakati na ureditev svojega statusa (glej 190. in 193.–194. odstavek).

281. Tudi ob domnevi, da bi bila pravna sredstva, na katera se sklicuje vlada, "ustrezna" in "učinkovita", jih trem pritožnikom – Velimirju Dabetiću, Tripunu Ristanoviću in Ljubenki Ristanović – glede na izjemne okoliščine njihovih primerov in osebne razmere, pa tudi glede na splošno politično in družbeno stanje v Sloveniji ter popolno pasivnost upravnih organov ne bi bilo treba uporabiti. Bili so tudi očitno nezmožni izpolniti takratne pogoje.

282. Zlasti Velimir Dabetić ni imel legalnega statusa niti v Sloveniji niti v Italiji ter je bil pravno in dejansko brez državljanstva. Čeprav ni vložil prošnje za stalno prebivanje, je po objavi razsodbe ustavnega sodišča leta 2003 zaprosil ministrstvo, da izda odločbo za ureditev njegovega statusa, in vložil pritožbo zaradi domnevnega neukrepanja upravnih organov. Vložil je tudi prošnjo za slovensko državljanstvo (glej 101.–105. odstavek) in tako naredil vse, kar je bilo od njega smiselno mogoče pričakovati, da bi uredil svoj položaj.

283. Glede Ljubenke in Tripuna Ristanovića ne gre spregledati, da sta bila izgnana iz Slovenije in bi tam zelo težko uporabila katera koli pravna sredstva. Skratka, pravna sredstva, ki so bila na razpolago trem pritožnikom, tem niso dajala realnih možnosti za uspeh. Poleg tega ne gre spregledati na splošno neugodnega družbenega in političnega ozračja, v katerem so se znašli izbrisani. Vse od izbrisa so bili neprestano izredno ranljivi in v stalni negotovosti.

(c) Tretje strani

284. Srbska vlada in večina drugih tretjih strani, ki so sodelovale v postopku, je izjavila, da so se pravna sredstva, na katera se sklicuje vlada, izkazala kot neučinkovita in neustrezna glede na okoliščine obravnavane zadeve.

2. Sodba senata

285. Senat je opozoril, da je ustavno sodišče ob različnih priložnostih ugotovilo neustavnost izbrisa in da se pritožniki v bistvu pritožujejo zaradi nespoštovanja teh odločb. Sklicujoč se na sodbo v zadevi *Tokić in drugi* (57.–59. odstavek), je

zavrnilo ugovor vlade o neizčrpanju notranjih pravnih sredstev (glej 308. odstavek sodbe senata).

3. Presoja velikega senata

286. Splošna načela glede izčrpanja notranjih pravnih sredstev so navedena v zadevi *Sejdovic proti Italiji* ([VS], št. 56581/00, 43.–46. odstavek, ESČP 2006-II). Sodišče bo uporabilo ta načela pri različnih pravnih poteh, ki jih navaja vlada. V izhodišču poudarja, da pravilo izčrpanja notranjih pravnih sredstev ni niti absolutno niti se ne da uporabiti samodejno; ko se preverja, ali je bilo pravilo spoštovano, je treba nujno upoštevati posebne okoliščine posameznega primera. To med drugim pomeni, da mora Sodišče realno upoštevati ne le formalnopravna sredstva, ki so na voljo v pravnem sistemu pogodbenice, temveč tudi splošne pravne in politične danosti, v katerih delujejo, pa tudi osebne okoliščine pritožnikov (glej med drugimi zadevami *Akdivar in drugi proti Turčiji*, 66. in 68.–69. odstavek; *Orchowski proti Poljski*, št. 17885/04, 105.–106. odstavek, 22. oktober 2009; [*Demopoulos in drugi proti Turčiji*](#) (sklep) [VS], št. 46113/99, 3843/02, 13751/02, 13466/03, 10200/04, 14163/04, 19993/04, 21819/04, 70. odstavek, ESČP 2010).

287. Vlada je navedla pet različnih razlogov, zakaj po njenem mnenju notranja pravna sredstva niso bila izčrpana. Prva dva pritožnika (Velimir Dabetić in Ljubinka Ristanović) nista nikoli pravilno zaprosila za izdajo dovoljenja za prebivanje v Sloveniji (ta ugovor je bil sprva naravnán tudi zoper Tripuna Ristanovića, ki pa je pozneje predložil prošnjo po spremenjenem in dopolnjenem ZUSDDD ter mu je bilo izdano dovoljenje za prebivanje – glej 272. odstavek). Poleg tega nobeden od pritožnikov ni vložil posamične ustavne pritožbe pri ustavnem sodišču, da bi izpodbijal skladnost ustrezne zakonodaje z ustavo ter izkoristil ugodnejše določbe spremenjenega in dopolnjenega ZUSDDD.

288. Veliki senat ugotavlja, da je med postopkom pred senatom šest pritožnikov (Mustafa Kurić, Ana Mezga, Ali Berisha, Ilfan Sadik Ademi, Zoran Minić in Tripun Ristanović) dobilo dovoljenje za stalno prebivanje z veljavnostjo od dneva izdaje (*ex nunc*) in za nazaj (*ex tunc*) (glej 243. odstavek). Zato je njihovo dejansko stanje drugačno od stanja preostalih dveh pritožnikov (Velimirja Dabetića in Ljubinke Ristanović), ki nikoli nista dobila takega dovoljenja. Sodišče bo zaradi tega ločeno obravnavalo ugovor vlade o neizčrpanju notranjih pravnih sredstev pri teh dveh skupinah pritožnikov.

(a) Dva pritožnika, ki nista nikoli dobila dovoljenja za prebivanje (Velimir Dabetić in Ljubinka Ristanović)

289. Vlada je ugovarjala, da Velimir Dabetić in Ljubinka Ristanović nikoli nista pravilno zaprosila za dovoljenje za prebivanje po Zakonu o tujcih in ZUSDDD (glej 272. odstavek). Pritožniki so navajali, da bi ob upoštevanju lastnih osebnih okoliščin morali biti oproščeni obveznosti izčrpanja notranjih pravnih sredstev (glej 281. odstavek).

290. Sodišče ugotavlja, da Velimir Dabetić, ki je zapustil Slovenijo na nedoločen datum, vendar najverjetneje leta 1990 ali 1991, in se naselil v Italiji, kjer živi še

danes, ni predložil ustrezne zahteve za dovoljenje za prebivanje v Sloveniji z učinkom za naprej (*ex nunc*). Svojo prošnjo ministrstvu je omejil na zahtevo za izdajo dopolnilne odločbe za ureditev svojega statusa za nazaj (*ex tunc* – glej 101. odstavek). Ta pravna pot se je izkazala za nepravilno in odločba ni bila izdana (glej 103.–104. odstavek).

291. Ljubenka Ristanović, ki živi zdaj v Srbiji, si po izgonu ni prizadevala pridobiti dovoljenja za prebivanje v Sloveniji, čeprav se je odločba ustavnega sodišča z dne 3. aprila 2003 nanašala tudi na tiste izbrisane, ki so bili izgnani (glej 58.–59., 128. in 215. odstavek).

292. Po mnenju Sodišča dejstvo, da Velimir Dabetić in Ljubenka Ristanović na noben način nista izrazila želje prebivati v Sloveniji, tj. nista uporabila nobenih pravnih sredstev, da bi uredila svoj status prebivalca, kaže, da za to nista imela dovolj interesa (smiselno glej *Nezirović proti Sloveniji* (sklep) št. 16400/06, 39.–41. odstavek, 25. november 2008). Čeprav so se, kot je Sodišče ugotovilo pozneje, nadaljnja notranja pravna sredstva zoper zavrnitev dovoljenja za prebivanje izkazala za neučinkovita (glej 295.–313. odstavek), Velimir Dabetić in Ljubenka Ristanović ne moreta biti razbremenjena obveznosti, da predvsem uradno zaprosita za dovoljenje za prebivanje. Namesto tega sta predložila svoji pritožbi Sodišču, ne da bi sprožila zakonski postopek na državni ravni, na podlagi katerega bi lahko organi oblasti sprejeli ukrepe v njuno korist.

293. Iz tega izhaja, da se predhodnemu ugovoru vlade o neizčrpanju notranjih pravnih sredstev v primeru Velimirja Dabetića in Ljubenke Ristanović ugotovi.

294. Pritožba se v primeru teh dveh pritožnikov torej šteje kot nesprejemljiva v skladu s prvim in četrtim odstavkom 35. člena konvencije.

**(b) Šest pritožnikov, ki so končno dobili dovoljenje za prebivanje
(Mustafa Kurić, Ana Mezga, Tripun Ristanović, Ali Berisha, Ilfan Sadik
Ademi in Zoran Minić)**

(i) Posamične ustavne pritožbe

295. Vlada je sprva ugovarjala, da ti pritožniki posamično niso vložili ustavne pritožbe, in poudarila, da so bili številni drugi izbrisani pri ustavnem sodišču uspešni (glej 273.–274. odstavek).

296. Sodišče ugotavlja, da morajo pritožniki v zvezi s tožbami, vloženimi proti Sloveniji, v skladu z njegovo sodno prakso praviloma izčrpati pravna sredstva pred domačimi sodišči in nazadnje vložiti ustavno pritožbo (glej *Švarc in Kavnik proti Sloveniji*, št. 75617/01, 15. in 16. odstavek, 8. februar 2007, in *Eberhard in M. proti Sloveniji*, št. 8673/05 in 9733/05, 103.–107. odstavek, 1. december 2009).

297. Kadar ustavno sodišče obravnava posamično pritožbo in razveljavi pravni akt, ki krši posameznikove ustavne pravice in svoboščine (glej 60. člen Zakona o ustavnem sodišču, 204. odstavek), lahko tudi odpravi kršitve, ki so jih zagrešili organi ali uradniki. To lahko stori tako, da določi sporno pravico ali svoboščino, če je tak postopek potreben za odpravo posledic, ki so že nastale, ali če je takšna narava ustavne pravice ali svoboščine. Slovenska ustavna pritožba je tako primerljiva s tisto, ki jo poznajo npr. v Nemčiji, Španiji ali Češki, kar omogoča ustavnim sodiščem teh držav članic odpravo kršitev temeljnih pravic in svoboščin

(glej *Riera Blume in drugi proti Španiji* (sklep) št. 37680/97, ESČP 1999-II, *Hartman proti Češki*, št. 53341/99, 49. odstavek, ESČP 2003-VIII; *Sürmeli proti Nemčiji* [VS], št. 75529/01, 62. odstavek, ESČP 2006-VII; in, nasprotno, *Apostol proti Gruziji*, št. 40765/02, 42.–46. odstavek, ESČP 2006-XIV).

298. V obravnavanem primeru je ustavno sodišče že sprejelo odločitve z veljavnostjo za vse (*erga omnes*), ker je ugotovilo, da je ustrezna zakonodaja kršila ustavne pravice tožnikov, in je odredilo sprejetje splošnih ukrepov. Tako je 4. februarja 1999 ugotovilo, da je izbris nezakonit in protiustaven (glej 41.–48. in 214. odstavek), in 3. aprila 2003 razglasilo nekatere določbe ZUSDDD za protiustavne (glej 58.–60. in 215. odstavek). Zato je treba preveriti, ali morajo pritožniki še vedno vložiti tudi ustavno pritožbo s prošnjo ustavnemu sodišču, da se njihova imena ponovno vnesejo v register stalnega prebivalstva. S tem v zvezi je treba omeniti, da pritožniki niso izpodbijali trditve vlade, da so drugi izbrisani z vložitvijo takšne pritožbe uspeli.

299. Vendar pa Sodišče ugotavlja, da so pritožniki sprožili več postopkov pri domačih organih, mnogi tudi pred sodišči, da bi pridobili dovoljenje za stalno prebivanje bodisi po ZUSDDD ali, kot Tripun Ristanović, po spremenjenem in dopolnjenem ZUSDDD (glej 133. odstavek). V nasprotju s primerom Velimirja Dabetića in Ljubenke Ristanović bi se lahko reklo, da so organi vedeli, da želijo pritožniki urediti svoj status v Sloveniji. Poleg tega dve temeljni odločbi ustavnega sodišča, ki sta nalagali uvedbo splošnih ukrepov, nista bili v celoti upoštevani enajst oziroma sedem let. Po mnenju Sodišča je to dejstvo spodkopalo zaupanje v učinkovitost in uspeh nadaljnjih posamičnih ustavnih pritožb.

300. V zvezi s tem Sodišče ugotavlja, da se je v drugih primerih, pri katerih je ustavno sodišče ugotovilo splošni ali strukturni problem pri odločitvi, ki je domači organi dalj časa niso upoštevali, tako ravnanje razumelo kot spodkopavanje avtoritete sodstva in pravne države (glej *Broniowski proti Poljski* [VS], št. 31443/96, 175. odstavek, ESČP 2004-V, in *Orchowski*, 151. odstavek).

301. Poleg tega Sodišče ugotavlja, da se je ustavno sodišče pri vseh nadaljnjih odločitvah sklicevalo na svoji dve temeljni odločbi iz let 1999 in 2003, zajeti v odločbi z dne 10. junija 2010, da je neizvajanje temeljne odločbe iz leta 2003 povzročilo novo kršitev ustave (glej 73. odstavek).

302. Ne nazadnje Sodišče ne more spregledati, da so pritožnike, ki niso imeli nobenih slovenskih identifikacijskih dokumentov, več let pustili v pravni praznini ter zaradi tega ranljive in v pravni negotovosti (smiselno glej *Tokić in drugi*, 57.–59. odstavek, in *Halilović proti Bosni in Hercegovini*, št. 23968/05, 22. odstavek, 24. november 2009).

303. Ob upoštevanju gornjih ugotovitev, zlasti pa skupnega trajanja upravnih postopkov, ki so jih sprožili pritožniki, pa tudi občutkov nemoči in frustracije kot neizogibne posledice dolgotrajnega nedelovanja organov oblasti kljub teoretično zavezujočim odločbam ustavnega sodišča Sodišče meni, da v posebnih okoliščinah tega primera pritožnikom ni bilo treba vlagati posamičnih ustavnih pritožb.

304. Ta odločitev je omejena na posebne okoliščine tega primera in se ne sme razlagati kot splošna izjava o tem, da pritožba na ustavno sodišče ni nikoli

sredstvo, ki se mora uporabljati v Sloveniji pri morebitni neskladnosti z odločitvami, s katerimi je to sodišče določilo splošne ukrepe (smiselno glej *Selmouni proti Franciji* [VS], št. 25803/94, 81. odstavek, ESČP 1999-V, in *Tokić in drugi*, 59. odstavek).

(ii) *Pobuda za presojo ustavnosti zakonodaje*

305. Vlada je še ugovarjala, da bi pritožniki lahko vložili pobudo za presojo ustavnosti zakonodaje (glej 275. odstavek). Pritožniki so ugovarjali učinkovitosti tega pravnega sredstva.

306. Sodišče ugotavlja, da sta bili temeljni odločbi ustavnega sodišča iz let 1999 in 2003 sprejeti na pobudo številnih izbranih in Društva izbranih prebivalcev Slovenije (glej 40., 58. in 214.–215. odstavek), medtem ko pred ustavnim sodiščem nobeden od pritožnikov pred tem ni izpodbijal določb Zakona o tujcih ali ZUSDDD. Samo Tripun Ristanović je pred kratkim vložil pobudo zoper določbe spremenjenega in dopolnjenega ZUSDDD, pridruženo pobudam, ki jih je vložilo Društvo civilna iniciativa izbranih prebivalcev in enainpetdeset drugih posameznikov (glej 81. odstavek). Ti postopki še potekajo.

307. Vendar pa mora Sodišče poudariti, da dve temeljni odločbi ustavnega sodišča iz let 1999 in 2003, ki sta zahtevali uvedbo splošnih ukrepov, vrsto let nista bili v celoti upoštevani (glej 298. odstavek). Bistvo pritožb pritožnikov je bilo v spornem času že obravnavano v teh temeljnih odločbah (smiselno glej *D. H. in drugi proti Češki* [VS], št. 57325/00, 122. odstavek, ESČP 2007-IV). Pritožnikom zato ni bilo treba vlagati dodatnih pobud za presojo ustavnosti izpodbijane zakonodaje, saj bi bilo to v bistvu podvajanje pobud, ki so bile pred tem že vložene in rešene.

(iii) *Spremenjeni in dopolnjeni ZUSDDD*

308. Pred izdajo dovoljenja za prebivanje šestim pritožnikom med postopkom pred velikim senatom je vlada oporekala, da nekateri pritožniki niso vložili prošenj po spremenjenem in dopolnjenem ZUSDDD, ki je bil po njenem mnenju sistemsko pravno sredstvo za celostno urejanje statusa izbranih (glej 276. odstavek). Začel je veljati 24. julija 2010 (glej 76. odstavek), skoraj takoj po sprejetju razsodbe senata 13. julija 2010, s katero so bile pritožbe pritožnikov po 8., 13. in 14. členu konvencije razglašene za sprejemljive (glej 9. odstavek).

309. V skladu s sodno prakso Sodišča se ugovori glede neizčrpanja notranjih pravnih sredstev, vloženih po tem, ko je bila pritožba razglašena za sprejemljivo, ne morejo upoštevati na stopnji ugotavljanja utemeljenosti (glej *Demades proti Turčiji* (utemeljenost), št. 16219/90, 20. odstavek, 31. julij 2003, in *Lordos in drugi proti Turčiji* (utemeljenost), št. 15973/90, 41. odstavek, 2. november 2010). V danem primeru je spremenjeni in dopolnjeni ZUSDDD začel veljati po tem, ko so bile pritožbe pritožnikov razglašene za sprejemljive. Zato tega dela vladnega ugovora ni mogoče sprejeti.

(iv) *Postopki za pridobitev državljanstva v primeru štirih pritožnikov, ki so zaprosili za slovensko državljanstvo*

310. Vlada je tudi ugovarjala, da štirje pritožniki – Mustafa Kurić, Ana Mezga, Zoran Minić in Ilfan Sadik Ademi – ki so predložili prošnjo za slovensko državljanstvo, niso pravilno izčrpali notranjih pravnih sredstev.

311. Veliki senat ugotavlja, da so bile pritožbe pritožnikov glede njihove

nezmožnosti pridobiti slovensko državljanstvo časovno (*ratione temporis*) neskladne z določbami konvencije (glej 231. in 236. odstavek). Veliki senat je torej pristojen, da prouči pritožbe pritožnikov samo v delu, ki se nanaša na njihov status prebivalca v Sloveniji (glej 237. odstavek).

312. V teh okoliščinah Sodišče meni, da prošnja za slovensko državljanstvo ni bila pravno sredstvo, namenjeno reševanju bistva pritožb pritožnikov, kot to razmejuje odločba o sprejemljivosti pritožbe. Zato ni potrebno, da ugotavlja, ali je bilo to pravno sredstvo učinkovito in dosegljivo.

(v) *Sklep*

313. Iz zgoraj navedenih razlogov se predhodni ugovor vlade o neizčrpanju notranjih pravnih sredstev v primeru šestih pritožnikov, ki so prejeli dovoljenje za stalno prebivanje, zavrne.

II. ZATRJEVANA KRŠITEV 8. ČLENA KONVENCIJE

314. Pritožniki so trdili, da jim je bila samovoljno odvzeta možnost ohraniti status stalnega prebivalca v Sloveniji. Sklicevali so se na 8. člen konvencije, ki se glasi:

"1. Vsakdo ima pravico do spoštovanja svojega zasebnega in družinskega življenja, svojega doma in dopisovanja.

2. Javna oblast se ne sme vmešavati v uresničevanje te pravice, razen če je to določeno z zakonom in nujno v demokratični družbi zaradi državne varnosti, javne varnosti ali ekonomske blaginje države, zato, da se prepreči nered ali zločin, da se zavaruje zdravje ali morala ali da se zavarujejo pravice in svoboščine drugih ljudi."

A. Trditve strank

1. Pritožniki

315. Pritožniki so navajali, da niso bili sposobni predložiti uradne prošnje za državljanstvo v tako kratkem roku, kot ga je določala domača zakonodaja.

Posledično so bila 26. februarja 1992 njihova imena protipravno izbrisana iz registra. Pritožniki Mustafa Kurić, Velimir Dabetić in sprva tudi Ilfan Sadik Ademi prav tako niso mogli pridobiti državljanstva katere koli druge države naslednice SFRJ in so dejansko postali osebe brez državljanstva. Zato se niso mogli uspešno potegovati za stalno prebivanje v Sloveniji, dokler ni leta 2010 začel veljati spremenjeni in dopolnjeni ZUSDDD.

316. Pritožniki so pred senatom trdili, da določbe Zakona o tujcih niso bile dostopne in tudi njihovi učinki niso bili predvidljivi. Glede dostopnosti organi oblasti niso predložili ustreznih in podrobnih informacij vsem osebam, ki jih je to zadevalo. Glede predvidljivosti Zakon o tujcih ne velja izrecno za izbrisane, saj je

namenjen urejanju statusa nezakonitih tujcev. Poleg tega so pritožniki menili, da je bilo splošno ravnanje slovenske oblasti samovoljno. Poseg, nad katerim se pritožujejo, ni bil sorazmeren z zastavljenim ciljem, tj. nadzorom nad vstopom in prebivanjem tujcev, saj so pritožniki ob osamosvojitvi imeli stalno prebivališče v Sloveniji.

317. Pritožniki so se v bistvu strinjali z ugotovitvami senata in zahtevali, da se pasivni odnos vlade označi z ostrejšimi izrazi. Izjavili so, da niso bili ustrezno obveščeni o posledicah, če ne zaprosijo uspešno za slovensko državljanstvo; javne objave in časopisni članki niso bili dovolj. Izbris je bil izveden samovoljno, brez vsake pravne podlage in na skrivaj, prizadel pa je 25.671 oseb.

318. Šele leta 1999, po odločitvi ustavnega sodišča, so izbrisani začeli ugotavljati, kaj se je v resnici zgodilo. V naslednjih letih sta vlada in državni zbor sistematično in namerno prezrla odločitve ustavnega sodišča. Nova okvirna zakonodaja – spremenjeni in dopolnjeni ZUSDDD – je bila sprejeta enajst let po prvi temeljni odločbi o nezakonitosti izbrisa in sedem let po drugi temeljni odločbi. V nasprotju z vlado so pritožniki zatrdili, da se tudi po sprejetju tega zakona politika slovenske oblasti ni bistveno spremenila.

319. Izbrisanim ni bil onemogočen le dostop do slovenskega državljanstva, temveč jim je bil odvzet tudi kateri koli pravni status, po katerem bi imeli "pravico uveljavljati svoje pravice". To je bil resen poseg v človekovo dostojanstvo. Izbris je nepopravljivo vplival na njihovo zasebno in/ali družinsko življenje glede na 8. člen konvencije, po katerem se zagotavlja tudi pravica do evidentiranja podatkov, ki določajo identiteto osebe kot posameznega človeškega bitja (pritožniki so med drugim navedli primera *Christine Goodwin proti Združenemu kraljestvu* [VS], št. 28957/95, 90. odstavek, ESČP 2002-VI, in *Mikulić proti Hrvaški*, št. 53176/99, 53. odstavek, ESČP 2002-I). Iz državljanov z vsemi pravicami so čez noč postali nezakoniti tujci; nekateri od njih so postali tudi osebe brez državljanstva in so dvajset let živeli v nadvse negotovih razmerah, kar jih je resno oviralo pri uresničevanju njihovih temeljnih človekovih pravic. Težave, ki so jih morali premagovati izbrisani, so razvidne iz osebnih opisov življenja pritožnikov.

320. Vlada je še naprej podcenjevala nezakonitost in samovoljnost izbrisa. Pomanjkljivost ugovora vlade, da so dopuščali prisotnost izbrisanih, je postala očitna ob dejstvu, da so mnoge nasilno izgnali iz Slovenije, med njimi tudi pet sedanjih pritožnikov.

321. Vlada je tudi podcenjevala posledice odločb ustavnega sodišča iz let 1999 in 2003. Prejšnji pravni okvir oziroma njegovo izvajanje v pristojnih upravnih organih je bilo očitno neustrezno. Večina pritožnikov je prejela dovoljenje za prebivanje šele pred kratkim na podlagi spremenjenega in dopolnjenega ZUSDDD. Kljub temu pa njihov položaj še ni bil urejen, ker ni bilo nikakršnega finančnega zadoščenja.

322. Po spremenjenem in dopolnjenem ZUSDDD je bilo doslej izdanih le trideset dovoljenj. Po uradnih podatkih naj bi na ureditev razmer čakalo še približno 13.000 izbrisanih. Zato je bilo jasno, da bi učinki sodbe Sodišča presegli posebni primer vsakega posameznega pritožnika, saj bi se sodba nanašala na celotno

skupino izbrisanih.

323. V zvezi s kritiko vlade glede ugotovitev senata, ki se nanašajo na osebe brez državljanstva, senat v nobenem primeru ni presodil, da je izbris kot tak povzročil, da so osebe ostale brez državljanstva, ali da so bile kršene pravice pritožnikov zato, ker so bili brez državljanstva, temveč je samo zapisal nesporna in objektivna dejstva. Pritožniki so menili, da bi senat pri presoji dejanskih učinkov izbrisa na državljanske pravice moral iti še dlje ter upoštevati ustrezna vsebinska in postopkovna pravila mednarodnega prava o preprečevanju brezdržavljanstva. Izbris je povzročil dejansko stanje, v katerem je bilo pritožnikom veliko težje in včasih tudi nemogoče urejati njihovo državljanstvo v skladu z ustrezno zakonodajo bodisi v Sloveniji bodisi v drugih nekdanjih republikah SFRJ.

324. Domneva vlade, da bi moral vsak državljan nekdanje SFRJ obdržati svoje prejšnje republiško državljanstvo, ni bila popolnoma točna. Številni primeri so kazali ravno nasprotno, na primer Velimir Dabetić (glej 97. odstavek). Tako je Ilfan Sadik Ademi šele pred kratkim, avgusta 2010, pridobil makedonski potni list (glej 172. odstavek). Vlada sploh ni upoštevala primerov, ko oseba ni imela republiškega državljanstva. To se je zgodilo predvsem takrat, ko je bila oseba rojena v Sloveniji staršem, ki so imeli državljanstvo druge republike ali pa sploh niso imeli republiškega državljanstva. Praksa od leta 1968 je bila taka, da se je državljanstvo osebe vneslo v registre v Sloveniji, ustreznih podatkov pa kljub veljavni zakonodaji pogosto niso sporočili matični republiki. Ko je SFRJ razpadla, bi morala vlada dati na izbiro vsem osebam, ki so živele v Sloveniji, da pridobijo slovensko državljanstvo ali pa dovoljenje za stalno prebivanje.

2. Vlada

325. Vlada je senatu predložila, da so dogodki leta 1991 obsegali zgodovinsko ustanovitev nove države in da je bilo zato treba po eni strani hitro oblikovati državljansko telo zaradi državnozborskih volitev, po drugi strani pa urediti status tujcev, vključno s statusom državljanov drugih republik nekdanje SFRJ s stalnim prebivališčem v Sloveniji. V tem prelomnem obdobju za ustanovitev nove države je bilo treba poseči po hitrih odločitvah zaradi nujnih družbenih potreb. Republika Slovenija je tako z Izjavo o dobrih namenih in z osamosvojitveno zakonodajo (glej 21.–22. odstavek in 24.–25. odstavek) omogočila pridobitev slovenskega državljanstva z naturalizacijo državljanom drugih republik nekdanje SFRJ s stalnim prebivališčem v Sloveniji pod izjemno ugodnimi pogoji. Tisti, ki tega niso izkoristili, so postali tujci in bi morali urediti svoj status. Glede priseljevanja je bila država upravičena ne samo urediti začasno in stalno prebivanje tujcev, ampak tudi sprejeti odvrtačilne ukrepe, kakršen je izgon. Tako je bilo za zagotovitev javne varnosti treba sprejeti ustrezno zakonodajo, ki je bila dostopna pritožnikom in katere učinek je bil predvidljiv. Taka zakonodaja je bila v demokratični družbi potrebna in sorazmerna z zastavljenimi cilji.

326. Vlada je pred velikim senatom potrdila, da je bil izbris nezakonit in je povzročil neustavni položaj. V zadnjih letih je v celoti zadostila odločbam ustavnega sodišča, da bi popravila posledice izbrisa: 24. julija 2010 je začel veljati

spremenjeni in dopolnjeni ZUSDDD, po spremembi vlade leta 2009 pa je ministrstvo nadaljevalo izdajo dovoljenj za stalno prebivanje z učinkom za nazaj (*ex tunc*). Poleg tega so bila za zagotavljanje informacij izbrisanim uporabljena različna sredstva obveščanja (npr. brošura, internet in brezplačna telefonska linija). Sodba senata tem dejavnostim ni pripisala posebne teže.

327. Leta 1991 so bili pritožniki z objavo v uradnem listu in tiskanih medijih že dovolj seznanjeni z možnostjo ureditve svojega statusa in potrebo po pridobitvi dovoljenja za začasno ali stalno prebivanje, če so želeli še naprej prebivati v Sloveniji na podlagi splošnih določb Zakona o tujcih (16. člen). Med letoma 1992 in 1997 je bilo izdanih skupaj 4893 takih dovoljenj in razlaga potrebnih pogojev je bila ugodna. Tako je bilo na podlagi ZUSDDD, pa tudi spremenjenega in dopolnjenega ZUSDDD izdanih približno 12.500 dovoljenj za stalno prebivanje (glej 67., 76. in 80. odstavek).

328. Poleg tega pa čeprav ni mogoče šteti, da 8. člen konvencije sam po sebi zagotavlja pravico do posamezne vrste dovoljenja za prebivanje, in čeprav je izbira najprimernejšega sredstva za doseganje spoštovanja pravic, zapisanih v konvenciji, prepuščena zgolj domačim oblastem (vlada se je sklicevala na zadevo *Sisojeva in drugi*, 91. odstavek), se je Republika Slovenija odločila, da bo dodelila izbranim dovoljenje za stalno prebivanje z učinkom za nazaj kot najugodnejši pravni status za tujce. To presega minimum, ki ga določa konvencija.

329. Vlada je predvsem izpodbijala navedbe v zvezi z vprašanjem brezdržavljanstva iz sodbe senata. Poudarila je, da je bila posledica izbrisa samo prenehanje prijavljenega stalnega prebivanja in da izbris ni vplival na posameznikovo državljanstvo. Torej so ugotovitve senata glede tega vprašanja pravno in vsebinsko netočne.

330. Opozorili so tudi na načelo dvojnega državljanstva: praviloma so imeli vsi državljani SFRJ državljanstvo ene od republik. Ker sistem SFRJ ni dovoljeval brezdržavljanstva, ga razpad SFRJ ne bi smel ustvariti.

3. Tretje strani

331. Po navedbi Open Society Justice Initiative je proces, v katerem so bili posamezniki prepuščeni tveganju, da se jim samovoljno odtegne državljanstvo in postanejo osebe brez državljanstva, tako hudo prizadel žrtve, da je posegel v 8. člen konvencije. V skladu s podatki UNHCR je ob koncu leta 2009 v Sloveniji živelo 4090 državljanov nekdanje SFRJ, ki so bili izbrisani leta 1992 in so zdaj kot osebe brez državljanstva živeli v Sloveniji. Po podatkih študije Evropske unije je bilo v Sloveniji po letu 2002 naturaliziranih samo pet oseb brez državljanstva.

332. Po običajnem mednarodnem pravu obstaja pozitivna obveznost preprečevanja brezdržavljanstva in izboljšanja položaja tistih, ki so ostali brez državljanstva, predvsem pri nasledstvu držav. Osebe brez državljanstva so bile odrinjene na družbeni rob in posebno ranljive. Open Society Justice Initiative se je sklicevala na določbe Evropske konvencije o državljanstvu, ki posebno poudarja pomembnost običajnega prebivališča v pravilih o državljanstvu, pojem "pristne in dejanske vezi" in dolžnost države, da osebam brez državljanstva, ki običajno prebivajo na njenem

ozemlju, še posebno otrokom, omogoči pridobitev državljanstva.

333. Poleg tega je 1. avgusta 2010 začela veljati Konvencija Sveta Evrope o preprečevanju brezdržavljanstva v zvezi z nasledstvom držav. Obrazložitev poročilo navaja, da je preprečevanje brezdržavljanstva sestavni del običajnega mednarodnega prava, ki obvezuje Slovenijo, čeprav ni ratificirala te pogodbe.

334. V zvezi z državami naslednicami nekdanje SFRJ so nastala resna vprašanja brezdržavljanstva. V skupini izbrisanih v Sloveniji je ostalo brez državljanstva precej oseb. Dejstvo, da so se države naslednice SFRJ odločile podeliti državljanstvo na podlagi seznamov imen v svojih evidencah o republiškem državljanstvu, je imelo številne posledice: nekateri državljani nekdanje SFRJ niso imeli ali niso mogli dokazati svojega republiškega državljanstva iz različnih vzrokov (uničenje dokumentov ali evidenc ali pa obojega zaradi oboroženega konflikta, nezmožnost pridobiti potrdilo o republiškem državljanstvu posameznika v kraju rojstva itd.). UNHCR je več let izvajal obširne programe obveščanja in pravne pomoči v petih državah naslednicah. Položaj je nesorazmerno prizadel ranljive skupine, predvsem manjšinske skupnosti iz drugih nekdanjih republik in Rome.

335. Dobro je bilo sprejeto prizadevanje vlade, da bi uredila status izbrisanih z izdajo dovoljenj za prebivanje iz lastnega nagiba (*ex proprio motu*) ter z izvajanjem spremenjenega in dopolnjenega ZUSDDD. Kljub temu je bil UNHCR še naprej zaskrbljen, da reforme zaradi zahtevnosti postavljenih meril ne bodo omogočile pridobitve dovoljenja za stalno prebivanje in državljanstva vsem, ki jih je prizadel izbris. Preostale tretje strani, ki so sodelovale v postopku, so se na splošno strinjale z navedbami Open Society Justice Initiative.

B. Sodba senata

336. Senat je ugotovil, da so pritožniki pred letom 1991 v skladu z zakonodajo SFRJ, veljavno v tistem obdobju, zakonito stalno prebivali na slovenskem ozemlju več let in večina od njih celo desetletij ter da so imeli močnejši status prebivalca kakor dolgotrajni priseljenci. Vsi so preživeli velik del življenja v Sloveniji ter razvili mrežo osebnih, socialnih, kulturnih, jezikovnih in ekonomskih vezi, ki sestavljajo zasebno življenje vsakega človeškega bitja; večina jih je v Sloveniji zasnovala tudi družino ali vzdrževala vezi s sorodniki, živečimi v Sloveniji.

337. Senat je ugotovil, da so imeli torej pritožniki v Sloveniji v spornem času zasebno ali družinsko življenje ali pa oboje v smislu prvega odstavka 8. člena konvencije. Poleg tega so posledice izbrisa in dolgotrajno zavračanje slovenske oblasti, da bi celovito uredila položaj pritožnikov, posegli v uresničevanje njihovih pravic po 8. členu konvencije, predvsem v primerih brezdržavljanstva (glej 348.–361. odstavek sodbe senata).

338. Glede tega, ali je bil ta poseg "v skladu z zakonom" na podlagi drugega odstavka 8. člena, je senat razsodil, da je ustavno sodišče ugotovilo nezakonitost izbrisa in zato ne vidi razloga, da bi odstopal od odločb tega sodišča. Senat je tako ugotovil kršitev 8. člena tudi glede na ustrezne standarde mednarodnega prava,

katerih cilj je preprečevanje brezdržavljanstva, zlasti v primerih nasledstva držav (glej 362.–376. odstavek sodbe senata).

C. Presoja velikega senata

1. Ali 8. člen velja za pritožbe pritožnikov

339. Veliki senat najprej ugotavlja, da vlada pred njim ni izpodbijala, da so izbris in njegove posledice slabo učinkovali na pritožnike ter posegli v njihovo "zasebno ali družinsko življenje" ali pa oboje v smislu prvega odstavka 8. člena konvencije (glej *Slivenko proti Latviji* [VS], št. 48321/99, 96. odstavek, ESČP 2003-X). Ob upoštevanju trditev obeh strank veliki senat ne vidi razloga, da bi odstopal od ugotovitev senata, da čeprav je bil izbris izveden pred 28. junijem 1994, ko je konvencija začela veljati za Slovenijo, so pritožniki v Sloveniji v spornem času imeli zasebno ali družinsko življenje ali pa oboje v smislu prvega odstavka 8. člena konvencije ter da je izbris posegel v njihove pravice po 8. členu konvencije in je še vedno tako (glej 337. odstavek).

340. Treba pa je proučiti, ali je bil poseg v skladu z 2. odstavkom 8. člena konvencije, torej ali je bil "v skladu z zakonom", ali je sledil enemu ali več zakonitim ciljem iz tega odstavka in ali je bil "nujen v demokratični družbi".

2. Upravičenost posega

(a) Ali je bilo poseganje "v skladu z zakonom"?

341. V skladu z ustaljeno sodno prakso Sodišča izraz "v skladu z zakonom" zahteva, da ima izpodbijani ukrep podlago v domačem pravu, prav tako pa se nanaša na kakovost ustreznih predpisov, saj zahteva, da morajo biti osebam, na katere se nanašajo, dostopni in predvidljivi po svojih učinkih (glej zadevo *Amann proti Švici* [VS], št. 27798/95, 50. odstavek, ESČP 2000-II, in *Slivenko*, 100. odstavek).

342. Sodišče ugotavlja, da so bila imena pritožnikov in imena več kot 25.000 nekdanjih državljanov SFRJ izbrisana iz registra stalnega prebivalstva zaradi skupnega učinka dveh delov osamosvojitvene zakonodaje, ki je začela veljati 25. junija 1991: 40. člena Zakona o državljanstvu in 81. člena Zakona o tujcih (glej 25. in 27. odstavek). Za tiste nekdanje državljane SFRJ, ki so imeli državljanstvo ene od drugih republik in stalno prebivališče v Sloveniji ter niso vložili prošnje za slovensko državljanstvo do 25. decembra 1991 ali pa so bile njihove prošnje zavrnjene, je veljal drugi odstavek 81. člena Zakona o tujcih. Pritožniki so 26. februarja 1992, ko se je ta določba začela neposredno uporabljati, postali tujci.

343. Sodišče meni, da sta bila 40. člen Zakona o državljanstvu in 81. člen Zakona o tujcih pravna instrumenta, ki sta bila dostopna vsem interesentom. Pritožniki so tako lahko predvideli, da bodo obravnavani kot tujci, če ne bodo zaprosili za slovensko državljanstvo. Vendar pa po mnenju Sodišča glede na to, da ni bilo

nikakršne ustrezne klavzule, niso mogli utemeljeno pričakovati, da bo posledica njihovega statusa tujca nezakonnost njihovega prebivanja na slovenskem ozemlju in tak skrajni ukrep, kakršen je izbris. V tej zvezi je treba pripomniti, da je bil izbris opravljen samodejno in brez poprejšnjega obvestila. Pritožniki tudi niso imeli možnosti, da bi zadevo izpodbijali pred pristojnimi domačimi organi ali obrazložili, zakaj niso zaprosili za slovensko državljanstvo. Ker ni bilo nikakršnega obvestila ali osebne informacije, bi lahko verjeli, da je njihov status prebivalca ostal nespremenjen ter da še naprej lahko prebivajo in delajo v Sloveniji tako kot že vrsto let pred tem. Res so izvedeli o izbrisu zgolj po naključju (glej 89., 111., 126., 137., 162. in 177. odstavek). Tako se lahko porajajo resni dvomi o predvidljivosti ukrepa, nad katerim se pritožujejo.

344. Poleg tega Sodišče pripisuje precejšnjo težo dejstvu, da je ustavno sodišče v temeljni odločbi z dne 4. februarja 1999 razsodilo, da za prenos imen izbranih iz registra stalnega prebivalstva v register tujcev brez dovoljenja za prebivanje ni bilo domače pravne podlage; niti Zakon o tujcih niti Zakon o evidenci nastanitve občanov in o registru prebivalstva nista zagotovila take odjave in prenosa po zakonu (*ex lege*) (glej 41. in 214. odstavek). Poleg tega je ustavno sodišče ugotovilo, da nobena pravna določba ni urejala prehoda iz pravnega statusa izbranih v pravni status tujcev, živečih v Sloveniji; 13. in 16. člen Zakona o tujcih (glej 207. odstavek) sta bila oblikovana za tujce, ki vstopajo v Slovenijo, in zato nista veljala za pritožnike (glej 41.–42. odstavek, 44.–45. odstavek in 214. odstavek). Tako je tedaj v zakonodaji nastala pravna praznina, saj za tiste nekdanje državljane SFRJ z državljanstvom ene od drugih republik, za katere je veljal drugi odstavek 81. člena Zakona o tujcih, ni bil določen postopek, po katerem bi lahko zaprosili za dovoljenje za stalno prebivanje. Na podlagi 13. člena Zakona o tujcih so lahko zaprosili samo za dovoljenje za začasno prebivanje, kot če bi bili tujci, ki vstopajo v Slovenijo z veljavnim vizumom in bi želeli ostati na slovenskem ozemlju dalj časa.

345. Poleg tega je iz upravnih okrožnic, ki jih je ministrstvo naslovilo na upravne enote, predvsem tistih z datumom 27. februar in 15. junij 1992 ter nanašajočih se na izvajanje Zakona o tujcih, na razlago 81. člena in vodenje evidenc (glej 28., 30. in 35. odstavek), razvidno, da so se v spornem času slovenski organi zavedali negativnih posledic izbrisa, ki je bil izveden tajno. Po definiciji te upravne okrožnice pritožnikom niso bile dostopne.

346. Sodišče zato ugotavlja, da izpodbijana slovenska zakonodaja in upravna praksa, katerih posledica je bil izbris, do 8. julija 1999, ko je bil sprejet ZUSDDD, nista vsebovali potrebnih standardov predvidljivosti in dostopnosti, kot jih je razvila sodna praksa Sodišča.

347. Res pa je, da je bil 8. julija 1999, po odločbi ustavnega sodišča z dne 4. februarja 1999, sprejet ZUSDDD, zato da se uredi položaj izbranih (glej 49.–50. odstavek). Vendar pa je 3. aprila 2003 ustavno sodišče razsodilo, da so nekatere določbe ZUSDDD neustavne, zlasti zato, ker izbranim niso zagotovile dovoljenja za stalno prebivanje z učinkom za nazaj in ker niso uredile položaja tistih, ki so bili izgnani iz države (glej 58.–60. odstavek in 215. odstavek). Končno je trajalo več

kot sedem let, tj. vse do 24. julija 2010, ko je bil sprejet spremenjeni in dopolnjeni ZUSDDD (glej 76. odstavek), da je bila izpolnjena zgoraj navedena odločba ustavnega sodišča, ki je zahtevala uvedbo splošnih ukrepov.

348. Iz tega izhaja, da vsaj do leta 2010 domači pravni sistem ni jasno uredil posledic izbrisa in statusa prebivalca tistih, ki jih je izbris zajel. Torej ne samo da pritožniki niso mogli predvideti ukrepa, nad katerim se pritožujejo, ampak tudi niso mogli predvideti njegovih posledic na zasebno ali družinsko življenje ali pa oboje.

349. To pa Sodišču zadostuje za ugotovitev, da poseganje v pravice pritožnikov po 8. členu ni bilo "v skladu z zakonom" in da je bila ta določba kršena.

350. Vendar pa Sodišče v konkretnih okoliščinah te zadeve in zaradi obsežnih posledic izbrisa meni, da je treba ločeno od pomanjkanja zadostne pravne podlage tudi proučiti, ali je ta ukrep sledil zakonitemu cilju in bil z njim sorazmeren.

(b) Ali je poseg sledil zakonitemu cilju?

351. Vlada je navedla, da je med nastajanjem nove države osamosvojitvena zakonodaja sledila zakonitemu cilju zaščite državne varnosti. Poleg tega je pravica države, da nadzoruje vstop in prebivanje tujcev na svojem ozemlju, predvidela, da lahko sprejme odvrtačilne ukrepe, kakršen je izgon, zoper osebe, ki kršijo zakone priseljevanja (glej 325. odstavek).

352. Sodišče meni, da cilja osamosvojitvene zakonodaje in ukrepov, ki so bili sprejeti v zvezi s pritožniki, ni mogoče ločiti od širših okoliščin razpada SFRJ, uresničevanja neodvisnosti Slovenije leta 1991 in vzpostavitve učinkovite politične demokracije, ki je vključevala oblikovanje "slovenskega državlanskega telesa" zaradi državnozborskih volitev. Poseg, nad katerim se pritožniki pritožujejo (izbris), je treba videti v tem splošnem okviru.

353. Sodišče zato meni, da si je slovenska oblast z uzakonitvijo osamosvojitvene zakonodaje, ki je vsebovala možnost, da vsi državljani republik nekdanje SFRJ, ki so prebivali v Sloveniji, edino v kratkem obdobju pridobijo slovensko državljanstvo, prizadevala ustvariti "slovensko državljanstvo" in tako zaščititi interese državne varnosti (smiselno glej *Slivenko*, 110.–111. odstavek), kar je zakoniti cilj v smislu drugega odstavka 8. člena konvencije.

(c) Ali je bil poseg "nujen v demokratični družbi"?

354. Ta osamosvojitvena zakonodaja pa je imela negativne posledice za tiste državljane nekdanje SFRJ, ki niso zaprosili za slovensko državljanstvo v predpisanih šestih mesecih in so zato postali tujci, ki nezakonito prebivajo na slovenskem ozemlju, ker so bila njihova imena izbrisana iz registra stalnega prebivalstva. Sodišče bo presodilo skladnost tega ukrepa s pravico pritožnikov do spoštovanja njihovega zasebnega ali družinskega življenja ali pa obojega. Sodišče ponovno poudarja, da se ukrep, ki posega v pravice, zagotovljene s 1. odstavkom 8. člena konvencije, lahko šteje za "potrebne v demokratični družbi", če je bil sprejet kot odgovor na nujne družbene potrebe in če so uporabljena sredstva sorazmerna s cilji, ki se jim sledi. Naloga Sodišča je ugotoviti, ali so izpodbijani ukrepi dosegli pravično ravnotežje med ustreznimi interesi, namreč pravicami posameznika, ki jih varuje konvencija, po eni strani in interesi skupnosti po drugi strani (glej *Slivenko*, 113. odstavek).

355. V skladu s sodno prakso Sodišča konvencija ne zagotavlja tujcu pravice, da vstopa v posamezno državo ali prebiva v njej, države pogodbenice pa imajo v skladu z ustaljenim mednarodnim pravom in v skladu s svojimi pogodbenimi obveznostmi, vključno s konvencijo, pravico, da nadzorujejo vstop, prebivanje in izgon tujcev (glej med številnimi drugimi zadevami *Chahal proti Združenemu kraljestvu*, 15. november 1996, 73. odstavek, *Poročila* 1996-V; *El Boujaïdi proti Franciji*, 26. september 1997, 39. odstavek, *Poročila* 1997-VI; *Baghli proti Franciji*, št. 34374/97, 45. odstavek, ESČP 1999-VIII; *Boultif proti Švici*, št. 54273/00, 39. odstavek, ESČP 2001-IX; *Üner proti Nizozemski* [VS], št. 46410/99, 54. odstavek, ESČP 2006-XII; in *Slivenko*, 115. odstavek). Vendar pa lahko ukrepi, ki omejujejo pravico do prebivanja v državi, v nekaterih primerih kršijo 8. člen konvencije, če ustvarjajo nesorazmerne posledice za zasebno ali družinsko življenje ali pa za oboje pri prizadetih posameznikih (glej *Boultif*, 55. odstavek; *Slivenko*, 128. odstavek; *Radovanovic proti Avstriji*, št. 42703/98, 36.–37. odstavek, 22. april 2004; in *Maslov proti Avstriji* [VS], št. 1638/03, 100. odstavek, ESČP 2008).

356. V tej zadevi so pritožniki, ki so pred razglasitvijo neodvisnosti Slovenije zakonito prebivali v Sloveniji več let, kot državljani nekdanje SFRJ uživali številne socialne in politične pravice. Zaradi izbrisa so pretrpeli veliko negativnih posledic, kakršne so uničenje osebnih dokumentov, izguba možnosti za delo, izguba zdravstvenega zavarovanja, nezmožnost podaljšanja veljavnosti osebnih dokumentov ali voznškega dovoljenja in težave pri urejanju pokojninskih pravic. Dejansko je pravna praznina v osamosvojitveni zakonodaji (glej 344. odstavek) pritožnikom odvzela njihov pravni status, ki jim je prej omogočal dostop do cele vrste pravic.

357. Po navedbah je bil izbris posledica tega, da niso poskušali pridobiti slovenskega državljanstva. Vendar pa Sodišče poudarja, da tujec, ki zakonito prebiva v državi, morda želi še naprej prebivati v tej državi, ne da bi nujno pridobil njeno državljanstvo. Kot kažejo težave, s katerimi se spoprijemajo pritožniki pri pridobivanju veljavnega dovoljenja za prebivanje že več let, slovenski zakonodajalec ni uzakonil določb, ki bi omogočile državljanom nekdanje SFRJ z državljanstvom ene od drugih republik, da bi uredili svoj status prebivalca, če so se odločili, da ne bodo postali slovenski državljani ali pa jim to ni uspelo. Take določbe ne bi oslabile zakonitih ciljev nadzora nad prebivanjem tujcev ali oblikovanja slovenskega državljanskega telesa ali pa obojega.

358. V tej zvezi Sodišče ponovno poudarja, da čeprav je bistveni cilj 8. člena zaščititi posameznika pred samovoljnim ravnanjem javne oblasti, pa države ne zavezuje zgolj k temu, da se vzdrži takšnih posegov: poleg te neugodne obveze lahko obstajajo pozitivne obveznosti, ki so neločljivo povezane z učinkovitim spoštovanjem zasebnega ali družinskega življenja ali pa obojega, predvsem pri dolgotrajnih priseljencih, kakršni so pritožniki (smiselno glej zadevo *Gül proti Švici*, 19. februar 1996, 38. odstavek, *Poročila* 1996-I; *Ahmut proti Nizozemski*, 28. november 1996, 67. odstavek, *Poročila* 1996-VI; in *Mehemi proti Franciji* (št. 2), št. 53470/99, 45. odstavek, ESČP, 2003-IV).

359. Sodišče meni, da je bila v konkretnih okoliščinah te zadeve ureditev statusa prebivalca za državljane nekdanje SFRJ potreben korak, ki bi ga država morala narediti za zagotovilo, da nepridobitev slovenskega državljanstva ne bi nesorazmerno vplivala na pravice izbrisanih po 8. členu. Odsotnost take ureditve in dolgotrajna nezmožnost pridobiti veljavna dovoljenja za prebivanje sta porušili pravično ravnotežje, ki bi ga bilo treba vzpostaviti med zakonitim ciljem zaščite državne varnosti in učinkovitim spoštovanjem pravice pritožnikov do zasebnega ali družinskega življenja ali pa obojega.

(d) Sklep

360. Sodišče meni, da slovenska oblast kljub prizadevanju, izkazanemu po odločbah ustavnega sodišča iz let 1999 in 2003, pa tudi pred kratkim z uzakonitvijo spremenjenega in dopolnjenega ZUSDDD, ni celovito in dovolj hitro odpravila skupinske narave izbrisa ter njegovih resnih posledic za pritožnike.

361. Iz zgoraj navedenih razlogov ukrepi, nad katerimi se pritožujejo, niso bili niti "predpisani z zakonom" niti "potrebni v demokratični družbi" za doseg zakonitega cilja zaščite državne varnosti.

362. Torej je bil kršen 8. člen konvencije.

III. ZATRJEVANA KRŠITEV 13. ČLENA V POVEZAVI Z 8. ČLENOM KONVENCIJE

363. Pritožniki so trdili, da niso imeli na voljo učinkovitega pravnega sredstva v zvezi s svojimi pritožbami na podlagi 8. člena konvencije.

Sklicevali so se na 13. člen konvencije, ki se glasi:

"Vsakdo, čigar pravice in svoboščine, zajamčene s to konvencijo, so kršene, ima pravico do učinkovitih pravnih sredstev pred domačimi oblastmi, in to tudi, če je kršitev storila uradna oseba pri opravljanju uradne dolžnosti."

A. Trditve strank

1. Pritožniki

364. Pritožniki so, sklicujoč se na sodbo Sodišča v zadevi *M. S. S. proti Belgiji in Grčiji* ([VS], št. 30696/09, 291. odstavek, ESČP 2011) in na trditve iz 279.–280. odstavka, zatrjevali, da z nobenim od pravnih sredstev, ki so jim bila na voljo v spornem času, ni bilo mogoče uveljavljati vsebine njihovih pritožb po 8. členu konvencije in določiti ustreznega zadoščenja.

365. Kljub temeljnim odločbam ustavnega sodišča pa vlada ni bila niti pripravljena izdati dovoljenja za stalno prebivanje z učinkom za nazaj (*ex tunc*) tistim, ki so že imeli dovoljenje za stalno prebivanje z učinkom za naprej (*ex nunc*), kaj šele, da bi sprejela celovito pravno rešitev problema, ki je precejšnje število let izhajal iz izbrisa.

2. Vlada

366. Vlada je trdila, da so bila notranja pravna sredstva, ki so bila na voljo pritožnikom – upravni postopek, posamezna ustavna pritožba in odškodninska tožba – dostopna, pa tudi učinkovita skladno s 13. členom konvencije.

3. Tretje strani

367. Tretje strani so trdile, da je bila zaradi dolgotrajne opustitve države izvršiti pravno zavezujočo odločbo ustavnega sodišča z dne 3. aprila 2003 kršena pravica pritožnikov do učinkovitega pravnega sredstva, in to zaradi pomanjkanja politične volje.

B. Sodba senata

368. Senat je ugotovil kršitev 13. člena v povezavi z 8. členom konvencije zaradi neskladnosti s temeljnimi odločbami ustavnega sodišča in razsodil, da vladi ni uspelo dokazati učinkovitosti razpoložljivih pravnih sredstev (glej 383.–386. odstavek sodbe senata).

C. Presoja velikega senata

369. Kot je Sodišče že večkrat razsodilo, 13. člen konvencije na ravni države zagotavlja razpoložljivost pravnega sredstva v zvezi z uveljavljanjem bistva pravic in svoboščin iz konvencije v kakršni koli obliki zaradi njihovega varovanja v domačem pravnem redu. Učinek 13. člena je torej zahteva po notranjem pravnem sredstvu, da bi se lahko obravnavalo bistvo "verjetne pritožbe" po konvenciji in zagotovilo primerno zadoščenje (glej *Kudła proti Poljski* [VS], št. 30210/96, 157. odstavek, ESČP 2000-XI).

370. Sodišče je že ugotovilo, da je bil izbris pritožnikov kršitev 8. člena konvencije (glej 362. odstavek). Pritožbe pritožnikov so v tem smislu "verjetne" po 13. členu.

371. Sodišče se sklicuje na svojo ugotovitev, da vladi ni uspelo dokazati, "ustreznosti" in "učinkovitosti" razpoložljivih pravnih sredstev za popravo zatrjevane kršitve 8. člena konvencije v spornem času (glej 295.–313. odstavek).

372. Torej je bil kršen 13. člen v povezavi z 8. členom konvencije.

IV. ZATRJEVANA KRŠITEV 14. ČLENA V POVEZAVI Z 8. ČLENOM KONVENCIJE

373. Pritožniki so trdili, da so bili pri uživanju svojih pravic po 8. členu konvencije diskriminirani na podlagi narodnostnega izvora v primerjavi z drugimi tujimi državljani (t. i. "pravi" tujci), ki so še naprej živeli v Sloveniji na podlagi izdanega dovoljenja za začasno ali stalno prebivanje.

374. Sklicevali so se na 14. člen konvencije, ki se glasi:

"Uživanje pravic in svoboščin, določenih s to konvencijo, je zagotovljeno vsem ljudem brez razlikovanja glede na spol, raso, barvo kože, jezik, vero, politično ali drugo prepričanje, narodnostni ali socialni izvor, pripadnost narodni manjšini, lastnino, rojstvo ali kakšne druge okoliščine."

A. Trditve strank

1. Pritožniki

375. Pritožniki so trdili, da so jih obravnavali manj ugodno kot "prave" tujce, ki so živeli v Sloveniji še pred osamosvojitvijo in katerih dovoljenje za stalno prebivanje je ostalo veljavno v skladu z 82. členom Zakona o tujcih.

376. Po mnenju pritožnikov je bilo vprašanje diskriminacijske obravnave izbrisanih eno od glavnih značilnosti te zadeve in veliki senat naj bi proučil utemeljenost njihove pritožbe po 14. členu (sklicevali so se na zadevi *Chassagnou in drugi proti Franciji* [VS], št. 25088/94, 28331/95 in 28443/95, 89. odstavek, ESČP 1999-III, in *Nachova in drugi proti Bolgariji* [VS], št. 43577/98 in 43579/98, 160.–168. odstavek, ESČP 2005-VII). Poudarili so, da je ustavno sodišče samo potrdilo obstoj diskriminacije. Če je bilo priznано nadaljevanje pravice do prebivanja "pravih" tujcev z Zakonom o tujcih, bi moralo enako še toliko bolj veljati tudi za izbrisane.

377. Na koncu so pritožniki oporekali navedbam tožene vlade (glej 379. odstavek), da so bili pozitivno diskriminirani, ker niso bili izgnani iz države; pet od pritožnikov je bilo dejansko izgnanih iz države.

2. Vlada

378. Vlada je navedla, da je Republika Slovenija med osamosvojitvijo omogočila državljanom drugih republik nekdanje SFRJ s stalnim prebivališčem v Sloveniji pridobiti slovensko državljanstvo pod izredno ugodnimi pogoji. Poleg tega jim je ustavni zakon iz leta 1991 zagotovil enakost obravnavanja s slovenskimi državljani do pridobitve slovenskega državljanstva ali do preteka roka iz Zakona o tujcih (glej 202. odstavek). Vendar pa ob upoštevanju potrebe po oblikovanju slovenskega državljanskega telesa, zlasti glede na državnozbornske volitve leta 1992, ta enakost obravnavanja ni mogla trajati v nedogled. Zato je bilo od stalnih prebivalcev Slovenije, ki niso imeli slovenskega državljanstva, odvisno, ali bodo posegli po možnosti za pridobitev državljanstva neodvisne Slovenije, ki ni bilo zagotovljeno samodejno.

379. Položaj pritožnikov je bil tako povezan z dejstvom, da kot tujci niso pridobili dovoljenja za stalno prebivanje. Obravnavani so bili enako kot vsi drugi tujci brez dovoljenja za prebivanje. Glede na zakonodajo SFRJ in določbe Zakona o tujcih pritožniki in "pravi" tujci nikoli niso bili v primerljivem položaju. Poleg tega je

pritožnikom pozitivna diskriminacija koristila, saj praviloma niso bili izgnani iz Slovenije.

3. Tretje strani

380. Poleg srbske vlade so se vloge drugih tretjih strani pred senatom osredotočale predvsem na vprašanje diskriminacije, ki ga sodna praksa Sodišča prepozna kot vprašanje bistvenega pomena.

381. Tretje strani, ki so sodelovale v postopku, so navedle, da so bili izbrisani posredno in neposredno diskriminirani na podlagi narodnostnega ali etničnega izvora ali pa obojega (sklicevale so se na zadevo *D. H. in drugi proti Češki*, 175. odstavek). Zakon o tujcih je za izbrisane vseboval strožje določbe kot za druge tujce. Ker je bilo slovensko prebivalstvo v primerjavi z drugimi republikami nekdanje SFRJ etnično enovito, je izbris nesorazmerno prizadel tiste, ki po etnični pripadnosti niso bili Slovenci, manjšine nekdanje SFRJ in Rome. Tako so bili prebivalci diskriminirani tudi na etnični podlagi. Za desetletja dolgo pravno negotovost, ki so jo izkusili izbrisani, ni nobene objektivne utemeljitve. Končno so drugi organi Sveta Evrope pravico do nediskriminacije razložili kot zahtevo po pozitivnem ravnanju držav članic.

B. Sodba senata

382. Senat je menil, da zaradi ugotovitve kršitve 8. člena konvencije ni treba odločiti o pritožbah pritožnikov po 14. členu (glej 400. odstavek sodbe senata).

C. Presoja velikega senata

383. Ob upoštevanju pomembnosti vprašanja diskriminacije pri tej zadevi veliki senat v nasprotju s senatom meni, da je pritožbo pritožnikov po 14. členu konvencije treba obravnavati.

1. Veljavnost 14. člena konvencije

384. Sodišče je dosledno vztrajalo, da 14. člen dopolnjuje druge vsebinske določbe konvencije in njenih protokolov. Ne obstaja neodvisno, saj je veljaven samo v povezavi z "uživanjem pravic in svoboščin", ki jih varujejo te določbe. Kljub temu da uporaba 14. člena ne predvideva kršitve teh določb – in člen je toliko neodvisen – se ne more uporabljati, razen če sporna dejstva spadajo na področje ene ali več določb (glej med številnimi drugimi zadevami *Van Raalte proti Nizozemski*, 21. februar 1997, 33. odstavek, *Poročila* 1997-I; *Petrovic proti Avstriji*, 27. marec 1998, 22. odstavek, *Poročila* 1998-II, in *Zarb Adami proti Malti*, št. 17209/02, 42. odstavek, ESČP 2006-VIII).

385. V tej zadevi je Sodišče odločilo, da so ukrepi, zoper katere so se pritožniki pritožili, nezakonito poseganje v zasebno ali družinsko življenje pritožnikov ali pa

oboje v smislu prvega odstavka 8. člena konvencije (glej 339. odstavek). Tako je 8. člen veljaven glede na dejstva zadeve, prav tako pa tudi 14. člen.

2. Skladnost s 14. členom konvencije v povezavi z 8. členom

a) Splošna načela

386. V skladu z ustaljeno sodno prakso Sodišča je diskriminacija različno obravnavanje oseb v podobnem položaju brez objektivne in smiselne utemeljitve (glej *Willis proti Združenemu kraljestvu*, št. 36042/97, 48. odstavek, ESČP 2002-IV). Razlika v obravnavanju ni utemeljena objektivno in smiselno, če ne sledi "zakonitemu cilju" ali če med uporabljenimi sredstvi in ciljem, ki se želi doseči, ni "primernega sorazmerja". Če temelji različno obravnavanje na rasi, barvi kože ali etničnem izvoru, je treba pojem objektivne in smiselne utemeljitve razlagati čim dosledneje (glej med številnimi drugimi zadevami *Oršuš in drugi proti Hrvaški*, [VS], št. 15766/03, 156. odstavek, ESČP 2010).

387. Države pogodbenice imajo neke meje pri prosti presoji, ali in koliko razlike v sicer podobnih okoliščinah upravičujejo razlikovanje v obravnavanju (glej *Gaygusuz proti Avstriji*, 16. september 1996, 42. odstavek, *Poročila* 1996-IV). Obseg proste presoje se spreminja glede na okoliščine, zadevo in njeno ozadje (glej *Rasmussen proti Danski*, 28. 11. 1984, 40. odstavek, serija A, št. 87, in *Inze proti Avstriji*, 28. 10. 1987, 41. odstavek, serija A, št. 126), vendar pa dokončni sklep o upoštevanju zahtev konvencije sprejme Sodišče. Ker je konvencija predvsem sistem varstva človekovih pravic, mora Sodišče vendarle upoštevati spreminjajoče se pogoje v državah pogodbenicah in se na primer odzvati na vsako nastajajoče soglasje glede standardov, ki naj bi se dosegli (glej *Ünal Tekeli proti Turčiji*, št. 29865/96, 54. odstavek, ESČP 2004-X, in smiselno *Stafford proti Združenemu kraljestvu* [VS], št. 46295/99, 68. odstavek, ESČP 2002-IV).

388. Glede na povedano je treba dodati, da 14. člen pogodbenicam ne prepoveduje različnega obravnavanja skupin, zato da bi odpravile "dejansko neenakost" med njimi. Pravzaprav v nekaterih okoliščinah opustitev poskusa, da se neenakost odpravi z različnim obravnavanjem, lahko povzroči kršitev tega člena brez objektivne in smiselne utemeljitve (glej *Thlimmenos proti Grčiji* [VS], št. 34369/97, 44. odstavek, ESČP 2000-IV, in *Sejdić in Finci proti Bosni in Hercegovini* [VS], št. 27996/06 in 34836/06, 44. odstavek, ESČP 2009). Sodišče je tudi potrdilo, da se lahko splošna usmeritev ali ukrep, ki ima nesorazmerno škodljive posledice za določeno skupino, šteje za diskriminacijskega, čeprav ni posebej usmerjen v to skupino, in da lahko diskriminacija, ki je morebiti v nasprotju s konvencijo, izvira iz dejanskega stanja (glej *D. H. in drugi proti Češki republiki*, 175. odstavek, in v njej navedene zadeve).

389. Glede dokaznega bremena v povezavi s 14. členom konvencije pa Sodišče končno meni, da je vlada tista, ki mora prikazati upravičenost razlike v obravnavanju, potem ko jo je pritožnik že dokazal (prav tam, 177. odstavek).

(b) O obstoju razlike v obravnavanju oseb v podobnem položaju

390. V tej zadevi Sodišče pripominja, da je razen državljanov republik nekdanje SFRJ status državljanov drugih držav, ki so živeli v Sloveniji pred njeno

osamosvojitvijo (tako imenovani "pravi" tujci), urejal 82. člen Zakona o tujcih, ki je določal, da ostanejo njihova dovoljenja za stalno prebivanje še naprej veljavna (glej 207. odstavek). Vendar pa Zakon o tujcih ni uredil statusa državljanov drugih republik SFRJ, ki so prebivali v Sloveniji. Kot je bilo že predhodno poudarjeno (glej 344. odstavek), sta bili posledici te pravne praznine njihov izbris in nezakonitost njihovega prebivanja na slovenskem ozemlju.

391. Lahko bi se trdilo, da je pred slovensko osamosvojitvijo med tema skupinama obstajala razlika, ker so eno sestavljali tujci, drugo pa državljani nekdanje zvezne države, katere sestavni del je bila tudi Slovenija. Vendar pa Sodišče meni, da je njihov položaj po razglasitvi neodvisnosti in nastanku nove države postal vsaj primerljiv. Obe skupini so sestavljali tujci, ki niso imeli slovenskega, ampak državljanstvo neke druge države, in osebe brez državljanstva. Posledica izbrisa je bila, da so dovoljenje za prebivanje lahko obdržali le pripadniki ene skupine.

392. Zato je nastala razlika v obravnavanju med tema skupinama – "pravimi" tujci in državljani republik nekdanje SFRJ razen Slovenije –, ki sta bili glede zadev, povezanih s prebivališčem, v podobnem položaju.

(c) O objektivni in smiselni utemeljitvi

393. Sodišče ne razume, kako je lahko potreba po oblikovanju slovenskega državljanskega telesa zaradi parlamentarnih volitev leta 1992, ki jo omenja vlada (glej 378. odstavek), zahtevala različno obravnavanje tujcev pri odobritvi možnosti prebivanja v Sloveniji, saj dovoljenje za prebivanje imetniku ni dodeljevalo volilne pravice. Res je, da je bila le izbranim in ne "pravi" tujcem dana možnost pridobitve slovenskega državljanstva pod ugodnejšimi pogoji. Kot je Sodišče že poudarilo, pa se opustitev vložitve prošnje za državljanstvo sama po sebi ne more šteti za utemeljen razlog, na podlagi katerega se skupina tujcev prikrajša za dovoljenje za prebivanje (glej 357. odstavek).

394. V teh okoliščinah Sodišče meni, da je očitano pristransko obravnavanje temeljilo na narodnostnem izvoru obravnavanih oseb – kot državljani nekdanje SFRJ so bili obravnavani drugače kakor drugi tujci – ter da ni sledilo zakonitemu cilju in je bilo zato objektivno in smiselno neutemeljeno (smiselno glej *Sejdić in Finci*, 45.–50. odstavek). Poleg tega se je v primerjavi s "pravimi" tujci položaj državljanov nekdanje SFRJ, vključno s pritožniki, bistveno spremenil po razglasitvi neodvisnosti. Pred letom 1991 so bili državljani nekdanje SFRJ v zadevah, povezanih s prebivališčem, v primerjavi s "pravimi" tujci v privilegiranem položaju. V tistem času bi bilo državljanstvo zvezne države lahko objektivni razlog za tako prednostno obravnavo. Toda zaradi osamosvojitvene zakonodaje so se državljani nekdanje SFRJ nenadoma znašli v protipravnem položaju, za katerega je bilo ugotovljeno, da je v nasprotju z 8. členom (glej 361. in 362. odstavek) in da so bili prikrajšani v primerjavi s "pravimi" tujci, ker so samo ti obdržali veljavno dovoljenje za stalno prebivanje, čeprav niso zaprosili za slovensko državljanstvo (glej 390. odstavek). Po mnenju Sodišča je zakonodaja državljanom nekdanje SFRJ naložila nesorazmerno in pretirano breme.

395. To ugotovitev potrjuje tudi odločba z dne 4. 2. 1999, v kateri je ustavno sodišče odločilo, da so bili izbrisani v manj ugodnem pravnem položaju kakor "pravi" tujci, ki so živeli v Sloveniji pred osamosvojitvijo in katerih posebno

dovoljenje za stalno prebivanje je v skladu z 82. členom Zakona o tujcih ostalo veljavno še naprej (glej 42. odstavek).

396. Glede na navedeno Sodišče ugotavlja, da je bil kršen 14. člen v povezavi z 8. členom konvencije.

V. 46. ČLEN KONVENCIJE

397. 46. člen konvencije, če se upošteva, določa:

"1. Visoke pogodbenice se obvezujejo, da bodo spoštovale dokončno sodbo Sodišča v vsaki zadevi, v kateri nastopajo kot stranke.

2. Dokončna sodba Sodišča se pošlje Odboru ministrov, ki nadzoruje njeno izvršitev.
..."

398. V skladu s to določbo so pritožniki Sodišče pozvali, da navede splošne ukrepe za popravilo položaja izbrisanih.

A. Trditve strank

1. Pritožniki

399. Pritožniki so trdili, da se na tej stopnji in brez kakršne koli ustaljene prakse sprejetje in izvajanje spremenjenega in dopolnjenega ZUSDDD nista mogli šteti za splošna ukrepa, s katerima bi se lahko odpravila sistemska kršitev pravic izbrisanih.

400. Spremenjeni in dopolnjeni ZUSDDD je bil že na prvi pogled (*prima facie*) nezadostno pravno sredstvo, pri čemer se je odločba z dne 3. 4. 2003 uporabljala kar najmanj in kar najbolj omejevalno, ohranil pa je tudi glavne značilnosti in zahteve iz prejšnje zakonodaje. Pogoj "dejanskega prebivanja v Sloveniji" je bil spremenjen zaradi vključitve nekaterih izjem. Toda nekateri primeri izbrisanih niso spadali v nobeno od omenjenih izjem. Postopek je bil okoren in drag, dokazno breme pa je bilo na strani izbrisanih. Ob daljši odsotnosti so morali izkazati, da so se v prvih desetih letih poskušali vrniti v Slovenijo, kar je bilo izjemno težko dokazati. Zato ni bilo presenetljivo, da je bilo po zadnjih statističnih podatkih iz junija 2011 od 127 vloženih pritožb (od skupaj 13.000 upravičencev) uspešnih le trideset, šestdeset pa je bilo zavrnjenih. Visok odstotek zavrnjenih pritožb je razkril resne pomanjkljivosti v zakonodaji.

401. Glede posameznih ukrepov je treba reči, da izdaja dovoljenj za stalno prebivanje ni zadosti popravila krivice zaradi ugotovljenih kršitev. Resna nepremoženjska in premoženjska škoda je zahtevala nadaljnje popravno ravnanje,

namreč sprejetje posameznih ukrepov za ustrezno nadomestilo. To je bilo poudarjeno tudi v sklepnih ugotovitvah Odbora za odpravo rasne diskriminacije leta 2010. Tudi komisar za človekove pravice Sveta Evrope je izjavil, da bi bili potrebni še drugi ukrepi za popravo posledic kršitev, ki so jih utrpeli izbrisani, na primer v zvezi z združitvijo družin. Poudaril je, da nova zakonodaja ni zagotovila nobenega posebnega mehanizma za dodelitev poštene odškodnine za dolgoletni neurejeni status. Odbor proti mučenju je v svojih sklepnih ugotovitvah prav tako pozval toženo vlado, da omogoči polno združitev izbrisanih, vključno s pripadniki romskih skupnosti. Trije zgoraj navedeni mednarodni organi so prav tako poudarili pomanjkljivosti spremenjenega in dopolnjenega ZUSDDD.

2. Vlada

402. Vlada je trdila, da sta uveljavitev in izvajanje spremenjenega in dopolnjenega ZUSDDD primeren, celovit in splošen ukrep za zagotavljanje pravice do zasebnega oziroma družinskega življenja izbrisanih. S tem je bila odločba ustavnega sodišča iz leta 2003 v celoti uveljavljena.

403. Po njenem mnenju senat ni pripisal zadostnega pomena skorajšnji uveljavitvi spremenjenega in dopolnjenega ZUSDDD. Republika Slovenija je zato še pred izrekom sodbe senata sprejela ustrezne ukrepe. Poleg tega so bila za zagotavljanje informacij izbrisanim uporabljena različna sredstva obveščanja (brošura, internet, brezplačna telefonska linija itd.). To je bil tudi glavni razlog za prošnjo, da se zadeva predloži velikemu senatu.

404. Poleg tega je bila zaradi obravnavanja vprašanja izbrisanih 25. 11. 2011 ustanovljena medvladna komisija. Izvajanje omenjenega zakona so redno spremljali tudi pristojni organi. Na podlagi spremenjenega in dopolnjenega ZUSDDD je bilo izdanih štiriinšestdeset dovoljenj za stalno prebivanje in 111 dopolnilnih dovoljenj. Skupaj je svoj status zakonsko uredilo 12.500 izbrisanih.

B. Sodba senata

405. Senat je razsodil, da je kršitev, ugotovljena na podlagi ravnanja slovenske zakonodajne in upravne oblasti, ki nista upoštevali odločbe ustavnega sodišča, jasno nakazala potrebo po uvedbi primernih splošnih in individualnih ukrepov v slovenski pravni red. To se nanaša na sprejetje primerne zakonodaje in ureditev položaja posameznih pritožnikov z izdajo dovoljenj za stalno prebivanje z učinkom za nazaj (glej 401.–407. odstavek sodbe senata).

C. Presoja Sodišča

406. Visoke pogodbenice se v skladu s 46. členom konvencije obvezujejo, da bodo spoštovale končno sodbo Sodišča v vsaki zadevi, v kateri nastopajo kot stranke, pri čemer njeno izvršitev nadzoruje Odbor ministrov. Iz tega med drugim izhaja, da se s sodbo, v kateri Sodišče ugotovi kršitev, toženi državi naloži pravna obveznost, po kateri mora prizadetim ne le plačati zneske, priznane kot pravično zadoščenje po

41. členu, ampak tudi izbrati splošne ali, če je to primerno, individualne ukrepe ali oboje in jih tudi sprejeti. Ker so sodbe Sodišča v bistvu ugotovitvene, lahko tožena država svobodno, vendar pod nadzorom Odbora ministrov izbere sredstva, s katerimi bo izpolnila svoje pravne obveznosti po 46. členu konvencije, pod pogojem, da so ta sredstva združljiva s sklepi, določenimi v sodbi Sodišča (glej *Scozzari in Giunta proti Italiji* [VS], št. 39221/98 in 41963/98, 249. odstavek, ESČP 2000-VIII, *Sejdovic*, 119. odstavek, in *Aleksanyan proti Rusiji*, št. 46468/06, 238. odstavek, 22. 12. 2008).

407. Da bi Sodišče toženi državi pomagalo izpolniti obveznosti po 46. členu, lahko v izjemnih primerih poskuša navesti vrsto ukrepa, ki naj bi se sprejel za prenehanje stanja, ki ga je ugotovilo (glej na primer *Broniowski*, 194. odstavek).

408. V tej zadevi je Sodišče ugotovilo, da so bile pritožnikom kršene pravice, ki jih jamčijo 8., 13. in 14. člen. Bistveni razlog teh kršitev je bilo dolgotrajno omahovanje slovenske oblasti, da navzlic temeljnim odločbam ustavnega sodišča zakonsko uredi prebivališče pritožnikov po njihovem izbrisu in jim zagotovi ustrezno zadoščenje.

409. Izbris se je nanašal na celotno skupino državljanov nekdanje SFRJ s stalnim prebivališčem v Sloveniji, ki so imeli ob razglasitvi slovenske neodvisnosti državljanstvo ene od republik nekdanje SFRJ. Zato je prizadel in še vedno prizadeva veliko oseb.

410. Vendar je treba vedeti, da so bile različne zakonodajne spremembe, zlasti spremenjeni in dopolnjeni ZUSDDD (glej 76.–79. in 211. odstavek), uveljavljene po izreku sodbe senata. Ta novi zakon izbranim omogoča sprejetje ukrepov za zakonsko ureditev njihovega prebivališča v Sloveniji. Treba je še ugotoviti, da je bilo šestim pritožnikom, glede katerih je Sodišče ugotovilo kršitev konvencije, izdano dovoljenje za stalno prebivanje (glej 95., 123., 133., 158., 173. in 194. odstavek) in da je vlada ustanovila medvladno komisijo zaradi spremljanja izvajanja spremenjenega in dopolnjenega ZUSDDD ter obravnavanja vprašanja izbranih (glej 404. odstavek).

411. Nesporno je, da je spremenjeni in dopolnjeni ZUSDDD obstajal od 24. 7. 2010 ter da so nekateri mednarodni nadzorni organi opozorili na nekatere pomanjkljivosti tega zakona (glej 223. in 227.–228. odstavek). Vendar Sodišče meni, da bi bilo na tej stopnji, zato ker ni bilo nikakršne ustaljene domače prakse, prezgodaj preverjati, ali je bila z zgoraj navedenimi spremembami in različnimi ukrepi, ki jih je sprejela vlada, dosežena zadovoljiva zakonska ureditev prebivališča izbranih (smiselno glej *Sejdovic*, 119. in 123. odstavek).

412. Istočasno je Sodišče ugotovilo, da pritožnikom ni bilo dodeljeno primerno denarno povračilo za leta, v katerih so bili ranljivi in izpostavljeni pravni negotovosti, ter da je glede na zdajšnje stanje možnost pridobitve odškodnine na domači ravni v pravnem postopku ali pri državnem pravobranilstvu še vedno zelo majhna (glej 268. odstavek). Zato Sodišče ugotavlja, da dejstva obravnavane zadeve razkrivajo pomanjkljivosti slovenskega pravnega reda, posledica česar je, da se celotni skupini izbranih še vedno zanika pravica do odškodnine zaradi kršitve njihovih temeljnih pravic.

413. Sodišče meni, da je ta zadeva primerna za postopek sprejemanja pilotne sodbe v smislu 61. člena Poslovnika Sodišča, ker je ena temeljnih posledic tega postopka, da presoja Sodišča v zvezi s stanjem, ki se očita v "pilotni" zadevi, neizogibno presega izključne interese posameznih pritožnikov in da od njega zahteva preverjanje te zadeve tudi z vidika splošnih ukrepov, ki jih je treba sprejeti v interesu drugih oseb, morebiti prav tako prizadetih (glej *Broniowski proti Poljski* (prijateljska poravnava) [VS], št. 31443/96, 36. odstavek, ESČP, 2005-IX, in *Hutten-Czapska proti Poljski* (prijateljska poravnava) [VS], št. 35014/97, 33. odstavek, 28. 4. 2008). V tej zvezi Sodišče pripominja, da je vlada kot nadaljevanje pilotne sodbe v zadevi *Lukenda proti Sloveniji* (št. 23032/02, 89.–98. odstavek, ESČP 2005-X) zaradi predolgh sodnih postopkov in pomanjkljivega delovanja domačega pravnega sistema v tem pogledu sprejela celo vrsto ukrepov, vključno s postavitvijo posebnega finančnega mehanizma. To je Sodišču omogočilo, da se je rešilo velikega števila nerešenih zadev.

414. Čeprav je pri Sodišču le še nekaj podobnih nerešenih pritožb, ki so jih vložili izbrisani, je glede na sistemske, strukturne ali podobne kršitve morebiten priliv prihodnjih zadev prav tako zelo pomemben ozir, da se prepreči kopičenje takšnih ponavljajočih se zadev na seznamu Sodišča. Glede posvetovanja strank v postopku v tej zadevi, kot ga določa točka a drugega odstavka 61. člena poslovnika, želi Sodišče poudariti, da je ta določba začela veljati 1. 4. 2011, torej precej po predložitvi zadeve velikemu senatu, zaradi česar se pri slednji ni mogla uporabiti.

415. Sodišče je zato v skladu s tretjim odstavkom 61. člena poslovnika sklenilo, da mora vlada v enem letu postaviti odškodninsko shemo na državni ravni posebej za ta primer (smiselno glej *Hutten-Czapska*, 239. odstavek, in *Xenides-Arestis proti Turčiji* (utemeljenost), št. 46347/99, 40. odstavek, 22. 12. 2005). V skladu s točko a šestega odstavka 61. člena poslovnika se preverjanje vseh podobnih pritožb preloži, dokler ne bodo sprejeti ustrezni popravni ukrepi.

VI. 41. ČLEN KONVENCIJE

416. 41. člen konvencije določa:

"Če Sodišče ugotovi, da je bila kršena konvencija ali njeni protokoli, in če notranje pravo visoke pogodbenice dovoljuje le delno zadoščenje, Sodišče po potrebi oškodovani stranki nakloni pravično zadoščenje."

417. Pritožniki so zahtevali, da se jim prisodi odškodnina za nepremoženjsko in premoženjsko škodo, pa tudi povračilo stroškov in izdatkov, nastalih v postopku pred Sodiščem. Vlada je njihove zahteve izpodbijala.

A. Trditve strank

1. Pritožniki

418. Pritožniki so trdili, da stališče vlade, po katerem naj bi svoje odškodninske zahteve najprej vložili pri domačih sodiščih ali državnem pravobranilstvu, ni bilo utemeljeno (navedli so *Barberà, Messegue in Jabardo proti Španiji* (50. člen), 13. 6. 1994, 17. odstavek, serija A, št. 285-C). Sprejemljivost zahtev za pravično zadoščenje ni bila podrejena predhodnemu uveljavljanju domačih pravnih sredstev. To je še zlasti veljalo, ko tako kot v tej zadevi ustrezna pravna sredstva oškodovancem očitno niso mogla zagotoviti hitre in preproste priložnosti za pridobitev denarnega nadomestila.

419. Pri velikem senatu so pritožniki dopolnili svoje zahteve za pravično zadoščenje. Vsak pritožnik brez prihodkov je zahteval znesek, ki ustreza socialnim in stanovanjskim dodatkom, ki bi jih lahko prejel ali prejela, če ne bi bilo izbrisa. Pritožniki so predložili te zahteve v zvezi s premoženjsko škodo:

- Mustafa Kurić: 37.929,85 EUR;
- Ana Mezga: 58.104,03 EUR;
- Tripun Ristanović: 15.698,07 EUR;
- Ali Berisha: 104.174,25 EUR;
- Ilfan Sadik Ademi: 41.374,95 EUR;
- Zoran Minić: 40.047,24 EUR.

420. Poleg tega so pritožniki glede nepremoženjske škode navedli, da je imel izbris zanje izjemno hude posledice in je v njihovem življenju povzročil dramatičen in obsežen prelom: neurejen status, izgubo zaposlitve, človeka nevredne življenjske razmere in za mnoge od njih hude zdravstvene težave. Na kratko, izpostavljeni so bili različnim oblikam trpljenja, ki ga priznava sodna praksa Sodišča: bolečini in občutkom hude zaskrbljenosti in negotovosti glede prihodnosti, kar so trpeli v izjemno dolgem obdobju, tesnobi zaradi strahu pred izgonom iz države, občutkom tesnobe in žalosti zaradi ksenofobičnega odnosa in pomanjkanja učinkovitih pravih sredstev. Trdili so, da bi se morala nepremoženjska škoda izračunati od februarja 1999 oziroma datuma prve odločbe ustavnega sodišča, in zahtevali te zneske:

- Mustafa Kurić: 147.822 EUR;
- Ana Mezga: 151.986 EUR;
- Tripun Ristanović: 151.986 EUR;
- Ali Berisha: 146.781 EUR;
- Ilfan Sadik Ademi: 154.068 EUR;
- Zoran Minić: 154.068 EUR.

421. Končno so pritožniki zahtevali 49.975,82 EUR, vključno z DDV in dodatnimi davki (62.369,82 EUR), za stroške in izdatke, ki so nastali v postopkih pred Sodiščem. Poudarili so, da so se glede na izjemne okoliščine in njihove zelo slabe življenjske razmere njihovi zastopniki strinjali, da se odpovedo svojim honorarjem, če bi Sodišče pritožbe zavrnilo. Zato pritožniki doslej niso plačali ničesar, prav tako pa niso mogli predložiti nobenih dokazil.

2. Vlada

422. Vlada je navedla, da noben pritožnik ni zahteval odškodnine pri domačih

sodiščih. Le Ali Berisha in Zoran Minić sta vložila delni odškodninski zahtevek pri državnem pravobranilstvu, a to ga je zavrnilo.

B. Sodba senata

423. Senat je menil, da vprašanje uporabe 41. člena konvencije še ni zrelo za odločanje, in se je zato odločil, da ga bo kot celoto pridržal (glej 422.–423. odstavek sodbe senata in 7. točko njenega izreka).

C. Presoja velikega senata

1. Premoženjska škoda

424. V okoliščinah te zadeve Sodišče meni, da vprašanje nadomestila za premoženjsko škodo ni zrelo za odločanje. Odločanje o tem vprašanju je torej treba pridržati in določiti nadaljnji postopek ob upoštevanju morebitnega dogovora, doseženega med toženo vlado in pritožniki, ter glede na posamezne ali splošne ukrepe, ki jih bo sprejela vlada pri izvršitvi te sodbe (7. odstavek 61. člena in 1. odstavek 75. člena Poslovnika Sodišča).

2. Nepremoženjska škoda

425. Ob upoštevanju narave kršitev, ugotovljenih v tej zadevi, in trpljenja pritožnikov je Sodišče pripravljeno delno pritrditi njihovim zahtevkom ter po načelu pravičnosti vsakemu uspešnemu pritožniku (Mustafu Kuriću, Ani Mezga, Tripunu Ristanoviću, Aliju Berishi, Ilfanu Sadiku Ademiju in Zoranu Miniću) prisoditi 20.000 EUR za nepremoženjsko škodo.

3. Stroški in izdatki

426. V skladu s sodno prakso Sodišča je pritožnik upravičen do povrnitve stroškov in izdatkov le, če dokaže, da so dejansko nastali, da so bili potrebni in da so razumno visoki (glej na primer *Iatridis proti Grčiji* (pravično zadoščenje) [VS], št. 31107/96, 54. odstavek, ESČP 2000-XI).

427. Sodišče pripominja, da je obravnavana zadeva zahtevala pozorno prebiranje veliko dejanskih in listinskih dokazov ter precej raziskav in priprav. Čeprav Sodišče ne dvomi o dejanskih zneskih zahtevanih honorarjev, pa vendarle meni, da je znesek, ki se zahteva za stroške in izdatke v zvezi s postopki, pretiran. Ob upoštevanju, da so bila pravna vprašanja, postavljena v pritožbi, podobna za vse pritožnike, je Sodišče sklenilo, da se jim prisodi skupni znesek v višini 30.000 EUR.

4. Zamudne obresti

428. Po mnenju Sodišča je primerno, da zamudne obresti temeljijo na mejni posojilni obrestni meri Evropske centralne banke, tej pa se dodajo tri odstotne točke.

IZ TEH RAZLOGOV SODIŠČE

1. s petnajstimi glasovi proti dvema *razsoja*, da ni pristojno za preverjanje pritožb, ki sta jih vložila Ljubomir Petreš in Jovan Jovanović;
2. soglasno *zavrne* ugovore vlade, da je pritožba stvarno (*ratione materiae*) in časovno (*ratione temporis*) neskladna z določbami konvencije in je bila vložena prepozno;
3. soglasno *razsoja*, da Mustafa Kurić, Ana Mezga, Tripun Ristanović, Ali Berisha, Ilfan Sadik Ademi in Zoran Minić po 34. členu konvencije lahko trdijo, da so "žrtve" zatrjevanih kršitev svojih pravic iz konvencije;
4. z devetimi glasovi proti osmim *ugodi* predhodnemu ugovoru vlade o neizčrpanju notranjih pravnih sredstev v primeru Velimirja Dabetića in Ljubenke Ristanović;
5. soglasno *zavrne* predhodni ugovor vlade o neizčrpanju notranjih pravnih sredstev v primeru preostalih pritožnikov (Mustafa Kurića, Ane Mezga, Tripuna Ristanovića, Alija Berishe, Ilfana Sadika Ademija in Zorana Minića);
6. soglasno *razsoja*, da je bil kršen 8. člen konvencije;
7. soglasno *razsoja*, da je bil kršen 13. člen v povezavi z 8. členom konvencije;
8. soglasno *razsoja*, da je bil kršen 14. člen v povezavi z 8. členom konvencije;
9. soglasno *razsoja*, da bi morala tožena vlada v enem letu po izreku te sodbe vzpostaviti domačo odškodninsko shemo posebej za ta primer (glej 415. odstavek);
10. soglasno *razsoja*, da glede katere koli premoženjske škode zaradi kršitev, ugotovljenih v obravnavani zadevi, vprašanje uporabe 41. člena še ni zrelo za odločanje in zato
 - a) v zvezi s tem *pridrži* navedeno vprašanje;
 - b) vladi in pritožnikom *predlaga*, naj v treh mesecih predložijo pisna stališča o zadevi, zlasti pa naj Sodišče obvestijo o morebitnem doseženem dogovoru;
 - c) nadaljnji postopek *pridrži* in *pooblašča* predsednika Sodišča za določitev nadaljnjega postopka po potrebi;
11. soglasno *razsoja*,

- a) da mora tožena država v treh mesecih plačati te zneske:
 - i) pritožnikom Mustafu Kuriću, Ani Mezga, Tripunu Ristanoviću, Aliju Berishi, Ilfanu Sadiku Ademiju in Zoranu Miniću po 20.000 EUR (dvajset tisoč evrov), zvišano za morebitni davek na te zneske, za nepremoženjsko škodo;
 - ii) 30.000 EUR (trideset tisoč evrov) vsem pritožnikom skupaj za stroške in izdatke v zvezi s postopkom, zvišano za davek, ki se morebiti zaračuna pritožnikom;
- b) da se na navedene zneske od dneva, ko poteče rok navedenih treh mesecev, do plačila obračunajo linearne obresti po stopnji, ki je enaka stopnji posojilne obrestne mere Evropske centralne banke za vse zamudno obdobje, z dodanimi tremi odstotnimi točkami;

12. soglasno *zavrne* preostali del zahtevkov pritožnikov po 41. členu v zvezi z nepremoženjsko škodo ter stroški in izdatki.

Sestavljeno v angleškem in francoskem jeziku in izrečeno na javni obravnavi v stavbi Sodišča za človekove pravice v Strasbourg 26. 6. 2012.

Vincent Berger Nicolas Bratza
pravni svetovalec predsednik

V skladu z drugim odstavkom 45. člena konvencije in drugim odstavkom 74. člena Poslovnika Sodišča so tej sodbi priložena ta ločena mnenja:

- a) pritrdilno ločeno mnenje sodnika Zupančiča,
- b) delno pritrdilno, delno odklonilno ločeno mnenje sodnika Vučinića,
- c) skupno delno odklonilno ločeno mnenje sodnikov Bratze, Tulkensa, Spielmanna, Kovlerja, Kalaydjieve, Vučinića in Raimondija,
- d) delno odklonilno ločeno mnenje sodnika Coste,
- e) skupno delno odklonilno ločeno mnenje sodnikov Kovlerja in Kalaydjieve.

N. B.
V. B.

80 KURIĆ AND OTHERS v. SLOVENIA JUDGMENT – SEPARATE OPINIONS
KURIĆ AND OTHERS v. SLOVENIA JUDGMENT 159
82 KURIĆ AND OTHERS v. SLOVENIA JUDGMENT – SEPARATE OPINIONS
KURIĆ AND OTHERS v. SLOVENIA JUDGMENT – SEPARATE OPINIONS 81

PRITRDILNO LOČENO MNENJE SODNIKA ZUPANČIČA

Zlasti v jurisdikciji po mednarodnem pravu odpira ta zadeva zelo resna moralna vprašanja. Kot bomo videli, je bilo nekaterim preprečeno, da bi ugledala luč sveta v mnogo ožjem okviru jurisdikcije po domačem pravu. Toda zgodovinski duh konvencije, ki izhaja iz podobnih *sequelae* druge svetovne vojne, omogoča širšo perspektivo in jo – *necessitate nature* – tudi zahteva! V tej in drugih pomembnih

zadevah se resnično zdi, da je zaradi oddaljenosti od izoliranega domačega prizorišča ta specifičnost širše perspektive in zlasti večje objektivnosti zgodovinsko dozorevajoč cilj naše lastne jurisdikcije po mednarodnem pravu. Število oseb, ki naj bi jih od leta 1992 prizadel ta uradno odobreni legalistični poskus etničnega čiščenja, kot ga upravičeno imenuje sodnik Vučinić, je 25.671. Po sprejetju novega Zakona o državljanstvu – končno skladno s prvo odločbo ustavnega sodišča – naj bi doslej vsaj 6621 prizadetih izkazalo svoj pravni interes ter dejansko zakonsko uredilo svoj status glede prebivališča in državljanstva. Do 31. 1. 2012 so upravne enote ministrstva dobile 229 prošenj za stalno prebivališče in 101 prošnjo za ureditev statusa *ex tunc*. Izdale so 59 dovoljenj za stalno prebivanje; 83 prošenj je bilo zavrnjenih, 87 pa jih je bilo še v obravnavi. Izdale so 52 posebnih in pozitivnih sklepov po uradni dolžnosti ter 74 sklepov na podlagi posebne prošnje. Od tega je bilo deset prošenj upravno zavrnjenih, 17 pa jih je bilo še v obravnavi. Zoper te sklepe je bilo mogoče vložiti upravno pritožbo. Do 31. 1. 2012 je bilo na ministrstvo naslovljenih 29 upravnih pritožb; po tem je verjetno mogoč dostop do sodne odločbe. Približno polovica od prvotnih 25.671 prizadetih oseb domnevno ne živi več v Republiki Sloveniji ali pa ni izkazala pravnega interesa za zakonsko ureditev svojega prebivališča. Glede nadomestila žrtvam je domača zakonodaja v skladu z odločbo ustavnega sodišča določila petletni rok z iztekom marca 2004. Ker zakonodajna oblast do leta 1999 ni upoštevala odločbe ustavnega sodišča in se je kršitev očitno nadaljevala, se ta zaključni datum ne bi smel uporabljati.

Po drugi strani pa naj nemudoma dodam, da ni gotovo, v kolikšnem številu teh primerov žrtve oziroma tisti, ki so upravičeni do pravnega varstva (*legitimitatio activa*) v morebitnih prihodnjih zadevah, sami res niso pravočasno zaprosili za državljanstvo. Tudi dvajsetletno odlašanje pri pravnem reševanju tega vprašanja – od primera do primera! – v domačem pravnem sistemu se lahko do neke mere pripiše izmišljenemu in varljivemu vtisu, ki se je ohranjal v zapeljani slovenski javnosti in po katerem naj bi si vsaj nekateri prizadeti nakopali težave sami; domnevni razlog za njihovo obotavljanje pa naj bi bila lastna nacionalistična (srbska, hrvaška itd.) razdvojenost glede njihovega *animus manendi* oziroma nadaljnjega prebivanja v novoustanovljeni Republiki Sloveniji. To je bilo pred in med vojnami na Balkanu pred dvajsetimi leti in po tem. Zato ne smemo pozabiti, da v tistem času mnogim vpletenim še zdaleč ni bilo jasno, da so bili v smislu njihovih lastnih pobožnih želja megalomanski miti o veliki Srbiji – ali veliki kar koli že – na Balkanu neutemeljeni. Resnične in ne zgolj pravne žrtve teh primitivnih plemenskih vojn, polnih narcizma majhnih nesoglasij in poznejših neopisljivih grozodejstev, ki so se dogajala na Hrvaškem, v Srbiji ter Bosni in Hercegovini, se zdaj štejejo v stotisočih ubitih, mučenih, posiljenih in tako naprej. Pa tudi zahrbtno hujskanje nekaterih obveščevalnih služb celinskih evropskih držav, ki so se zanimale za razpad Jugoslavije, kar je sprožilo preostanek blaznega delovanja šovinistične in revanšistične kolektivne podzavesti, je bilo ustrezno popisano, zlasti v ameriškem tisku, in je danes neizpodbitno zgodovinsko dejstvo. Ta nesrečni proces je naplaval na površje osebe, za katere zdaj vemo, da so bili

psihopati in osebno odgovorni za vse vrste nečloveške brezčutnosti. Preden se je ta cunami krutosti dejansko začel valiti po državi, je bilo kaj takega v Jugoslaviji preprosto nepojmljivo. Tako je na primer zgodovinar A. J. P. Taylor menil, da je Josip Broz Tito poslednji Habsburžan, ki je sposoben strpno večnarodno skupnost obdržati skupaj. A. J. P. Taylor ni doživel njenega razpada. Po drugi strani pa se iz potrjene retrospektive zadnjih dvajsetih let lahko reče, da je razpad Jugoslavije bil in je še popolna katastrofa. Pri tej zgodovinski ponovni ocenitvi bi Francozi rekli: "*A quoi tout cela a-t-il servi?*" Noben razumen človek ne more dati na to vprašanje razumnega odgovora, razen če ne bi, tako kot Erich Fromm, dejal, da je bila to *folie à millions*. Tu ne želimo vleči vzporednic z razpadom nekdanjega sovjetskega imperija in njegovimi posledicami; ker je to zadeva mednarodnega prava, je dovolj reči, da je bil Woodrow Wilson, preden je pod vplivom Tomáša G. Masaryka objavil svoj sloviti rek o samoodločbi narodov, izrecno in večkrat vnaprej opozorjen na morebitne posledice. Posledice so zdaj tu; razdrobitev in balkanizacija nacionalnih subjektov sta se namreč dejansko zgodili. Upajmo, da se bo to nadomestilo z univerzalizacijo v Evropski uniji, kot sem pred časom poudaril v članku za časopis *El País*. Nacionalistična pričkanja bi bila v hegeljanskem smislu presežena in bi, vključno z mejnimi spori, v Evropski uniji večinoma postala neprimerna. Evropski prosti pretok ljudi na primer dokazuje, da je vse to, za kar gre v tej zadevi, preprosto *sans objet*. To, kar se je razdružilo na eni ravni, se s tragično zgodovinsko zamudo počasi združuje na višji ravni. Prav tako je vedno bolj jasno, da bo, kot je dejal A. J. P. Taylor, obdržati skupaj *ta*, z drugimi besedami evropski subjekt zahtevalo veliko politične modrosti. Kljub temu je bila zgodovinska zamuda razlog, da ima ta in mnoge druge zadeve še strašnejše posledice. Nekatere so se povzpele do ravni jurisdikcije po mednarodnem pravu, večina pač ne.

Ker je bil poskus etničnega čiščenja v zadevi pred velikim senatom storjen na podlagi napačne razlage slovenskega Zakona o državljanstvu in njegovih namernih pravnih praznin, je posebnost te zadeve v njenih skrbno zapisanih legalističnih značilnostih. Prav zato imamo natančen zgodovinski popis števila prizadetih, števila tistih, za katere domači sistem ni poskrbel v smislu 41. člena konvencije in tako naprej. Že omenjena dvolična legalistična zapuščina komunističnega sistema nas spominja na zadevo *Streletz, Kessler in Krenz proti Nemčiji* ([VS], št. 34044/96, 35532/97 in 44801/98, ESČP 2001-II). Tudi tam se je shizofreno pročelje zakonitosti, namreč v Vzhodni Nemčiji, ohranjalo kot dozdevno nedotaknjeno. Za tem pročeljem se je nekaznivost neovirano nadaljevala. V zadevi pred nami smo imeli opravka z namerno vrzeljo v zakonu, ki je bila pozneje zapolnjena s poluradnimi, vendar neobjavljenimi *dépêches*, ki sta jih izdala tedanji notranji minister in njegov državni sekretar. Tedanji premier in njegova vlada sta jih izrecno odobrila. Na ravni kazenskega prava lahko zato v prvem primeru govorimo o *dolus directus*, v drugem pa vsaj o *dolus eventualis*. Kot sem že dejal, so medtem javnost z zavajanjem prepričali, da so bili tisoči prizadetih preprosto malomarni, ko niso zaprosili za slovensko državljanstvo. Vendar pa so bila zaradi legalistične narave zlorabe, kot sem že poudaril, vsa ta dejanja, korespondenca in

drugo na srečo zapisani in so v spisu. Veliki senat je imel priložnost, da si ustrezno korespondenco in *dépêches* ogleda ter jih tudi upošteva. Videli bomo, ali se bo domači kazenskopравни sistem do protagonistov ustrezno odzval; če ne, bo zadeva ponovno prišla v Strasbourg, med drugim v skladu s postopkovnimi določbami 3. in 8. člena. Tudi ko se bo postavilo vprašanje odškodnin za 25.671 domnevno prizadetih oseb, bi bilo zelo priporočljivo, da tako kot v primerih sodnih zaostankov (glej *Lukenda proti Sloveniji*, št. 23032/02, ESČP 2005-X) sodna veja domačega pravnega sistema vse okoliščine obravnava pravično in od primera do primera.

Da pa bi bili poštene do domačega pravnega sistema, moramo upoštevati častno in pogumno stališče, ki ga je – postavljeno pred dolgotrajnost tega grozljivega stanja – dvakrat sprejelo slovensko ustavno sodišče. To vedno znova dokazuje, da je državna obramba ustavnih pravic najboljša predsoba za naše lastno varstvo človekovih pravic. Na odločbi ustavnega sodišča sta se v Ljubljani v tistem času osorno odzvali izvršilna in tudi zakonodajna veja oblasti. Ceno bo zdaj plačal slovenski davkoplačevalec. Po zadnjih informacijah preostanek sodne veje zaradi svojega značilnega pokomunističnega pravnega formalizma prav tako ni dosodil odškodnine prizadetim za nepretrgane kršitve, ugotovljene v zadevah, ki jih imamo pred sabo.

Ta zadeva dokazuje še, da pravni mlini res meljejo počasi, a vztrajno. Prav zaradi jurisdikcije po mednarodnem pravu bo pravici vsaj tu zadoščeno. In čeprav pravičnosti kot take ni mogoče opredeliti, je nepravičnost prav lahko prepoznati. Zato se postavlja širše vprašanje, zakaj ni bila prepoznana v domačem pravnem sistemu. Res se zdi, da obstaja v pokomunističnih pravnih sistemih nespravljliva vzajemna izključenost med mehanskim pravnim formalizmom po eni in preprostim smislom za pravičnost po drugi strani. Na to nespravljlivost naletimo dovolj pogosto – *summum ius, summa iniuria!* – tudi v drugih zadevah, tudi na Zahodu, razen da je v tem neznanskem primeru ustavno sodišče nepravičnost prepoznalo. Zlonamerna politična volja je bila tista, ki je postavljala ovire pravni državi in onemogočila ustrezno pravno sredstvo.

84 KURIĆ AND OTHERS v. SLOVENIA JUDGMENT – SEPARATE OPINIONS
KURIĆ AND OTHERS v. SLOVENIA JUDGMENT – SEPARATE OPINIONS 85

DELNO PRITRDILNO, DELNO ODKLONILNO LOČENO MNENJE SODNIKA VUČINIĆA

Sodišče je v tej zadevi soglasno ugotovilo nedvomno kršitev 8. člena konvencije glede na to, da je bil za pritožnike izbris poseg v njihovo "zasebno ali družinsko življenje" ali oboje v smislu prvega odstavka 8. člena konvencije (glej *Slivenko proti Latviji* [VS], št. 48321/99, 96. odstavek, ESČP 2003-X).

Glavna in najhujša posledica izbrisa je bila, da pritožniki dejansko in pravno niso mogli pridobiti dovoljenja za stalno prebivališče oziroma slovenskega državljanstva, na podlagi katerih bi še naprej uživali vse socialne in politične pravice, ki so jih imeli pred osamosvojitvijo Slovenije, v kateri so kot državljani nekdanje SFRJ zakonito prebivali mnoga leta ali celo desetletja.

Kot je Sodišče poudarilo v 356. odstavku sodbe, so zaradi izbrisa "pretrpeli veliko negativnih posledic, kakršne so uničenje osebnih dokumentov, izguba možnosti za delo, izguba zdravstvenega zavarovanja, nemožnost podaljšanja veljavnosti osebnih dokumentov ali voznškega dovoljenja in težave pri urejanju pokojninskih pravic. Dejansko je pravna praznina v osamosvojitveni zakonodaji ... pritožnikom odvzela njihov **pravni status**, ki jim je prej omogočal dostop do cele vrste pravic" (poudarek dodan).

Cepprav se strinjam s splošnim smislom 356. odstavka sodbe, ki zajema bistvo tega primera, je po mojem mnenju nekako vendarle pravno nepopoln in nedokončan. To ni "navadna kršitev" prvega odstavka 8. člena konvencije. Tu imamo opravljen z obsežnimi kršitvami pravice vsakogar **biti oseba pred zakonom, pravice do njegove ali njene pravne osebnosti**.

To **absolutno temeljno** pravico neposredno predvidevata 6. člen Splošne deklaracije o človekovih pravicah in 16. člen Mednarodnega pakta o državljanskih in političnih pravicah. To *per se* močno dokazuje, da imamo opravka z nečim izrednim! Poleg tega je pravica do pravne osebnosti dobro utemeljena tudi v splošnem in običajnem mednarodnem humanitarnem pravu. Ta pravica je temeljni pogoj za uresničevanje ne le temeljnih človekovih pravic in svoboščin, ampak tudi cele vrste različnih materialnih in postopkovnih pravic.

Z izbrisom je bila pritožnikom dejansko odvzeta njihova pravna osebnost, ker so bili enostavno in neusmiljeno izbrisani iz slovenskega pravnega reda. Kot "pravni subjekti" oziroma kot "fizične osebe" so v slovenskem pravnem sistemu prenehali obstajati. Obravnavani so bili kot odstranljivi predmeti in ne kot subjekti prava. Odveč je reči, da je to v nasprotju z neločljivo človeško osebnostjo in dostojanstvom pritožnikov.

Dejstvo, da ta pravica v konvenciji *expressis verbis* ni omenjena, ne pomeni, da ni neposredno in tiho vključena v področje prvega odstavka 8. člena konvencije. Kot je Sodišče že večkrat presodilo, je "zasebno življenje" širok pojem, ki se ne more v celoti opredeliti. Med številnimi drugimi vidiki se nanaša na osebno identiteto ter telesno, psihološko in moralno celovitost osebe. Zato lahko zajema tudi mnogovrstne vidike telesne, družbene in moralne celovitosti osebe. Pravica do zasebnega življenja se ne more omejiti na tako imenovani "notranji krog" človekovega bivanja, v katerem lahko posameznik živi svoje osebno življenje po lastni izbiri, s čimer popolnoma izključi zunanji svet, ki ga ta krog ne zajema. Spoštovanje zasebnega življenja mora vsebovati tudi neko stopnjo pravice vzpostavljanja in razvoja odnosov z drugimi človeškimi bitji (glej *Niemietz proti Nemčiji*, 16. 12. 1992, 29. odstavek, serija A 251-B). Iz te *necessitate nature* izhaja, da 8. člen varuje tudi pravico do osebnega razvoja ter pravico do vzpostavljanja in razvoja odnosov z drugimi človeškimi bitji, pa tudi z zunanjim svetom, celo v povezavi z javnim, kar prav tako lahko spada v "zasebno življenje" (glej *S. in Marper proti Združenemu kraljestvu* [VS], št. 30562/04 in 30566/04, 66. odstavek, ESČP 2008, ter *P. G. in J. H. proti Združenemu kraljestvu*, št. 44787/98, ESČP 2001-IX).

Po eni strani je popolnoma jasno, da je pravica do pravne osebnosti temeljni pogoj

in bistvena nujnost za uresničevanje in uživanje že omenjenih različnih vidikov zasebnega življenja, vključno s tako imenovanim "notranjim krogom", pa tudi – v povezavi z javnim – za "zunanji razvoj" osebnosti.

Po drugi strani pa je pravica do pravne osebnosti normalna, naravna in logična posledica človekove osebnosti in neločljivega človekovega dostojanstva; je naravni in neločljivi del vsakega človeškega bitja ter njegove ali njene človekove osebnosti. Široka, nepopolna in prilagodljiva narava 8. člena konvencije očitno pomeni, da je ta pravica vključena v njegovo obširno področje. Ta pravica je sicer tiho, vendar zelo jasno vključena in globoko zakoreninjena v pojmu posameznikove osebnosti in neločljivega človekovega dostojanstva, ki ga zajema 8. člen konvencije.

Pravica biti oseba pred zakonom je pridobljena z rojstvom, vendar pa se žal z nezakonitim in samovoljnim dejanjem vlade lahko omeji ali popolnoma zanika. Ta pravica se lahko omeji ali zanika z dvema glavnima sredstvoma "vulgarnega pozitivizma": s sprejemanjem "nezakonitih in nelegitimnih zakonov", namreč zakonov z nezakonitimi in nelegitimnimi cilji ali s "protičloveško vsebino", ter z nepravilnim in samovoljnim izvajanjem formalno "zakonitih in legitimnih zakonov", kot se je zgodilo v tej zadevi.

Sodišče je imelo sijajno priložnost razsoditi, da je bila ta pravica neločljivi del 8. člena konvencije. Žal večina temu ni pritrčila ali izrecno in jasno potrdila nečesa, kar že implicitno in tiho spada na področje 8. člena konvencije. Ta cilj bi se lahko dosegel z ustreznim dodatkom, ki bi vseboval en sam kratek in enostaven stavek na koncu 356. odstavka.

Z odvzemom pravne osebnosti pritožnikom na podlagi velikopoteznega izbrisa ti niso bili le prikrajšani za pravni status, ki jim je prej omogočal dostop do cele vrste pravic. To dejanje je tudi bistveno in stvarno zmanjšalo njihovo pravno in postopkovno sposobnost za uporabo domnevno dostopnih domačih pravnih sredstev za zakonsko ureditev njihovega pravnega statusa. Zato se lahko za vsa pravna sredstva, ki jih omenja vlada, reče, da so bila za pritožnike v bistvu nedostopna in nezadostna, kot so v svojem skupnem odklonilnem ločenem mnenju navedli sodniki Bratza, Tulkens, Spielmann, Kovler, Kalaydjieva, Vučinić in Raimondi. Ne le pravna praznina v osamosvojitveni zakonodaji (glej 344.–356. odstavek sodbe), ampak tudi premišljeno izvajanje te zakonodaje na podlagi tajnih in podrejenih predpisov z nedvomno nezakonitimi cilji sta na pot pritožnikov postavila dodatne, nepremostljive administrativne ovire in preprečila poznejši uspeh njihovih zakonitih zahtev za zakonsko ureditev njihovega pravnega statusa. V teh okoliščinah bi se moralo za Velimirja Dabetića in Ljubenko Ristanović že od vsega začetka šteti, da sta razbremenjena obveznosti formalno zaprositi za dovoljenje za prebivanje. Potem ko sta bila predhodno izbrisana iz slovenskega pravnega sistema, dejansko prikrajšana za svojo pravno sposobnost in postavljena pred organizirano in skrbno načrtovano vladno politiko, katere cilj je bil zmanjšati število "etnično neprimernih" državljanov, bi bila takšna prošnja nedvomno popolnoma nesmiselna in jalova, kakor se je jasno pokazalo pri drugih pritožnikih. Pritožniki, vključno z Velimirjem Dabetićem in Ljubenko Ristanović, niso mogli

izgubiti statusa žrtve, ker še vedno trpijo. Prenašati morajo posledice izbrisa in odvzema pravne osebnosti. Prav tako niso bili deležni nobene poprave krivic in odškodnine!

Poleg tega se vlada dolga leta sploh ni zmenila za odločbe slovenskega ustavnega sodišča. V njih je ustavno sodišče nedvoumno potrdilo kršitve pravic pritožnikov. V tej zadevi imamo opravka s prvovrstnim primerom "trajajoče kršitve" konvencije.

Ne nazadnje menim, da Sodišče v tej zadevi ni dovolj upoštevalo posebej obremenilnih okoliščin, namreč da je bila to velikopotezna, velikanska in sistematična kršitev temeljnih človekovih pravic kot posledica premišljeno organizirane in načrtovane vladne politike, saj je bilo več kot 25.000 oseb izbrisano iz slovenskega pravnega sistema, s čimer jim je bila odvzeta pravica, da se priznavajo kot osebe pred zakonom. Odveč je reči, da je bilo to legalistično sredstvo etničnega čiščenja.

174 KURIĆ AND OTHERS v. SLOVENIA JUDGMENT

JOINT PARTLY DISSENTING OPINION OF JUDGES KALAYDJIEVA AND KOVLER

KURIĆ AND OTHERS v. SLOVENIA JUDGMENT – SEPARATE OPINIONS 87

SKUPNO DELNO ODKLONILNO LOČENO MNENJE SODNIKOV BRATZE, TULKENSA, SPIELMANNA, KOVLERJA, KALAYDJIEVE, VUČINIĆA IN RAIMONDIJA

1. Ne moremo se pridružiti večini, ki je v primeru Velimirja Dabetića in Ljubenke Ristanović ugodila predhodnemu ugovoru vlade glede neizčrpanja notranjih pravnih sredstev (4. točka izreka sodbe).
2. V obravnavani zadevi je Sodišče ugotovilo kršitev 13. člena v povezavi z 8. členom konvencije. V 371. odstavku sodbe se sklicuje na svojo ugotovitev, da vladi ni uspelo dokazati "ustreznosti" in "učinkovitosti" razpoložljivih pravnih sredstev za popravo zatrjevane kršitve 8. člena v spornem času. Sodišče je ugotovitev kršitve 13. člena konvencije navezalo na svoj sklep, da zavrne ugovor neizčrpanja pri šestih pritožnikih, ki so na koncu prejeli dovoljenje za prebivanje (Mustafu Kuriću, Ani Mezga, Tripunu Ristanoviću, Aliju Berishi, Ilfanu Sadiku Ademiju, Zoranu Miniću; glej 295.–313. odstavek sodbe). V skladu z običajnim načinom v svoji sodni praksi je tako uporabilo načelo "tesne sorodnosti", ki je značilno za subtilne vezi med 35. in 13. členom konvencije. Pravilo neizčrpanja temelji na domnevi, izraženi v 13. členu konvencije (z njim je to pravilo tesno povezano), da v domačem sistemu obstaja učinkovito pravno sredstvo, ki je na voljo v zvezi z zatrjevano kršitvijo (glej najnovejše zadeve *Sabeh El Leil proti Franciji* [VS], št. 34869/05, 32. odstavek, 29. 6. 2011, in *McFarlane proti Irski* [VS], št. 31333/06, 107. odstavek, 10. 9. 2010).
3. Sodišče je podrobno proučilo različne možnosti, ki jih je vlada navedla v

podporo svojemu ugovoru, namreč posamezne ustavne pritožbe, pobudo za presojo ustavnosti zakonodaje, spremenjeni in dopolnjeni ZUSDDD ter postopke za pridobitev državljanstva. Nobeno pravno sredstvo, ki ga je navedla, ni prepričalo Sodišča, ki je presodilo, da je treba ugovor zavrniti, in iz popolnoma istih razlogov čisto logično ugotovilo, da je bil kršen 13. člena v povezavi z 8. členom.

4. Tu obstajata le dve možnosti: ali pravna sredstva, ki izpolnjujejo merila ustreznosti in učinkovitosti, so ali pa jih ni. Ko se je odločilo za drugo možnost, bi moralo Sodišče po našem mnenju zavrniti ugovor o neizčrpanju notranjih pravnih sredstev tudi v primeru Velimirja Dabetića in Ljubenke Ristanović. Dejstvo, da ta pritožnika nista poskušala pridobiti dovoljenja za prebivanje ali sprejeti katerih drugih ukrepov za zakonsko ureditev svojega prebivališča (glej 289.–294. odstavek sodbe), za ugotovitev, da notranja pravna sredstva niso bila izčrpana, ni pomembno.

88 KURIĆ AND OTHERS v. SLOVENIA JUDGMENT– SEPARATE OPINIONS

DELNO ODKLONILNO LOČENO MNENJE SODNIKA COSTE

Brez omahovanja se pridružujem izvrstnim argumentom, ki so jih predstavili sodnik Spielmann in mnogi drugi kolegi v skupnem mnenju: pritožba, ki sta jo vložila Velimir Dabetić in Ljubenka Ristanović, po mojem mnenju ne bi smela biti zavrnjena zaradi neizčrpanja notranjih pravnih sredstev. Ker je Sodišče ugotovilo, da notranja pravna sredstva niso bila dovolj učinkovita, je bila zahteva po njihovem izčrpanju nepotrebna, zaradi česar je obrazložitev, navedena v sodbi, v tem pogledu protislovna. O tej točki ne nameravam več razpravljati.

Kljub temu bi rad dodal pripombo, ki se nanaša na dva vidika.

Menim, da bi bilo že od vsega začetka bolje preveriti, ali sta bili ti osebi upravičeni do statusa žrtve oziroma ali je dejstvo, da nista poskušali uporabiti zakonov, na podlagi katerih bi bilo njunim zahtevkom (morebiti) ugodeno, dokazovalo pomanjkanje ali izgubo njunega statusa žrtve, kot je še zatrjevala slovenska vlada. Prvič, čeprav sodna praksa Sodišča ne določa stroge hierarhije pri ugovorih glede sprejemljivosti, bi se še pred odločanjem o tem, ali sta pritožnika izčrpala notranja pravna sredstva, vendarle zdelo primernejše ugotoviti, ali imata status žrtve. Poleg tega je prvo vprašanje, omenjeno v 34. členu konvencije, in drugo iz 35. člena, pri čemer dopuščam, da ta tekstualna trditev ni prepričljiva.

Drugič, menim, da se je vlada motila, ko je domnevno pomanjkanje interesa, ki sta ga izkazala ta pritožnika, zamenjala z izgubo njunega statusa žrtve. Velimir Dabetić in Ljubenka Ristanović sta bila zaradi slabega zdravja in geografske oddaljenosti v zelo težkem položaju, prav tako pa jima zapletenost različnih pravnih sprememb, ki so vplivale na njun položaj, ni prav nič olajšala seznanitve s sredstvi, ki bi bila lahko podlaga za njune zahteve. Zato je zelo strogo trditi, da se lahko njuno subjektivno – ponavljam domnevno – pomanjkanje interesa razume tako, kot da bi bilo enako izgubi statusa žrtve, kar je objektivni dejavnik. V nekaterih posebnih okoliščinah premik od subjektivnih do objektivnih preudarkov ni nemogoč, vsekakor pa se ne more predvideti.

Res je, da zaradi ugoditve ugovoru neizčrpanja notranjih pravnih sredstev v sodbi ni bilo treba proučiti ugovora pomanjkanja statusa žrtve, pri čemer je bilo pravilno ugotovljeno, da to ni potrebno. Kljub temu pa sem želel poudariti, da sta bili po mojem mnenju pritožbi, ki sta ju Velimir Dabetić in Ljubenka Ristanović vložila pri Evropskem sodišču za človekove pravice, sprejemljivi v *dveh* točkah in verjetno utemeljeni. Zato se mi zdi še toliko bolj obžalovanja vredno, da sta bili ti pritožbi zavrnjeni.

KURIĆ AND OTHERS v. SLOVENIA JUDGMENT – SEPARATE OPINIONS 89

SKUPNO DELNO ODKLONILNO LOČENO MNENJE SODNIKOV KOVLERJA IN KALAYDJIEVE

Skupaj s sodniki Bratzo, Tulkensom, Spielmannom, Vučinićem in Raimondijem sva izrazila nestrinjanje z ugotovitvami večine glede sprejemljivosti pritožb pritožnikov Velimirja Dabetića in Ljubenke Ristanović. Meniva, da so se podobni pomisleki lahko uporabili za ugotovitve senata tretjega oddelka v sodbi z dne 31. 5. 2007 glede statusa žrtve pritožnikov Ljubomirja Petreša in Jovana Jovanovića. V tej zvezi je senat po eni strani ugotovil, da "je izdaja dovoljenj za prebivanje za nazaj v skladu z odločbo ustavnega sodišča primerno in zadostno pravno sredstvo za njuni pritožbi" (glej 311. odstavek sodbe senata). Vendar pa je pri tem po drugi strani ugotovil kršitev 13. člena konvencije, ker je menil, da "tožena vlada ni dokazala, da se lahko [ista] pravna sredstva, ki so bila na voljo pritožnikoma, šteje za učinkovita" (glej 285. odstavek sodbe senata).

Popolnoma se pridružujeva jasnim ugotovitvam velikega senata, da "ob upoštevanju tega dolgega obdobja, v katerem so pritožniki trpeli ogroženost in pravno negotovost, ter resnosti posledic, ki jih je imel zanje izbris, ... priznanje kršitve človekovih pravic in izdaja dovoljenj za stalno prebivanje [drugim šestim pritožnikom] nista bila 'primerna in zadostna' poprava krivic na državni ravni" (glej 267. odstavek sodbe) ter da je bil kršen 13. člen v povezavi z 8. členom, ker vlada ni dokazala učinkovitosti razpoložljivih pravnih sredstev. Iz istih razlogov, zakaj se ne strinja, da se lahko od pritožnika zahteva uporaba pravnih sredstev, s katerimi se ne more zagotoviti "primerna in zadostna" poprava krivic, tudi ne moreva razumeti, kako lahko izvajanje istih ukrepov pritožniku odvzame njegov ali njen status žrtve. V prejšnjih zadevah je veliki senat status žrtve natančno preveril glede (ne)primernosti in (ne)zadostnosti pravnih sredstev, razpoložljivih na državni ravni, kot vprašanja, ki ju je treba proučiti skupaj, ker sta dve plati iste medalje (glej *Gäffgen proti Nemčiji* [VS], št. 22978/05, ESČP 2010, *Sakhnovskiy proti Rusiji* [VS], št. 21272/03, 2. 11. 2010, in *Konstantin Markin proti Rusiji* [VS], št. 30078/06, 22. 3. 2012).

Obžalujeva stališče večine, da so bile sporne ugotovitve senata glede statusa žrtve pritožnikov Ljubomirja Petreša in Jovana Jovanovića "postopkovna ovira" jurisdikciji velikega senata (glej 263. odstavek sodbe), s čimer je bil v enakih posameznih primerih omogočen popolnoma različen izid.